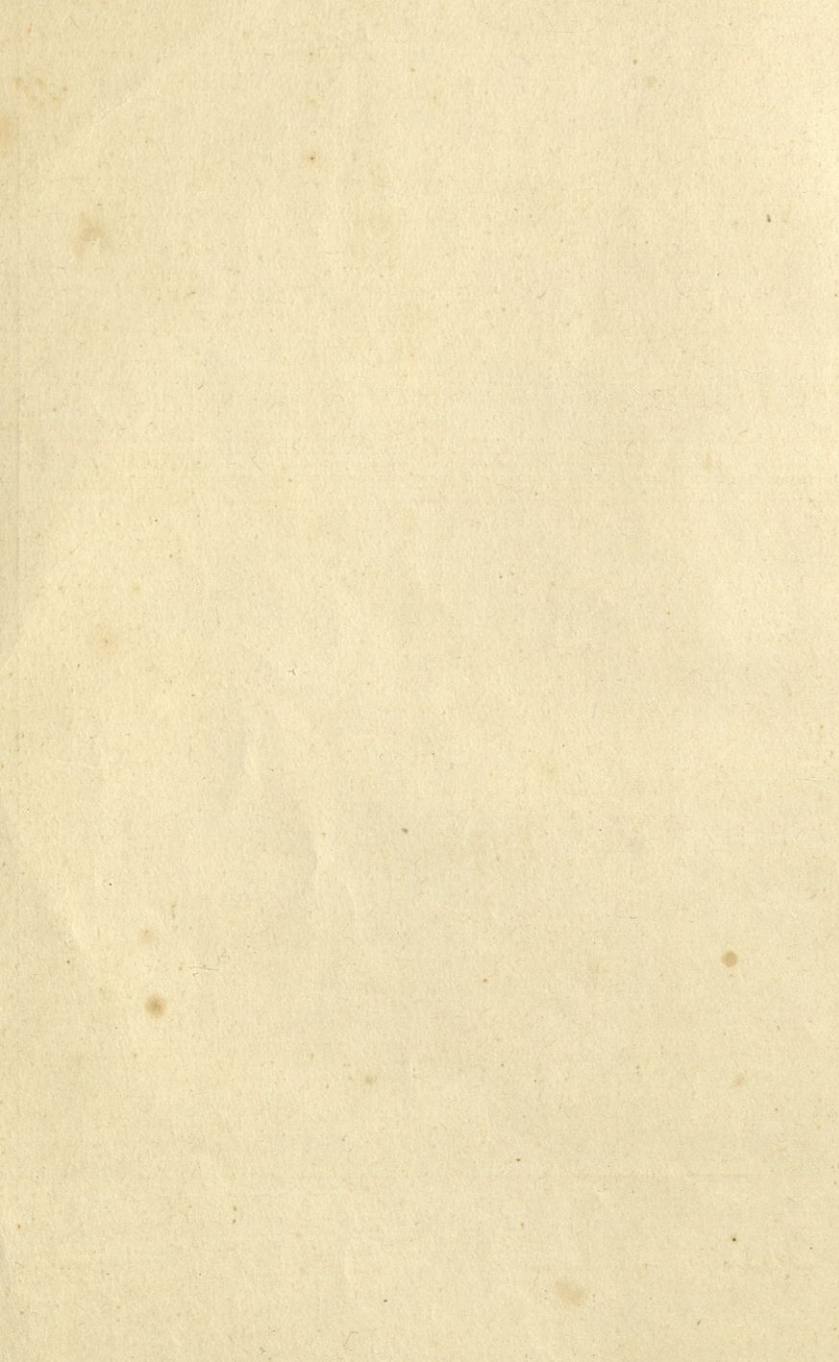

SOLNČNA ROŽA
INVALID

SPISAL DR. FRAN ZBAŠNIK

△ Vpraš
12/

+

DR. FR. ZBAŠNIK

IZ VOJNIH ČASOV

I. KNJIGA

+

1. SOLNČNA ROŽA

2. INVALID

+

1608

N 1997 / 12073

DR. FRAN ZBAŠNIK:

SOLNČNA ROŽA

ZALOŽBA „DOMAČEGA PRIJATELJA“ V LJUBLJANI. ZA ZALOŽBO ODGOVOREN
EMIL PODKRAJŠEK.

TISKALI J. BLASNIKA NASL. V LJUBLJANI. ODGOVOREN MIHAEL ROŽANEC.

Javni obtožitelj je končal obtožni govor, otrl si znoj s čela in sedel. Zagovornik, ki se je že med zadnjimi njegovimi besedami vzdignil, kakor bi bil komaj čakal, da bi mogel izpregovoriti, pa je začel proti porotnikom obrnjen s krepkim, donečim glasom:

„Gospodje porotniki! Poslušali ste z veliko pazljivostjo gospoda državnega pravdnika, naklonite, prosim, nekoliko pozornosti še mojim besedam!“

Gospodje porotniki! Hipoma zatone včasih sreča človeku in ni je več zarje in ni ga več solnca!... Včasih pride poguba brez lastne, včasih — vsaj navidezno — po lastni krivdi, a težko je z mirno vestjo reči: ta je kriv, ta ni kriv, ker je često nemogoče doznati, kaj je resnica in kaj ni resnica, in ker je tisti, ki je kaj storil, ali recimo, zagrešil, le premnogokrat igrača nevidnih sil!... Ko se najmanj nadejamo, se zgrne nad nami usoda in zaman se branimo, zaman upiramo! Zgodilo se je, ne da bi vedeli kako in zakaj. A najhujše je, da vso stvar sami napačno presojujemo, da sami sebi pripisujemo krivdo, ko nismo krivi, da si očitamo in se obtožujemo in nimamo miru ne podnevi ne ponoči. Kes nam razdeva srce in vedno in vedno se nam vsiljuje vprašanje: zakaj, zakaj smo se tako odločili, zakaj nismo poslušali onih, ki so nas svarili, zakaj nismo bolje premislili, bolje preudarili? Ves svet trdi, da smo si sami krivi in sami smo o tem prepričani, čeprav ne moremo nič za to, da so nas nenadoma zajeli valovi, da so se hipoma nagrmdile potence, ki so nastale brez naše volje in katerim se upirati nismo mogli, ker smo bili pač prešibki, pre-slabi... A če smo slabi, zaradi tega še nismo krivi! Krivično je zgolj zaradi slabosti obsojati koga, kakor bi bilo tudi napačno, ako bi poveličevali onega, ki morda samo zaradi tega ni padel, ker ni bil dejan na pre-

izkušnjo. Lepemu dekletu, ki ga vsepovsod zalezujejo in obletavajo zapeljivci, je pač težje, da se obvaruje nesreče, kot manj lepemu, ki se mu ni toliko boriti z izkušnjo. Gospodje porotniki, če ne vse, je pa nedvomno prav mnogo zavisno od tega, v kakih razmerah je bilo storjeno kako dejanje in samo tedaj, ako imamo vse razmere prav živo pred očmi, bomo mogli izreči pravično sodbo o tistem, ki naj ga sodimo. Ako dva storita eno in isto, ni isto! Te besede moramo prav razumeti! V kakih okolinah je kdo kaj storil, to je poglobljena stvar! In v tem baš tiči tragika posameznika, da pride često brez lastnega hotenja v stike z razmerami, ki mu postanejo nevarne in pogubne. Zato je povsem krivo, ako presojamo kako po kazenskem zakonu zabranjeno dejanje zgolj samo na sebi ter uporabljamo nanje čisto mehanično določila kazenskega zakonika, ne da bi bili prej temeljito razmotrivali vprašanja, kaj je pravzaprav povzročilo to dejanje, kdo je zasejal tisto seme, ki je pognalo iz njega zlo. Uporabljati kazenska določila dobesedno ni težko. To stori lahko vsak, ki zna čitati! Toda gorje obtožencu, ako njegovi sodniki ne znajo tudi še nekaj drugega, če ne znajo golega dejanja razločevati od tega, kar je bistvo zločina, če se ne znajo poglobiti v obtoženčevo dušo in v ono razpoloženje, iz katerega se je rodilo prepovedano dejanje! Ne hodi mi na misel, da bi očital kaj sodnikom po poklicu! Gotovo si prizadevajo, da bi sodili po svoji najboljši vesti, po svojem najboljšem znanju. Toda človek je človek! Kdor preživi takorekoč vse življenje v sodni dvorani, kdor ima opraviti dan na dan s pravimi in navideznimi zločinci, kdor vedno in vedno prebira le paragrafe, temu polagoma odrevenijo pojmi, ta izgubi sčasoma, ne da bi mogel kaj za to, čut za čisto človečanstvo, njemu postane kazenski zakonik neke vrste sveto pismo, v katerem je vsaka črka nedotakljiva, katerega določila treba izvajati doslovno v vseh posledicah, pa naj se pri tem tudi svet pogrezne.

Gospodje porotniki, v tem, kar sem pravkar navedel, vidite lahko odgovor na vprašanje, zakaj so uvedle vse civilizirane države za najtežje zločine porotna sodišča. Treba je, gospodje porotniki, da se dobro zavedate svoje lepe, svoje vzvišene naloge! Vaša naloga je, da vdahnete v okostenele paragrafe kazenskega zokona potrebno prož-

nost in gibčnost, da raztajate led brezčutnih določil s toploto svoje srčne krvi! Vi, gospodje porotniki, ste zato tukaj, da pripomorete človekoljubju do prave veljave, da obvarujete nesrečnega obtoženca trdot in krivic, ki bi ga zadele, ako bi imela besedo zgolj tesnosrčna učenost! Zakaj človek ni železo, ki ga denemo pod kladivo in tolčemo po njem!... Preden izrečemo sodbo o človeku, se moramo poglobiti v tajnosti njegove duše! Vam, gospodje porotniki, se ni treba ozirati na mrtve črke zakona, vi ste glasniki ljudske volje, ljudskega prepričanja, tistega prepričanja, ki pride, rekel bi, po višjem navdahnjenju, ki se rodi iz slutnje — slutnje o tem, kaj je pravo in kaj ni pravo! Za vas ne sme biti odločilno golo dejstvo, da je kdo nekaj storil, vaša naloga je vse važnejša: vam je odgovoriti na vprašanje, ali je oni, ki je storil nekaj, kar velja za nedopustno, zakrivil res zločin, katerega je obtožen in ki mu prisoja kazenski zakon natanko določeno kazen. To, gospodje porotniki, je tisto vprašanje, o katerem si morate biti popolnoma na jasnem! Ni poglavitno, kaj je kdo storil, ampak kaj je hotel storiti. Pa tudi s tem stvar še ni opravljena. Ni še dovolj, ako vemo, kaj je hotel storiti — poseči moramo globlje, vedeti moramo tudi, zakaj je to hotel... vedeti moramo, iz česa je vsklilo tisto hotenje, kaj je vplivalo nanje, kaj ga povzročilo... To doznati pa je jako težko in često nemogoče! Ob taki negotovosti treba, gospodje porotniki, da poslušate glas srca! To je vaša sveta pravica, pa tudi vaša sveta dolžnost! Ako vam srce pravi: „Ta ni vreden kazni!“ potem bi grešili zoper najvišji zakon, zoper svojo vest, ako bi ga spoznali za krivega!...

Vem, vsakemu izmed vas se vzbujajo dvomi. A stokrat bolje, ako se vam pozneje kdaj pojavi sum, da ste sodili premilo, kakor da bi vas težila misel, da kdo zaradi vašega krivoreka po nedolžnem trpi! Gospodje porotniki, človek je sam sebi zastavica! Mi vsi ne vemo, kaj v nas odločuje. Kdo sem? Kaj sem? Ali ne nekak konglomerat?... Tisoče prednikov živi v nas vseh! Morda odtod to večno nesoglasje v naših prsih?... Gospodje porotniki, ali se ni že vsak izmed nas kdaj sam sebi čudil — čudil, kako je mogel imeti včeraj nekaj za prav, kar se mu vidi danes napak?... Samo tedaj, gospoda spo-

štovana, ako se zavedamo, da je človek navzlic svobodni volji, ki mu je podeljena in ki je nikakor nočem zani-kavati, le slabotna stvar, zavisna pri svojem hotenju in odločevanju in vsem svojem udejstvovanju od sto in sto nepoznanih, tajnih činjenic, samo tedaj nam bo mogoče izreči o tem ali onem vsaj nekoliko pravično sodbo! —

Gospoda, še na nekaj bi si dovolil opozoriti, opo-zoriti ne toliko z ozirom na obtoženko, ki sem ji za-govornik in za katere nekrivost govori dovolj drugih važnih razlogov, ampak vobče, tako rekoč v interesu vseh, ki jih privede usoda še na obtožno klop in o ka-terih vam bo, gospodje porotniki, morda še soditi. Mi vsi nismo danes več tisti ljudje, kot smo bili še pred ne-kolikimi leti! Preživeli smo strašne čase in živimo še v njih. Vplivi, ki jih je imela dolgotrajna vojna na človeštvo, so tako očitni, da jih ne more nihče tajiti. Vojna je premnogim izmed nas izpodkopala zdravje, ugonobila živčevje, zatemnila nam razum, tako da je težko reči, kdo izmed nas je še popolnoma normalen. Enega je po-kvarila bolj telesno, drugega bolj duševno ali, če hočete, nravno. Da, gospodje, vsi smo trpeli, vsi smo postali slabi in omahljivi — nas vse je dandanes mnogo lažje spraviti iz ravnotežja kot v prejšnjih časih. Če pa zadenejo člo-veka povrh še udarci, kakršni so zadeli današnjo obto-ženko, potem, mislim, ni nobenega, ki bi mogel z mirno vestjo reči: „Vredna je kazni!“

Razmere, ki v njih živimo, bi morali vpoštevati vsi, ki jih veže dolžnost, da pomagajo pravici do zmage — gospodje sodniki po poklicu prav tako kot vi, gospodje porotniki, in gospod državni pravdnik, ki je sestavil ob-tožnico, prav tako kot jaz, ki se mi je boriti zoper njo. Zato pa obžalujem, da je smatral gospod javni obtožitelj za umestno, poudariti, da se je obtoženka izneverila svojemu prvemu zaročencu domačinu in da je pretrgala zveze z njim tujcu na ljubo. Gospoda, mi vsi vemo, da ljubezen ne vprašuje po narodnosti in da je ljubezen moč, ki se ji često ne moreš ubraniti!...

Sicer je mogoče, da gospod državni pravdnik pri tem ni baš imel namena, da bi prikazal nezvestobo, ki se je je dotaknil, kot posledico nelepe poteze v značaju današnje obtoženke, saj je mogoče, da je hotel le reči, da je s svojo nezvestobo sama sebe pahnila v nesrečo,

vsekakor pa je njegova opomba taka, da ustvari lahko proti njej kolikor toliko neprijazno razpoloženje, zaradi česar se mi zdi potrebno, da na to nekoliko odgovorim.

Nezvestoba, naj se kaže v čemerkoli, nam gotovo ne more biti simpatična in še celo ne nezvestoba zaročenke napram zaročencu. Vendar pa mislim, da bi bilo pogrešno, ako bi se pri takem dogodku, kakršen je ta, kratkomalo brez nadaljnjega razmišljanja uklonili neugodnemu vtisku, ki ga napravlja na nas beseda „nezvestoba“, in bi se nam ne videlo vredno, da nekoliko natančneje razmotrivamo vprašanje, ni li morda v posebnih okolnostih tudi tako zvana nezvestoba opravičljiva. Kako daleč naj sega pravzaprav zvestoba? Ali mar do popolne samozataje? Ali naj ostanemo zvesti tudi, ako smo spoznali, da nam bo to v nesrečo in pogubo? Ali naj ohranimo zvestobo tudi napram onemu, glede katerega smo se prepričali, da niti vreden ni naše zvestobe, naše ljubezni? Današnji obtoženki se očita, da se je svojemu prvemu zaročencu izneverila! Ali pa je kdo poizvedoval po vzrokih, zakaj se je to zgodilo? Ne mislim se spuščati v intimnosti, ki brigajo mene prav tako malo kot gospoda državnega pravdnika, ali kogarkoli, samo vobče hočem opozoriti, da treba tudi pri presojanju takih stvari opreznosti. Če se zaročena mladenka hipoma zave, da se je prenaglila, da je v usodnem trenutku prešlišala glas svojega srca in da je bila v zmoti glede tega, kar si je obetala ob zaroki, ako se pozneje prepriča, da njeno srce ni naklonjeno onemu, ki se mu je z besedo obljubila in da poleg njega ne bo srečna; ali pa, če je stvar taka, da je bila bodi že na katerikoli način prisiljena, da se je uklonila tuji volji in je le iz ozirov na druge privolila v zaroko — ji bomo mar zamerili, ako raztrga še pravočasno vezi, ki bi jih sicer čutila kot težke okove morda vse svoje žive dni? ... Kaj je bolj pošteno, ali da svojemu zaročencu odkritosrčno prizna: „Motila sem se, ne ljubim te!“, ali pa da z lažjo v srcu in na jeziku stopi pred oltar in se nerazdružno zveže z njim, ki ga morda v istini mrzi — zveže sebi in njemu v pogubo? ... Mnenja sem, da je bolj moralno, bolj pošteno, da v takih primerih prelomi besedo, kot da zataji lastno srce in glumi ljubezen, ki je ni! Človek ima dolžnosti napram drugim, a tudi napram — sebi in prav ravna

samo tedaj, ako ne krati pravic nikomur, ne drugim, ne — sebi!... —

Gospod državni pravdnik ima danes jako lahko stališče. Vsaj on misli, da ga ima! Njemu se je treba sklicevati samo na priznanje obtoženke. Zame in za vas, gospodje porotniki, pa je stvar težja! Včasih je bilo priznanje vse! Ako obtoženec ni priznal, ga sodnik ni smel obsoditi. Logična posledica takega naziranja so bile natezalnice in mučilnice. Ako ne priznaš radevolje, te prisilim z mukami, da priznaš! Hvala Bogu, da ne živimo več v tistih nespametnih časih! Dandanes ni treba, da bi moral obtoženec priznati, in priznanje smatra zakon celo za olajševalno okolnost. To je vsekakor velik napredek, dasi zavede to določilo kazenskega zakona lahko tudi v zmoto. Zakaj, gospodje porotniki, napačno bi bilo, ako bi sklepali tako-le: „Obtoženka je priznala, torej je vsekakor kriva, a ker je priznala, ji sodni dvor odmeri pač milejšo kazen oz. jo priporoči v pomilostitev!“ To bi bilo, pravim, napačno! Priznanja so, ki se zde trezno mislečemu človeku protinaravna in ki že zaradi tega vzbujajo sum, da se ne skladajo z resnico. Gospod državni pravdnik je končal svoj govor z besedami: „Obtoženka je izjavila tako odločno in tako določno, da je dejanje, katerega je obtožena, storila in da se ga je tudi popolnoma zavedala, da nikakor ni dvoma o njeni krivdi!“ Jaz pa pravim: prav ta odločnost in prav ta določnost silita k opreznosti! Dolžnost nas vseh je, da obtoženki baš zaradi tega, ker s svojim priznanjem tako rekoč sama sebi jamo koplje, ne verjamemo! Naša dolžnost je, da natančneje in najvestneje premostrimo vse, kar nas more preko njenih izjav dovesti resnici na sled!

Gospoda, predočimo si še enkrat današnji slučaj! Obtožnica očita obtoženki, da je namenoma zadušila svoje dete, dete, ki ga je — to je dokazano! — nad vse ljubila in ki je bilo tudi vse ljubezni vredno. Zakaj lepšega otroka — to trdijo vsi, ki so ga videli — ni še rodila človeška mati! Ali ni že to samo na sebi, če bi se bilo res zgodilo, nekaj, spričo česar ostrmi človeški razum? Potem pa še ta ravnodušnost, s katero obtoženka priznava zločin! Kako lahko bi zmanjšala, da, celo popolnoma odvrnila od sebe vso krivdo! Sama je bila z otrokom, ko se je zgodilo tisto — kdo bi ji mogel ugovarjati,

ako bi trdila, da se ji je v spanju pripetila nesreča, kakršna se je pripetila že neštetim materam? Gospoda sodna izvedenca nista našla na otrokovem truplu ničesar, kar bi se protivilo takemu naziranju. Toda ona trdi, da je strašno dejanje izvršila namenoma in pri polni zavesti, in kliče tako sama nadse pogubo! Vsako živo bitje se bori za svoj obstanek — to mu je prirojeno tako — naša obtoženka pa jemlje krivdo in z njo vse posledice nase z mirnostjo, ki mora osupniti vsakogar. Ali ni, kakor bi si naravnost želela obsodbe... kakor bi hrepenela po tihi, samotni celici, pa naj bi bila še tako malo vabljava, da, kakor bi si želela odpočitka v hladnem grobu?... To pač zaradi tega, da bi ji ne bilo treba nazaj v ostudni svet! Zakaj to obžalovanje vredno bitje je doživelo toliko prevar, naletelo na toliko malopridnost, na toliko zlobo in brezsrčnost, da v istini ni čudno, ako si želi smrti!

Ako dobro preudarimo vse, kar jo je zadelo, se ne moremo otresti misli, da je njeno razpoloženje podobno razpoloženju samomorilca, razpoloženju človeka, ki je ugasnila v njem vsa energija, človeka, ki išče rešitve samo še v lastni pogibelji! Zato pa moramo biti napram njenemu priznanju, napram njeni samoobtožbi skrajno nezaupljivi in previdni! Pa tudi če bi se bilo na zunaj res vse tako izvršilo, kakor opisuje obtožnica in kakor obtoženka sama pripoveduje, bi je po mojem najsvetejšem prepričanju nikakor ne mogli spoznati za krivo! Zakaj vse, prav vse govori za to, da je od tistih dob, ko ji je bil zadan grozni udarec, njeno duševno stanje tako, da je ne moremo delati odgovorne za nobeno njeno dejanje, zlasti pa ne za ono, zaradi katerega je obtožena in ki ga sicer priznava, a glede katerega vam na vprašanje, kaj jo je k temu napotilo, da ga je storila, ne ve dati nobenega odgovora...

Gospodje porotniki, ozrite se v obtoženko! Kaj vam pravijo poteze, ki so vtisnjene v njen lep obraz? Ali vam ne govorijo o grozni, o nepopisni, o neizrazni boli?... Ali niso to poteze, kakršne more začrtati samo pravo mučeništvo?... Gospodje porotniki, danes prisostvujete zadnjemu činu tragedije, kakor si žalostnejše ne moremo misliti. Gospodje porotniki, pred seboj vidite

žrtev vojne nemorale, vojne pokvarjenosti... vidite žrtev brezmejne podlosti!...

Današnja obtoženka ni edina žrtev te vrste! Mnogo jih je, ki so se dale kakor ona premotiti... tuintam je katera, ki je, nič hudega sluteč, stopila z — oženjenim možem pred oltar. Ali naj štejemo tem nesrečnicam v zlo, da niso bile pripravljene na toliko brezvestnost? Kdo izmed nas bi bil domneval, da je v našem prosvetljenem stoletju kaj takega mogoče? Vsak, kdor ima le količkaj čuta za npravnost, se mora zgražati nad toliko infamnostjo, nad toliko perfidnostjo! Mož, ki je — poklican v vojsko — zapustil doma ženo in otroke, se izdaja po svetu, oprt na ponarejene ali lažnjive dokumente, ki si jih je preskrbel že vnaprej, za samca in se prav nič ne plaši, da položi na posvečenem kraju krivo prisego, ako pač ne more drugače doseči svojega nelepega namena. Na to živi nekaj mesecev udobno na stroške svoje nove žene ter uživa sladkosti medenih tednov v drugi nakladi, dokler se tega ne naveliča in brezsravno zapusti prevarano in najdražjega oropano bitje... Kdo ne bi občutil usmiljenja za žrtev tolikega cinizma?

Gospodje porotniki, zgodba današnje obtoženke je nad vse pretresljiva! Ne dvomim, da sega tudi vam do srca! Zato mirno pričakujem vaše odločitve. Pojdite v posvetovalnico in rzsodite tako, kakor vam veleva glas v vaših prsih!... Ako ste moje besede prav umeli in ako vse okolnosti dobro in vestno preudarite, vam ne bo težko, na vprašanja odgovoriti tako, da krivici, ki se je zgodila, ne bo pridejana še druga, ki bi ne bila nič manjša od prve!..."

* * *

Solnce, samo svetlo solnce — nepretrgana veriga zlatih dni je bilo njeno življenje notri tja do onega trenutka... Vesela sta je bila roditelja, vesel ves svet. Kdor jo je videl, jo je blagroval, komur je oko obstalo na njej, si je mislil po tihem: Ako katera, je ta ustvarjena za srečo!

Že kot otrok je bila nekaj nenavadnega — pravo čudezno dete, lepo, zdravo, vzbujeno in živo — bilo jo je sam smeh, sama radost... Ljudje so se ustavljali ob nji in strmeli nad njo... Oče in mati, premožna posest-

nika v prijaznem mestecu na deželi, sta trepetala zanjo, vedno boječ se, da bi je ne zadela kaka nezgoda... Če se je pojavila kaka epidemija, sta bežala z njo k oddaljenim sorodnikom, da bi je ne dosegle škodljive klice... Če se ji je le količkaj zresnil lepi obrazek, sta hitela z njo k zdravniku, ki ju je često le težko prepričal, da je dekletce zdravo in da mu ne preti nobena nevarnost... Morda če bi bilo več otrok, da bi ne bila vedno v takih skrbah za njo, a vse je kazalo, da ostane pri tej edinki. In kakor bi ju hotelo za to odškodovati, je izlilo nebo nanjo vso svojo milost in jo oblagodarilo s telesnimi in duševnimi vrlinami v toliki meri, da je bila povsem umljiva očetova in materina ljubezen do nje, ljubezen, ki je mejila že na oboževanje...

Oboževala sta jo oče in mati, oboževala jo je služničad, oboževal vsakdo, ki mu je prišla pred oči, pa naj je bil domačin, ki jo je imel priliko videti vsak dan, ali tujec, ki mu je strme obtičalo oko na njej in se mu ni moglo ločiti od njene dražestne, angelske glávice...

Ko je bila odrasla in je prišla v odličén deklíški zavod v stolnem mestu, jo je objela ena sama velika ljubezen... Ljubila jo je predstojnica zavoda, ljubile so jo tovarišice, ljubile baš tako ženske kot moške učne moči... In bila je vredna te velike ljubezni! — Sicer je bila bistrovidna dovolj, da ni prezrla svojih vrlin. Zavedala se je, da nemalo prekaša svoje součenke, a nikdar ni dala tega komu občutiti. Vedela je, da po svoji prikupljivi zunanosti vzbuja pozornost — saj ji to ni moglo ostati prikrito, ker je čula o sebi vsak hip laskave opomnje in vzklike občudovanja — a iz neke prirojene ji noblese in tankočutnosti ni nikdar pokazala, da si zaradi tega kaj domišlja. In baš to jo je še posebno primililo in jo delalo drago vsem, ki so prišli z njo v dotiko.

Po njenem lepem, ovalnem obrazu je bila razlito neusahljiva veselost, ki se je polastila takoj vsakega, ki se je ozrl v njeno cvetoče lice. Smehljala se je vsemu svetu in ves svet se je nji smehljaj!... Solnce, samo solnce je bilo njeno mlado življenje!... Sama srečna je delila srečo vsepovsod, kjerkoli se je prikazala... Kdor jo je srečal, se mu je s tihim zadovoljstvom pomudilo oko na njej in niti priletni možje se niso sramovali, ozreti se za njo. Tako je bilo, ko je bila takorekoč še otrok. Komaj

štirinajst let stara je budila že želje in hrepenenje in že takrat je delal marsikateri samec po tihem naklepe glede nje... Nekoč se je zgodilo celo, da ji je pri neki priliki eden izmed njenih občudovalcev skrivnostno zašepetal: „Gospodična, čez par let vam nekaj povem, česar vam zdaj še ne smem povedati... takrat, gospodična, takrat...“

Ni izgovoril in ni vedela, kaj je mislil, a neka sladka slutnja ji je prešinila srce. Nekaj tajinstvenega jo je spremljalo od tistega časa po vseh njenih potih... sanjala je o nečem lepem, ki se ji je obetalo, ne da bi si bila na jasnem, kaj da je in v kaki obliki se ji nekoč razodene...

Z njenimi zunanjsimi vrlinami so bile v popolnem skladju njene duševne zmožnosti. S čudovito lahkotjo je sledila pouku iz raznih predmetov in brez vsakega večjega truda se je popela med najboljše učenke zavoda. Veselje so imeli z njo učitelji in učiteljice, zlasti pa njena roditelja, ki jima ni malo laskala njena nadarjenost...

„Za srečo ustvarjena!“ Nekoč ji je bil nekdo v obraz povedal te besede, a nje niti presenetile niso. Bila je že toliko preudarna, da je razumela njih pomen, a nič se ni čudila. Zakaž tudi ne bi bilo tako? Niti najmanjši oblaček ni bil doslej še zatemnil obzorja, v katerem se je gibalo njeno življenje, zakaž ne bi ostalo vedno tako? Edinka premožnih staršev, ljubljena in oboževana od vseh, ki so jo poznali — odkod naj bi ji bila pretila nesreča?... Niti tega ni bila zapazila nikoli, da bi jo zavidal kdo! V njeni odličnosti in sreči se je razodevala neka suverenost, ki jo je vpošteval in priznaval, bodi rad ali nerad, vsakdo in bilo ni menda človeka, ki bi se mu bilo zdelo možno, da bi to prelestno bitje vzdihovalo kdaj pod udarci nemile usode...

Kot šestnajstletno dekle je imela že nebroj dvorilcev, ki so jo obkrožali, kakor obkroža roj pisanih metuljev razprežen cvet dehteče vrtnice... Kjer je bila ona, tam je bilo življenje, tam je bila radost. Odkar je bila začela posecati razne prireditve, se je v gledišču, v koncertni ali plesni dvorani osredotočevalo vse zanimanje okoli nje. Marsikdo je obiskaval veselice samo zaradi tega, da bi njo videl in ako je kdaj kje ni bilo, je bilo razočaranje vselej veliko.

Na neki maskeradi je bila nastopila kot solnčna roža. Vzbudila je s svojim okusnim kostumom in svojo telesno krasoto toliko pozornost, navdušenost in občudovanje, da se vsiljivosti številnih oboževalcev ni mogla ubraniti drugače, kot da je na zvijačen način pobegnila iz plesne dvorane. Ime „Solnčna roža“ pa ji je od tistih dob ostalo in je bilo znano kmalu daleč preko mej domače dežele, kajti kdor jo je enkrat videl, je širil slavo o njeni lepoti in sčasoma so se pripovedovale o nji cele bajke, prav kakor o kaki zakleti kraljici... Kjeroli je bil v kaki družbi govor o ženski lepoti, se je gotovo dobil kdo, ki je pravil o njej ter s svojim pripovedovanjem budil željo, da bi jo mogli videti, vsem, ki je še niso poznali. In kjerkoli se je pojavila, je nastalo šepetanje in od ust do ust je šlo: „Solnčna roža, Solnčna roža!“, ... Bilo je samo treba, da je kdo izrekel te besede, pa so zastrmeli moški in ženske proti oni strani, odkoder je prihajala in nebroj plamenečih oči jo je objelo...

Za vse to je bolj ali manj znala, ne da bi jo spravljalo kakorkoli iz ravnodušja. Bilo je vsakemu jasno, da se zaveda svoje vrednosti in veljave, a kake prevzetnosti ni bilo zaznati na njej. Nek plemenit ponos se je razodeval v njenem vedenju, v njenih kretnjah, v vsem njenem prikazu, a o ošabnosti pri njej ni bilo sledu. Kakor kraljica je stopala med ljudmi. ponosito in dostojanstveno, a njeno oko je odzdravljalo prijazno in z neko prijetno toploto vsakemu pogledu, ki se je bil vprl vanjo, ne da bi delala pri tem kak razloček — vsi, ki so ji prihajali nasproti in jo občudovali, so ji bili v njeni veliki sreči enako mili, enako dragi, nikogar ni prezirala, nikomur dajala prednosti, ničesar ni storila, kar bi ji bil mogel kdo zameriti, ali pa razlagati si v svoj prid... Njeno srce pa navzlic temu ni bilo hladno in nedostopno. Njeno srce je koprnelo, njeno srce je drhtelo v sladkih sanjah o nečem čudežno lepem, tajinstvenem, o nečem, ki ji je slutnja dopovedovala, da ji je namenjeno, ne da bi bila razmišljala o tem, kaj prav za prav je tisto s tolikim hrepenenjem pričakovano in od kod naj pride...

Te njene prelestne sanje so jo spremljale vedno in povsod in niso je zapustile ne po dnevi, ne ponoči. Tisto pričakovanje je tudi takrat ni minilo, ko sta jo vzela roditelja zoper njeno voljo domov in je morala nazaj v

skromne vsakdanje razmere rojstnega kraja, preden je končala vse študije, ki bi se jim bila rada še posvetila. V svoji malomeščanski treznosti in kmetskohladni preudarnosti sta si bila njena roditelja v tem edina, da ni dobro in varno, puščati lepega, v devico dozorevajočega dekleta v večjem mestu med tujimi, dostikrat prekanjenimi ljudmi. Z nezaupljivostjo, ki je značilna za človeka s povprečno izobraženostjo, sta sprejemala razne vesti, ki so prodirale s stolnega mesta notri do njiju s podeželsko mestece o zanimanju, ki ga vzbuja njuna hčerka, kjerkoli se pokaže in zlasti oče je v pogovorih s svojo ženo, njeno materjo, rad poudarjal: „Domov z dekletom in kolikor mogoče hitro omožiti jo!“ ... In tako so nekega dne številni njeni oboževalci in čestilci z obžalovanjem zaznali, da „Solnčne rože“ ni več v stolnem mestu. Ona pa, ki se je vklonila volji starišev, dobro vedoč, da bi bilo vsako ustavljanje zaman, je poslej doma sanjala tiste svoje lepe sanje in vdajala se jim je tu tem raje in s tem večjo slastjo, ker je bilo življenje na deželi v primeri z življenjem v stolnem mestu vendar le zelo enolično in ni v svojih pojavih niti daleko nudilo one pestrosti, ki je tam pritegovala nase njeno pozornost ter jo kolikor toliko odvracala od poglobljanja v lastno notranjost... Na vrtu sredi gredic, kjer je dehtela reseda in so širili nageljni in vrtnice svoj omamni vonj, se je mudila najraje, tam je sanjari, tam mislila na tisto veliko srečo, ki je imela priti, sam bogve v kaki podobi, kdaj in od kod!...

*

Nekoč pa je bila nenadoma izrečena beseda: „Možitev!“ To besedo je občutila prvi hip kot udarec od neznane roke. Vzdrnila jo je iz prijetne omotice ter ji obudila sumnjo, da je ne čaka nič drugega, kot vsako drugo dekle njene starosti in da ima pač kot ženska od narave določen poklic, ki ji ga bo naposled hočeš nočeš vršiti in izpolniti... No, strah, ki ji ga je spočetka povzročila misel na možitev, ni trajal dolgo. Prvo streznenje, ki je učinkovalo nanjo tako neprijetno, se je umaknilo kmalu novim sanjam, ki so bile še vse lepše, divnejše od prejšnjih... Zakaj bi se ne omožila? Oj, saj mora biti nepopisno lepo ob strani ljubljenega moža!... Bolj in

bolj je uvidevala, da tisto lepo, tako željno pričakovano vendar ne more biti nič drugega, kot da postane last izvoljenega moža in da si večje sreče pač ne more želeti, kot da pride ponjo oni čaroviti, ponosni junak, ki se ji je bil že tolikrat prikazal sredi noči, ter jo odvede seboj v svoj čudezni grad...

Često ji je v sladki razigranosti vstrepetal srce, kadar se je spomnila one prikazni... „O pridi, kraljevič, po svojo kraljičino! Oj pridi ponjo, ki te tako ljubi, ki tako koprni po tebi!...“

Vse bajke, ki jih je čula kdaj kot otrok o zakletih kraljičinah in ubogih, poveljanih pepelčicah, so ji hodile na misel in njena domišljija ji je pričarala pred oči najlepše prizore in dožitke, ki so možni samo v tisti dozdej še nepoznani ji rajski deželi tam za devetimi gorami... —

A tudi sanje o bajnem kraljeviču so se razpršile! Razpršile so se v tistem hipu, ko se je poleg mnogih drugih pojavil kot snubač tudi njen nekdanji profesor, ki ji ni bil nikoli simpatičen, da, ki ga je celo mrzila, ne da bi sama vedela prav zakaj, pa mu je dajal oče prednost pred vsemi drugimi. Všeč mu je bila njegova resnost, ki se je nekako ponašal z njo in pa njegova stalna služba z dohodki, ki je lahko z njimi dostojno preživljal sebe in ženo. Mati je prvi trenotek malo omahovala. Želela je pač hčeri še vse večje sreče in sebi še bolj sijajnega zeta!

„Ali ni nekoliko prestar za našo Doro?“ je izrekla svoje pomisleke proti možu.

„Seveda, če samo šteješ! Ona osemnajst, on šestintrideset let, še enkrat toliko torej! A stvar treba vzeti drugače! Kaka starost pa je to za možkega — šestintrideset let? Le nič bati se, stvar se ujema!“ Tem prepričevalnim besedam se je uklonila tudi mati in več ni ugovarjala.

Njej sami pa je napolnilo srce neko čudno neprijetno čuvstvo, ko je pomislila, kdo naj bo njen mož. Nekaj se je instinktivno vprlo v nji, vprlo brez njene volje, brez njenega hotenja. Prehitro, prenenadoma ji je bilo prišlo razodetje, da bi bila imela časa preudarjati in natančneje pretehtavati vprašanje, kaj se ji obeta; nobene jasne podobe ni imela o tem, kako naj se izoblikuje njeno življenje v zakonu, nobenega dokaza ni bilo za to, da bi morala biti nesrečna, in vendar je v njenih prsah prote-

stiralo in kričalo: „Ne, ne in ne!“ Protestiralo pa ni samo njeno srce, njeno čustvo — ves njen život je drhtel v silnem odporu, vsa njena narava se je protivila, ko je čula, kdo naj dobi neomejno oblast čez njo. A ko sta ji oče in mati le in le prigovarjala, prigovarjala tako lepo in prepričevalno, ko sta ji dan na dan v tako živih barvah slikala srečo, ki jo je doletela... ko sta ji venomer poudarjala, da ga ni dekleta, ki bi se branilo, vzeti takega moža ter jo opozarjala, kako krasno življenje jo čaka — deset mesecev v stolnem mestu, dva pa doma, ali kjerkoli na počitnicah! — in ji je še posebej mati večkrat vzdihuje omenjala, kako prijetno bi to bilo zanjo, ako bi mogla prenočevati včasih pri njej v mestu in bi ji bilo tako mogoče, da si privošči kdaj kak koncert ali glediško predstavo, je začel ponehavati v njej oni odpor in se umikati tihi resignaciji... Zavedajoč se, da mora že iz hvaležnosti vpoštevati voljo starišev, zlasti pa iz ozirov na želje svoje matere, ki jo je prisrčno ljubila, je izkušala zatreti v sebi nerazpoloženje, ki ga je občutila napram svojemu snubcu ter se končno vdala, tolažeč se z mislijo, da sta oče in mati, ki ji nedvomno le dobro želita, vse okoliščine resno preudarila in obetajoč si po tihem, da se vse tisto lepo, o čemer je sanjala njena duša, morda še pokaže, če tudi v nekoliko drugačni obliki, kot si je ona včasih predstavljala. Sicer pa — kdo more vnaprej vedeti, kaj mu je v srečo ali nesrečo?

In privolila je, da so praznovali zaroko in jo razglasili po časopisih...

*

Ženin je prihajal na obisk vsako nedeljo in vsak praznik. Da bi jo zanemarjal, se torej ni mogla pritoževati. S smehljajočim obrazom ga je vselej pozdravila, a ogreti se zanj ni mogla. Zaman je upala, da izgine tisto nepoznano, ki je čutila, da ju loči. Nasprotno: bolj in bolj je prihajala do spoznanja, da njen zaročenec ni in ne bo nikdar tisti vitez, ki ga je videla v onih lepih sanjah in ki ji je bil prej kot slej pred očmi... Včasih jo je srce prisililo, da se je materi napol izpovedala, a ona jo je na to vselej dobrohotno pokarala... „Ti si pač taka kot vsa mlada dekleta, ki si gradijo zlate gradove v oblake! Človek se ne sme vdajati nadam, ki se ne morejo

izpolniti! Resnica in želja se malokdaj popolnoma ujemata!“

„Ali se bude potem želje v našem srcu samo za to, da okušamo grenkobo razočaranja?“

„Kaj vem, zakaj? Človek je pač tak! Saj veš, že Adamu in Evi so uhajale želje preko dopustnih mej, zato sta se pa tudi pogubila...“

„Povest o Adamu in Evi je gotovo jako značilna, toda tolažbe je v njej malo!...“

„Zato se pa lahko učiš iz nje! Človek mora krotiti svoje želje!... Dekleta, ki se brezumno vdajajo svoji domišljiji, ostanejo po navadi osamele device in so nesrečne svoj živ dan. Zapomni si: tega ti življenje nikdar ne prinese, kar pričakuješ od njega! Čim bolj boš premagovala koprnenje svojega srca, tem bolj se smeš nadejati, da boš zadovoljna in srečna!...“

Materina beseda je imela do nje vedno posebno moč in dasi je tičalo zanjo v njenih izvajanjih nekaj britkega, je vendar izkušala, da bi se ravnala po njenih naukih. Prizadevala si je, da odpodi od sebe vse neplodne sanje in da vtisne dejanskim razmeram, ako se jim že ni mogla izogniti, vsaj po možnosti pečat lastne volje — ter jih prikroji tako, kakor bi najbolj odgovarjalo njenim duševnim potrebam. Trdno je bila odločena, da se ne dá zaslužjiti, da ne dá zatreti v sebi od nikogar tistega, ki je tvorilo njeno osebnost, predstavljalo njeno individualnost, njen lastni jaz. Hotela je spoštovati ženineve pravice, a zahtevati ob enem, da spoštuje tudi on njene. „Vsakemu svoje!“ Tega načela se je hotela držati napram svojemu bodočemu možu. Toda on je bil očitno drugačnega naziranja, on je stal na stališču, da je žena tista, ki se mora vselej ukloniti moževi volji. Tako je prišlo že zdaj večkrat do manjših sporov in nesoglasij med njima, kar nikakor ni bilo dobro znamenje.

Mati, ki je slutila in iz raznih okolnosti posnemala, da se hčerino nagnenje do izbranega ji ženina noče poglobiti, jo je vprašala nekoč:

„No, ali si se že kaj bolj — privadila svojemu izvoljencu?“

Ona pa je skoro nevoljno odgovorila:

„Svojemu izvoljencu? ... Ne spominjam se, da bi si ga bila sama izvolila! Sicer pa — ne bi se pritoževala, ko bi le ne bil ta moj ženin tako strašno — profesorski!“

Mati se je vzgrozila.

„Kakšne besede so to? Kak pa naj bi bil sicer profesor kot profesorski? Kaj mi hočeš povedati s temi besedami?“

„Stvar je pač taka, da moj ljubi zaročenec nič ne pomisli, da nisem več njegova učenka. In potem se mi zdi, da je silno domišljjav!“

„Ti pretiravaš! O tvojem ženinu se pa res ne more kaj takega trditi! Sama ljubeznivost ga je! Ti ne smeš zahtevati, da bi vedno samo klečal pred teboj!...“

„Tega tudi ne zahtevam in nisem nikoli zahtevala. Toda mislim, če vstopi v mojo sobo, da bi moral vendar le on naprej pozdraviti in da bi ne smel vedno čakati, da mu jaz z glasnim vzklikom zletim naproti!“

„Na to gotovo ne čaka! Sicer pa bi bilo prav, če bi napram njemu ne bila tako hladna!...“

„Ne znam se — hliniti, mati!“

„Malo trmasta si, ljuba hčerka! Ti nočeš razumeti sreče, ki te je doletela. Pazi, da se ti to še ne maščuje! Mož, kakršen je tvoj ženin, si poišče lahko tudi drugje nevesto! Toda opozoriti te moram, da bi ne bilo ne tebi, ne hiši v čast, če bi se kaj takega zgodilo!“

„Bodite mirni, mati! Truditi se hočem na vso moč, da vama z očetom ne nakopljem sramote na glavo! Odlej hočem paziti še bolj na vsako svojo besedo, da ne bo povoda zato, da bi bil moj ženin kdaj užaljen, dasi mi bo to ob njegovi občutljivosti kaj težko hodilo. Storit hočem vse, da mi ne bosta imela z očetom ničesar očitati!“

V istini se je njenemu samozatajevanju in prizadevanju posrečilo, da se je tista napetost, ki je bila doslej med njo in njenim ženinom, nekako ublažila in polegla in da je nastalo polagoma med njima razmerje, ki se v njem sicer ni razodevala kaka posebna prisrčnost, pač pa je bilo tako, da je on, ki očitvidno ni bil preveč romantične narave, o njem z nekim zadovoljstvom trdil, da je povsem „korektno“.

In tako so začeli misliti že na poroko, ko je nenadoma izbruhnila vojna in je bil on vpoklican.

*

Po slovo je prišel že v častniški uniformi. Morda je bilo tudi to vzrok, da ji je pri tej priliki malo živahneje vzvalovala kri po žilah in da je čutila do njega nekoliko več toplote v srcu kot po navadi. Uniforma se mu je dobro prilegala in ako bi njegove kretnje in besede ne bile ostale stare in bi ne bila tudi zdaj še razprostrta preko njegovega obraza tista lastna mu dolgočasnost, ki je vedno tako neprijetno učinkovala nanjo, bi ga bila morda prav v tem hipu resnično vzljubila. Vsekakor ni bila brezčutna ob slovesu. Pomilovala ga je odkritosrčno, ker je vedela, da gre v negotovost in ni skrivala tega pred njim. Toda v tem, ko si je brisala solze, se je globoko doli v njenem srcu hipoma pojavilo nekaj kot zadovoljstvo. Prvi hip se tega niti zavedala ni. Prišlo je kar samo ob sebi. A potem ji je stopilo čisto jasno pred oči: „Poroke ne bo!“ In kakor bi bil daleč od nekod prisijal skozi mrak svitel solnčni žarek do nje, se ji je prikrala vesela misel: ne bo še treba stopiti pred oltar, ne bo še treba izgovoriti usodne besedice: „da!“

Oddahnila si je in bilo ji je nenadoma lažje pri srcu. Zdaj šele je zaznala, kako veliko breme je hotela vzeti nase, za kako veliko žrtev se je bila odločila... Ne bo še treba, morda še dolgo ne, morda tudi — nikoli! Bog zna, kaj še pride! Morda si izbere zunaj v svetu drugo nevesto, morda se zgodi kaj, kar... Zdreznila se je ob nelepi misli, ki si ji je vsiljevala in izkušala jo je pregnati. Ko je zvečer tistega dne legla k počitku, je bojevaje se sama s sabo glasno molila zanj: „O Bog, obvaruj ga nesreče, ohrani ga zdravega!“ In zase: „Ne pelji me v izkušnjava! Daj mi moči, da ne storim ničesar, kar bi ne mogla zagovarjati pred svojo vestjo!“

Toda tisto zadovoljstvo, ki se je bilo spočelo in je domovalo v globočini njenih prsi, se ni dalo izriniti in vedno zopet se je zalotila v občutju, ki se nikakor ni dalo spraviti v skladje z njenim prizadevanjem, da bi ne zakrivila ničesar, kar bi ji mogel njen zaročenec očitati. V glavi so se ji snovale kar same od sebe misli, ki so jo vodile daleč proč od one poti, po kateri hoditi ji je

velevala dolžnost in zaman je bil ves napor, da bi zadušila v sebi hrepenenje, ki se ji je vedno iznova budilo po onem lepem, tajinstvenem, ki jo je toliko časa tako prijetno mamilo, a se ji je bilo razblinilo v nič v trenutku, ko je bilo določeno, čigava žena bo. Zopet je upala, zopet verovala... Zakaj bi se ne obistinilo, zakaj naj bi se ne uresničilo ono prelestno, o čemer ji noč in dan sanja korpneča duša, čemer se noče in noče odreči njeno željno srce? Zakaj bi se ne zglašil prej ali slej oni vitez, ki ga njene oči ne poznajo, a ga pozna njena duša, oni vitez, ki hrepeni morda, ne da bi jo poznal, isto tako po njej, kot ona po njem, on, ki je ustvarjen zanj, kot je ustvarjena ona zanj, on, ki je usoda v svojih skrivnostnih naklepih odločila, da bodi njen kot bodi ona njegova?... Morda pa le še pride oni junak, ki jo očara in ki očara ona njega, ki ji obudi v prsih vso drugo, vso lepšo ljubezen, kot je je bilo doslej deležno njeno srce!...

„O pridi, pridi, bajni kraljevič, glej tvoja nevesta te čaka!...“

In prišel je... Dolgo ga ni hotelo biti, a naposled je prišel — — —

* * *

Bližala se je že tretja obletnica, odkar je bila izbruhnila strašna vojna. Maja meseca je bilo, ko je prinesel oče, ki je bil tisti čas župan, nekega dne iz glavnega mesta novico, da pride v ta kraj za delj časa vojaški oddelek, ki je bil na slovesu, da uživa posebno protekcijo. Kakor je bil zvedel, je služil pri tem oddelku cvet ogrskih plemenitašev in sinovi raznih odličnih dostojanstvenikov iz ogrske prestolice. Pravili so mu, da so to izvoljenci, ki nosijo pač zlate častniške uniforme in se kretajo kaj samozavestno, kakor bi bili izvojevali že mnogo sijajnih zmag, ki pa še niso videli teči krvi in so bili sigurni, da ne pridejo brez skrajne sile v boj, ali sploh kam, kjer bi bila nevarnost za njih dragoceno življenje.

Oče ni bil z vsem tem prav nič zadovoljen. Jezil se je in ni se mogel iznebiti skrbi, da nastanejo zanj iz tega velike nepravilike. Ona pa je ostala ob očetovem pripovedovanju povsem ravnodušna. Ogrji ji niso bili simpatični ljudje in niti za hip ji ni prišlo na misel, da bi mogel

imeti prihod napovedanega vojaškega oddelka kak po-
men zanjo.

Par dni po tistem, ko je bil prišel oče z omenjeno
novico domov, se je pojavilo napovedano vojaštvo.
Godba, ki mu je na čelu stopala, je spravila vse mestece
po koncu in tudi ona je bila toliko radovedna, da se je
naslonila v svoji sobi v prvem nadstropju hiše na okno
ter opazovala vrvenje na cesti. Vojaštvo se je razposta-
vilo najprej okrog občinskega urada, potem pa so se
začeli prišleci posamezno razhajati vsak proti svojemu
stanovanju, ki mu je bilo odkazano. Da pride v njih hišo
poveljnik oddelka, ji je bilo znano, ker je bil že oče ome-
nil, da se temu ne bo dalo izogniti. A predstavljala si ga
je kot postarnega, grdogledega čemerneža, zato ni bila
malo presenečena, ko je opazila, da prihaja ob očetovi
strani vitek, eleganten častnik, ki se mu je na vsaki
kretnji poznalo, da se je svoj živ dan gibal v najboljši
družbi. Po njeni sodbi ni mogel biti več star, kot trideset
let. Ko sta se z njenim očetom približala hiši, se je smelo
ozrl gori proti nji in se ji nasmehnil, kakor bi se že
davno poznala. Zardela je in se odmaknila. Čutila je, da
je v njegovem vedenju nekaj žaljivega zanjo, toda v tej
drznosti, ki jo je ozlovoljila, se je obenem razodevalo
nekaj, kar jo je mikalo in ji laskalo. In takoj ji je bilo
jasno, da bi ji bil ta človek lahko še nevaren in da je
prišel zanjo čas preizkušnje, čas, ko bo morala strogo
paziti nase, čas, ko se bo morala morda boriti zoper
lastno srce...

Nekoč ji je pravila prijateljica, da imajo nekateri
moški čudno moč do nje, moč, ki da jo čuti na razdaljo
in se ji ne more ubraniti. Dogodilo se ji je baje često,
da se je na cesti kar opotekala na drugo stran in da
so jo zoper njeno voljo zanesle noge proti komu, ki jo
je bil koprneče pogledal, ne da bi si mogla to razlo-
žiti. Ona se je tistikrat smejala temu pripovedovanju,
a zdaj je nenadoma sama občutila nekaj sličnega...
Bilo ji je, kakor bi jo bil zajel vrtinec, ko je bil vprl
svoje oči vanjo ta ponosni, samozavestni in elegantni
tujec...

„Moj Bog, moj Bog, daj mi moči!“ je zaprosila po
tihem. „Ne dopusti, o Bog, da bi se izneverila dani ob-
ljubi!“ Ali obenem so se ji budile misli in želje, ki so

bile v kričečem nasprotju s to njeno molitvijo!... „Bati se ga hočem, izogibati se ga!“ je sklepala, a ni se mogla iznebiti slutnje, da ti njeni sklepi ne izpremene nič na tem, kar se je imelo z usodno gotovostjo zgoditi...

„Zakaj je moral priti baš v našo hišo? Zakaj ne raje drugam, kjer so hčere, ki še niso oddane? Zakaj k nam baš ta, zakaj ne kak drugi, ki ne bi vznemirjal mojega srca?“

A ko je tako vpraševala, ji je hipoma šinila misel skozi glavo: „Kaj pa, če ti ga sam Bog pošilja? Kaj pa, če je on tisti, ki si ga tako težko čakala, ki si tako silno po njem hrepenela?...“

„Ne, ne, ne!“ je ugovarjala sama sebi in stresala z glavo... „Beži, beži izkušnjavec! Zvesta hočem biti, pa če sem tudi — nesrečna!“

Tako je zatrjevala... A zdelo se ji je, kakor da bi se nekdo v njenih lastnih prsah rogal tem besedam. Strahoma je čutila, kako deluje nekaj v nji čisto neza-visno od njene volje, kako se uveljavljajo v njenem telesu samobitno razne energije, boreče se druga zoper drugo, kakor bi ne imela ene, ampak več duš, ki se med seboj bojujejo in od katerih zdaj ena, zdaj druga zmaguje... Še je premišljevala, ko stopi mati v sobo.

„Pojdi, predstavljen ti hoče biti! Videti je jako fin človek. Baron je in še tako mlad, pa že podpolkovnik!“

Po vsem životu je zadrhtela.

„Preobleči bi se morala!“ je nekako ugovarjala.

„Saj si primerno oblečena!“

„Ne povsem tako, kot se spodobi!“

In posegla je v omaro po obleko, ki je vedela, da se ji izmed vseh najboljše prilega!... Z materino pomočjo je bila kmalu preoblečena in odhiteli sta obe v sprejemnico, kjer se je med tem oče dokaj nerodno vil in zviral pred plemenitaškim častnikom. Ko sta se bili prikazali med vrati, se je naglo vzdignil, stopil jima korak naproti in po običajni predstavi dvorljivo poljubil hčerino roko, ki mu jo je bila ponudila.

„Kaj, samo eno hčerko imate?“ je vprašal nekako začuden v dobri nemščini brez tistega zoprnega naglasa, ki navadno izdaja pristnega madžara.

„Naša edinka!“ je pojasnjevala mati.

„Edinka! Kaka škoda, da nimate več tako lepih hčera!“ je vskliknil in dodal: „Upam, gospodična, da vam ne bom preveč v nadlego. Seveda, malo živahneje bo že poslej v vaši hiši. Pisarno moram imeti kar tu in ljudje bodo prihajali in odhajali. Toda dandanes treba potrpeti. Je pač vojna! Saj ne boste preveč nejevoljni, kaj ne da?“

Ona je odgovorila nekoliko prijaznih besed, a tesno ji je bilo pri srcu in skoro vesela je bila, ko se je kmalu na to poslovil in odšel.

*

„Zakaj je moral priti baš k nam, zakaj ne kam drugam?“ To vprašanje se ji je pojavljalo vedno zopet iznova... Imela je občutek, kot bi tičala za tem neka nakana — čigava, o tem si ni bila na jasnem. Njeno srce je bilo polno nemira. Zdaj ji ga je napolnila trpka bolest, zdaj neka čudna slast, ne da bi bila poznala vzrok za eno ali drugo. Mučni dvomi so polnili njene prsi. A semtertja je šlo nekaj kot samozavest skozi njeno dušo. Zle slutnje so se umaknile in dale prostora poživljajoči, pogumni misli...

„Če bi mi ne bil namenjen, bi ga usoda ne bila pripeljala semkaj! Če bi ne bilo od vekomaj določeno, da bodi moj, bi ga ne bil poslal baš v našo hišo Oni, brez katerega volje se ne zgodi nič na svetu!...“

Tako je pogovarjala sama sebe, tako si izkušala pomiriti srce.

Vtisk, ki ga je bil napravil s svojo blestečo zunanjostjo in svojim uglajenim vedenjem nanjo, ji ni dopuščal nobenega dvoma o tem, da bi se mu ne mogla trajno upirati, ako bi se resno trudil za njeno naklonjenost. In da se to zgodi, je bila skoro prepričana. Kajti da je tudi ona vzbudila v njem vse več kot navadno zanimanje, to je čitala v njegovih očeh, to je posnemala iz vsega njegovega obnašanja. Toda kaj mu je bila in kaj si je želel, da bi mu bila?... To je bilo tisto važno vprašanje, ki si nanje ni vedela dati točnega odgovora in ki ji je povzročalo nad vse britke trenutke. Da bi mu bila samo igrāča, samo predmet zabave — nikdar! In če bi še tako koprnelo po njem njeno srce — da bi se kakorkoli ponižala pred njim, to sta ji branila ponos in

zavest lastne vrednosti, pa tudi njeni strogi nazori, ki jih je imela o nravnosti. In zato je hotela biti previdna, izogibati se je hotela vsemu, kar bi mu moglo biti povod za napačno mnenje, napačno sodbo o njej. Hotela se je trdno držati svojega sklepa, da se mu bo po možnosti umikala, samo da ne bi mislil morda, da išče prilike, kako bi prišla z njim v stike. Toda čudno! Vedno zopet je nanoslo tako, da sta se srečala... Kadar se je najmanj nadejala, ji je prihitel nasproti. Kakor bi bila neka nevidna moč posegala vmes in ju družila! Ona je ob takih naključjih kolikor mogoče hitro šinila mimo njega, on pa je navadno malce postal, zrl nekaj časa za njo in ji zaklical kako laskavo besedo. Nekoč sta trčila baš na ovinku stopnic skup, on hote navzgor, ona hiteč navzdol. Ker so bile stopnice ozke in dokaj nerodno izpeljane, se jima je bilo težko izogniti drug drugemu. Prijel jo je za roke, da bi ji pomagal mimo. A pri tem je čutila, kako so se je vse krepkeje oprijeli njegovi prsti, kot je bilo neobhodno potrebno in kako je poizkušal, da bi jo zadržal. Izpulila se mu je in stekla po stopnicah, dočim je on zardel in očividno neprijetno iznenaden strmел za njo.

Včasi je bila v dvomu, če je pametno, da se tako potajuje. Njeno čuvstvovanje se je temu na vso moč upiralo. Res, bala se ga je srečati, a če se je kateri dan pripetilo, da ga ni videla, bodi, da je že zgodaj zjutraj odšel kam po poslih, bodi da so se kakorkoli križala njuna pota, ji je hotelo skoprneti srce. Bolj in bolj je uvidevala, da je brez moči napram temu tujcu. Borila se je, izkušala je udušiti v sebi ogenj, ki so ga bili zanetili njegovi plameči pogledi v njenih prsah, borila se je, ker ji je vest očitala, da greši, da ne ravna lepo napram svojemu zaročencu, a uspeh tega borenja je bil vedno eden in isti: spoznanje, da se ne bo mogla izviti oblasti, ki jo je imel nad njo. Mučila se je in trpela, a včasi se je hipoma nekaj dvignilo v nji in vprašala se je: „Ali naj se res odrečem svoji sreči? In komu na ljubo naj to storim?“

Mati, ki je najbrž slutila, kaj se v hčerini notranjosti godi, jo je nekoč preizkušala:

„No, kako sodbo si si kaj ustvarila o našem gostu?“

Ona pa je odvrnila:

„Mati, jaz samo obžalujem, da mi z očetom nista izbrala takega ženina, kot je on! Drugega ne morem reči!“

Mati se je prestrašila. „Dora, kake misli ti rojijo po glavi?“

„Kaj morem za to? Misli so misli! Če se jih še tako branim, ubraniti se jih ne morem!“

„Pazi, hči, pazi!... V časih živimo, ki zahtevajo podvojene pozornosti, pomnožene preudarnosti.“

„Ne razburjajte se, mati! Bodita uverjena z očetom: jaz ne zagrešim ničesar, kar bi moglo kakorkoli škodovati mojemu ali vajinemu ugledu! Toda če bi me danes ali jutri resno zasnubil —“

„Kaj potem?..“

„Potem bi rekla bržčas: da!... Ker bi pač ne mogla drugače —“

„Ti bi to storila, ko si že prej drugemu ljubezen obljubila?“

„O mati, kako naj bi nekaj obljubila, česar imela nisem!“

„Nisi imela?..“

„Ne, mati! Nisem imela — to je bila zmeta! Sicer pa, ali ljubi mar moj ženin mene? Čitati treba samo njegova pisma! Namesto prisrčnosti in ljubezni prisiljeni dovtipi, ki se zde duhoviti samo njemu in pa strašna samozavestnost in vzvišenost nad drugimi, to je vse, kar zveni iz njih!... Ne, ne — jaz se ne čutim vezane! S tem pa še ni rečeno, da se vdajam kakim nadam, ali da iščem morda prilike, kako bi priveslala iz enega pristanišča v drugega. Jaz se nikomur ne ponujam!...“

„Še na nekaj te moram opozoriti, ljuba hčerka! Ali misliš, da se za moža, karkšen je on, ni doslej še nobena potrudila in da ga ni še nobena druga — navezala nase?...“

„Tudi na to sem že sama mislila! Prav iz tega vzroka še posebno nisem storila doslej in tudi v bodoče ne storim ničesar takega, kar bi opravičevalo domnevo, da bi ga rada izneverila drugi. Toda srca se najdejo včasi po čudnih potih! Saj je mogoče, da se godi njemu baš tako, kot se godi meni, saj je mogoče, da je prišel tudi on do istega spoznanja, kot sem prišla jaz —“

da namreč prej ni ljubil, da ljubi šele zdaj... Če je tako, no, potem naj se zgodi — volja božja!“

*

Od tistega časa je še bolj pazila, da bi ga ne srečala. Nikoli ni šla preko stopnic, da bi ne bila prej prisluškovala, če se ne čujejo od kod njegove stopinje. In že se ji je zdelo, da se tudi on nje ogiblje! Toda ko se je nekega popoldne šetala med svojimi gredicami, je nenadoma stopil na vrt. Spoštljivo jo je pozdravil in smehljaje nagovoril:

„Tako sama, gospodična?“

„Ne čutim se same! Med svojimi rožami sem!“

„Roža med rožami!“ je vzkliknil. Ona pa je odvrnila:

„Tako nisem mislila! Sicer pa, gospod podpolkovnik, teh besed prav gotovo niste zdaj prvič v svojem življenju izrekli! Tudi se mi zdi, da sem že sama nekoč nekaj podobnega čula...“

„Nič bi se ne čudil, če bi vas bil že marsikdo tako imenoval!“

„Ni treba, da bi bil imenoval baš mene tako...“

„Skratka, vi hočete reči, da nisem kdovekaj originalen in duhovit!... Rad jemljem nase ta očitek! Zakaj priznati moram, da res ne najdem besed, ki bi mogel primerno z njimi izraziti občudovanje, ki me prešinja...“

„In koga se tiče to občudovanje?“

„Vaših rož pač in — pa seveda še bolj vas samih!...“

„Za rože sprejemam ta poklon in vas zahvaljujem zanj!“

„In zase? ...“

„Kolikor gre za mojo osebo, mislim, da ni nobenega vzroka za občudovanje...“

„Čim bolj ste skromni, tem več je vzroka za to, gospodična!“

„Čez mero ste galantni, gospod podpolkovnik!“

„Govorim, kakor čutim in mislim! Če nisem originalen in duhovit, sem vsekakor iskren! Sicer pa me veseli, če se vam vidim malce galanten. Morda se smem nadejati potem celo kake male nagrade v priznanje...“

„In v čem naj bi obstajala ta nagrada?“

„Nad vse srečen bi bil, če bi smel upati, da klije v tem vrtu tudi zame kak cvet...“

„Izberite in utrgajte si ga po mili volji, gospod baron! Cvetja dovolj vse okrog!“ Da bi odvezla svojim besedam vsako dvoumje, je dvignila svojo lepo ročico in pokazala z njo preko prostranega vrta.

„In vi bi mi ga ne hoteli utrgati!“

„Obžalujem, da tega ne morem storiti!“

„Pa zakaj ne?“

„Vidite, gospod baron, to je tako: vsaka dežela ima svoje običaje! Pri nas velja pravilo, da ne sme nobeno dekletke odtrgati in pokloniti cveta nedomačinu...“

Lahka meglica je spreletela njegov obraz.

„Čuden običaj! Sicer pa je morda — vsaj za današnje čase umesten in hočem se tem manj jeziti nanj, ker mi daje preprijeten povod, da se obračam z nekim vprašanjem do vas — ako namreč dovoljujete...“

„Vprašajte, gospod baron!“

„Ali bi se ne dala stvar urediti tako, da bi me ne šteli več med nedomačine, skratka tako, da bi midva drug drugemu ne bila tujca?“

„Ne razumem vas!“

„Gospodična, začel bi lahko s trenutkom, ko so vas prvič uzrle moje oči... Toda bojim se, da bi se vam zdel zopet neoriginalen! Zato ne smatrajte za drznost, ako prehajam takoj na vprašanje: gospodična, ali bi ne hoteli biti moja?...“

Njej se je zresnil obraz.

„Kaj mislite s tem reči, gospod baron?“

„Ali bi ne hoteli postati moja — soproga?“

Vprla je vanj dolg, globok pogled, kakor bi mu hotela prodreti v dno duše.

„Gospod baron, ali se vam hoče morda šale?“

„Nikakor ne! Nikdar nisem bolj resno govoril, kot govorim zdaj? Ali hočete, da prisežem, ali zastavim častno besedo?“

„Ne! Bilo bi razžaljivo za vas, če bi kaj takega zahtevala!“

„Potem prosim, da odgovorite na moje vprašanje!“

„Danes ne! Dovoliti mi morate nekoliko dni odloga, da preudarim, da denem svoje srce na preizkušnjo. Po-

tem gre pri tej stvari kajpakda tudi mojim starišem beseda!“

„Samo predolgo me ne dajte čakati! Mnogo mi je do tega, da se poroka čim preje zvrši!“

Ko se je bil poslovil, je zrla par trenutkov kakor v omotici za njim, potem pa je stekla gori v svojo sobo, vrgla se na divan in na glas je zaplakala. Dolgo je jokala, ne da bi si bila na jasnem o tem, kaj ji pravzaprav iztiska solze iz oči. Ali je bila to prevelika sreča, ali morda podzavestna slutnja o tem, kaj jo čaka? Ko se je bila malo pomirila, se je sklonila po koncu in pomislila: „Njemu moram pisati! Nočem mu dajati povoda, da bi mi očital zahrbtnost!“ Poštena hočem biti napram njemu. Še enkrat mu hočem nuditi priliko, da pokaže, da pove, če me ljubi...“

Sedla je in začela pisati...

*

Pismo na ženina je bila baš kar končala, ko je stopila mati v sobo.

„Kaj se je mudil danes baron na vrtu tako dolgo pri tebi?“

„Zasnubil me je!“

Mati se je ustrašila.

„Pa vsaj nisi takoj...“

„Nisem, mati!“

„O, hči, ne spuščaj se v take stvari! Kaj poreče tvoj ženin, ako zvel!“

„Pisala sem mu, akoravno ne zasluži tega! Zakaj, mati, stvar je taka: bila sem mu zaročenka, kot svojo nevesto me je predstavljal, ali nikdar še nisem čula iz njegovih ust besede: „Ljubim te!...“ Navzlic temu sem mu pisala! Še je čas, da si premisli, da postane drugačen! Samo reče naj, odkrito in moško naj pove, da me ima rad in da se doslej samo razumela nisva, pa storim nekaj, kar bi ne storila morda nobena druga na mojem mestu: odrečem se tistemu, o katerem mi je sanjala duša, preden so ga videle moje oči, odrečem se njemu, ki je takorekoč ustvarjen zame, odrečem se za večno svoji sreči!...“

„In kaj si mu pisala?“

„Berite, mati!“

„Mati je vzela pismo in ga čitala. Ko je bila končala, si je obrisala solzo. Storilo se ji je milo ob hčerinih besedah.

„Povejte, mati, ali je v pismu kaj takega, kar bi mi mogel in smel zameriti?“

„Ni! Lepo si pisala. Prav je tako! Ampak zadnji čas je, da nese kdo pismo na pošto, če hočeš, da pojde še danes naprej.“

Izrekši je poklicala mati hlapca in mu naročila: „Glej, da to pismo takoj oddaš!“

Ona je hotela nekaj ugovarjati, a takrat je že stopil oče v sobo in vprašal:

„Kaj se posvetujeta?“

Zvedljivo se je ozrl na ženo in hčer, kakor bi slutil nekaj.

„Naša Dorā ima novega snubca!“ je hitela pojasnjevati mati namesto hčere.

„Pa vsaj ne našega barona?“

„Prav njega!“

Oče je malo pomislil, potem pa odvrnil:

„Motil sem se v njem! Za bolj poštenega sem ga imel, kot je!“

„Dragi oče, zdi se mi, da ni nobenega vzroka za to, da bi izpreminjali svojo sodbo o njem!... Vsekakor mislim, da dvom o njegovi poštenosti ni upravičen!“

„Iz česa sklepaš, da je tako?“

„Rekel je, da mu je mnogo na tem ležeče, da se poroka čim preje zvrši. Torej...“

Oče in mati sta se spogledala. Po kratkem molku je oče nadaljeval:

„Ne morem verjeti! Nemara, da si ga napak razumela. Najbolje je zate, ljuba hči, da nemudoma odpotuješ k sorodnikom!“

„Čemu, oče? Ne bojte se! Sicer pa bi bilo prezgodaj, ako bi se že danes zaradi tega kakorkoli razgrevali. Pred vsem ima zdaj besedo moj ženin. Od njegovega odgovora je vse зависno. Potem bosta pa itak še vidva z materjo odločevala!“

Roditelja sta odšla, ona pa je začela iznova ihteti. Polastila se je je hipoma razdvojenost. Bilo ji je, kakor bi se bilo nekaj razklalo v njej. Začela se je kesati, da ni

barona kratko malo zavrnila. Koliko nemira, koliko bojev bi si bila prihranila! Zakaj kdo ve, kdo ve, kaj še vse pride! Temne slutnje so ji začele vstajati v prsih...

In že se ji je pojavljal tudi dvom, če je res on tisti, ki ga je tako težko pričakovala njena duša, tisti, ki je po njem tako hrepeneče klicalo njeno srce. Zdaj zdaj jo je izpreletela neprijetna misel, da je nekaj nepremostljivega med njim in njo, nekaj, kar ne bi dopuščalo, da bi bila srečna z njim. A trenutek pozneje je nenadoma zopet vsa vzplamtela zanj... Čudila se je sama sebi, da mu ni, ko jo je zasnubil, takoj zletela v naročje, da ga ni takoj objela in pritisnila na svoje ljubeče srce... Očitala si je, da je govorila tako trezno, tako hladno, tako računajoče z njim. Skoro smilil se ji je, da ga je obsodila v mučno čakanje, ki bo trpelo morda delj časa. In komu na ljubo je to storila? Njemu, ki je ni nikoli ljubil in ki ga sama ni ljubila! Kako mu je vendar mogla pisati tako pismo! Ali si ne bo poslej še več domišljeval? Čemu ga izpraševati po nečem, kar bi ji bil moral sam od sebe že davno povedati?... Čemu se poniževati, čemu se zatajevati, čemu lagati? „O lagala sem, lagala! Lagala sem sebi in njemu. Uganjala sem hinavščino, a jaz sem še mislila, da ravnam pošteno in plemenito!...“

Groza jo je napolnila, ko je pomislila, kake posledice bi lahko imelo njeno pisanje. Če bi se on nenadoma otajal, če bi nenadoma priznal: „Saj te ljubim, saj te ljubim!...“ Ali pa morda tudi samo iz sebičnih namenov kaj takega izjavil! O zakaj je bila mati pismo tako naglo oddala! Nemara da je vedela, kaki pomisleki se ji še vzbude! Ali ni mogoče, da bi pismo še nazaj dobila?...

Stopila je k oknu, a baš tisti trenotek je odrdral mimo poštni voz proti kolodvoru. Prepozno! O, zakaj je pisala, zakaj ni nastopila proti svojemu zaročencu tako, kakor bi bilo edino prav? Zakaj ni brezobzirno pretrgala vezi, ki so ji tako neprijetno rezale v meso? In zakaj je delala sama sebe lepšo, kot je bila! Zakaj ni imela poguma, da bi bila rekla: „Drugega ljubim! Taka sem in drugačna biti ne morem in — nočem!...“

Tako se je borila sama sabo, tako sama sebe pobijala...

Do skrajnosti utrujena in dušno izmučena je šla na večer tistega dne spat. A tudi noč ji ni prinesla počitka...

Zunaj so se nenadoma začule stopinje. Potrkal je nekdo in na njen odziv je vstopil pismonoša. Pomembno se je smehljaj, ko ji je izročil duhteče pisemce. Ona je s tresočimi rokami raztrgala ovitek in čitala — čitala in strmela... „Ti dvomiš o moji ljubezni? O, vem, zakaj! Zato pač, ker Ti nisem trubaduril! Zato pač, ker mi je ljubezen preveč sveta, da bi jo nosil na jeziku, ko mora biti njen sedež vendar v srcu! Zato pač, ker se mi je zdelo preglupo, da bi vedno in vedno nekaj zatrjeval, kar je samo ob sebi umevno!... Jaz da Te ne ljubim, ko je vsak hipec mojega življenja navezan nate?... Jaz da Te ne ljubim, ko me žeja po Tebi, kakor žeja zemljo po solnčni toploti v zgodnji pomladi?... Jaz da Te ne ljubim, ki si moje vse, ki si edini vir moje sreče?... Ali hočeš dokazov?... Samo reci in vržem se v prepad!... Samo reci, pa se vležem pred dirjajoči vlak, da semelje moje kosti!... Samo reci, pa nastavim prsa pred topovo žrelo, ko bo najbolj bljuvalo smrtonosni ogenj!... Potem boš morda verjela! —“ Čitala je in ni mogla doumeti. Da ga je res tako krivo sodila?... Da jo on res tako ljubi?... O, potem ve, kaj ji je storiti, kaj je njena dolžnost!... —

S pismom v roki je hitela k baronu v pisarno. „Obžalujem, gospod baron! Čitajte to pismo! Toličke ljubezni tudi vam na ljubo ne morem zavreči!“ On pa je prebledel. Kakor bi ga bil sunil z bodalom v prsa, je omahnil... Na obrazu mu je brala, kako silno trpi, kako strašno so ga ranile njene besede. Hotel je nekaj izpregovoriti, a ni mogel. Solza je skalila njegovo lepo oko... Takrat pa se ji je zasmilil. „Ne, ne, ne!“ je zakričala: „Laže, ne verjamem mu! Ne, ne, nisem in nočem biti njegova! Tvoja sem, samo tvoja, vzemi me in stori z menoj, kar ti drago! „Ne, ne, ne!“ je zakričala še enkrat in — vzbudila sama sebe...

Trajalo je nekaj časa, preden se je izpametovala, kje je in kaj se godi z njo. Potem pa se ji je zjasnilo v glavi in domislila se je tudi, kako je bilo mogoče, da so se ji stkale take sanje. Sinoči ni mogla dolgo, dolgo zaspati. Razmišljevala je, kaj vse bi ji lahko odgovoril na njeno pisanje. V spanju pa je sen njene misli in čustva

premesil in zgnetel v ono čudno pismo... „Hvala Bogu, nvala Bogu!“ je vzklikala pri sebi. „Hvala Bogu, da to ni resnica, da so bile to le ničeve sanje!...“

Bila je vesela, a vendar ji je težila prsi grenka skrb. Kaj če bi preveč odlašal z odgovorom, kaj če bi sploh ne odgovoril? Kako dolgo naj oni čaka?... Zaradi njega si skoro iz sobe ni upala. Za ves svet bi ga ne bila hotela zdaj srečati! Bala se je, da bi je ne bil vprašal, bodi naravnost z besedo, bodi samo s pogledom, česa se mu je nadejati. Kaj naj bi mu odgovorila, kaj storila?...

No, odgovor od ženina je prišel prej, kot se je nadejala! Po navadi ni bil tako točen. Skoro vselej se je izgovarjal, da je preveč zaposlen in da nima časa, da bi pisal pisma. To pot pa se je požuril. Njegovo pismo je bilo kratko in prav nič podobno onemu, ki se ji je sanjalo. Glasilo se je: „Gospodična! Hvala za obvestilo! Ker sem pameten dovolj, da znam tudi med vrsticami čitati, vem, kako stvari stoje. V zadoščenje mi je, da sem Vas vedno po zasluženju cenil! To kar nameravate storiti, ali ste bržčas že storili, se povsem ujema s sodbo, ki sem si jo že davno o Vas ustvaril. Verjemite mi, da kaj drugega od Vas tudi pričakoval nisem!...“

Njej se je odvalil kamen od srca.

Šele zdaj ji je stopila prav jasno pred oči vsa nje-gova nizkost! Samo namignila mu je bila v pismu, da se ji nudi prilika nove zaročitve, ako bi on prišel do spoznanja, da je ne ljubi, a že to mu je bilo preveč v njegovi nadutosti in brezčutnosti. Vse kar je bilo lepega in toplega v pismu, je popolnoma prezrl. „Verjemite mi, da kaj drugega od Vas tudi pričakoval nisem!“ Kako zaničevanje je zvenelo iz teh besed! In ona je bila tako nespametna, da si je vse mogoče očitala zaradi njega! O, poročiti bi se bila morala in poslati mu poročno naznanilo brez vsakega pojasnila, to bi bil zanj primeren udarec! Zasmejala se je na glas, zakaj postalo ji je bilo nenadoma veselo pri srcu. Hitela je s pismom k materi: „Čitajte mati! Kaj pravite na to?“

Materi se je prav videlo, kako je osupnila, ko je pismo prečitala. „Ne, ta te ni nikoli ljubil!“ je pripomnila polglasno. „Menda ta človek sploh ne zna ljubiti! Ali pa je tako prevzet sam od sebe, da se boji ponižanja, ako bi priznal ljubezen.“

Ona pa je še tisti dan prestregla barona in mu, hiteč mimo njega, zašepetala:

„Gospod baron, svobodno vam je, da zaprosite pri stariših za mojo roko!“

Oče bi se bil morda še ustavljal, mati pa je bila od trenutka, ko je bila prečitala tisti odurni odgovor na zadnje pismo, ki ga je bila hči svojemu zaročencu pisala, povsem na njeni strani. Spretno je pobijala vse pomisleke moževe, ki še vedno ni mogel verjeti, da bi si bil prišel mož plemenitega stanu takorekoč na kmete neveste iskat. „Zakaj bi to ne bilo mogoče?“ je ugovarjala. „Ali se ni že često kaj podobnega zgodilo? Jaz pa se nič ne čudim, da se je zaljubil! Ni mar najina hči lepa? Ali si že pozabil na poročila, ki si jih dobival tisti čas, ko se je šolala? Ali ni imela mar že tistikrat nešteto častilcev? Izobražena je tudi dovolj! Francosko govori, kakor bi bila rojena Francozinja! To mi je učiteljica francoščine sama pravila. In kar je poglavitno: prirojen čut ima za to, kako se treba vesti. Baron se je lahko že do dobrega prepričal, da mu tudi v najfinejši družbi ne bo delala sramote!“

Ker mu je tudi njegov bodoči zet dajal na vsa njegova vprašanja popolnoma povoljna pojasnila, je naposled tudi oče umolknil.

In tako se je raznesla nekega dne po vsej deželi vest: „Solnčna roža“ se je omožila!“; vest, ki je izzvala mnogo pozornosti in daleč na okoli največje zanimanje.

Nebroj src se je zganilo ob tej vesti in marsikatero se je napolnilo s trpkostjo ob nji. Nikogar pa ni bilo, ki bi se bil čudil, da se je „Solnčna roža“ tako imenitno omožila! —

* * *

Vse, kar si je moglo želeli kdaj žensko bitje v njeni starosti, vse se ji je bilo nenadoma izpolnilo. Sanje so bile postale resnica! Imela je lepega, uglednega moža, odličnega vojaškega dostojanstvenika, ki je bil povrh plemenitega stanu — kar je pri mnogih tudi nekaj veljalo — in, kakor je vse kazalo, nemalo imovit — same lastnosti in okolnosti, ki so dvigale njegovo vrednost v očeh mladega ženstva, a vzbujale pozornost in uvaževanje tudi pri resnih in treznih motrilcih življenja. Njegova veljava je sama ob sebi prešla tudi nanjo in kjer

se je prikazala, naj je bila že ob moževi strani, naj je bila sama, se ji je vse klanjalo, vse dobrikalo. Celo tisti, o katerih je lahko sodila, da jim zavist gloje srce, niso imeli poguma, da bi na kateri koli način izdali svoje mišljenje. Plaho so se ozirali vanjo in se skrbno izogibali vsemu, s čimer bi se ji bili mogli zameriti. Njene tovarišice, ki ji nikoli niso mogle prav odpustiti, da jih je v tem in onem tako zelo nadkriljevala in o katerih je bila prepričana, da ji njene sreče ne privoščijo, so se na vso moč prizadevale, da bi si pridobile njeno naklonjenost. Zatajiti niso mogle, da si štejejo v čast, ako se jim je nasmehnila ali jih celo nagovorila in skoro hvaležne so ji bile, da jim ni dala občutiti razlike, ki je bila zdaj med njo in njimi... „Gospa baronica!, gospa baronica!“ ji je donelo od vseh strani nasproti in često se je zgodilo, da so se ji izkušali približati ljudje, o katerih se je čudila, da jo sploh poznajo. Ogovarjali so jo spoštljivo in se ji kazali, kolikor so le mogli, vdane in uslužne. Da, zdelo se je, da jo prav ti na pol tuji ljudje še posebno čislajo, blagrujejo in obožujejo... Ona se je vsega tega od srca veselila in bila je srečna, srečna tem bolj, ker ni dvomila, da sta tudi oče in mati ponosna nanjo in da se v tihem zadovoljstvu radujeta njene sreče. Sama zarja, samo solnce je bilo tudi zdaj njeno življenje!... —

Toda od časa do časa se je nenadoma lotila neka neprijetna tesnoba, ki si je ni mogla razložiti. Nekaj kot strah jo je napolnilo... nekak strah pred bodočnostjo... Nebo nad njo je bilo vedro, a kdo ve, kaj se pripravlja za gorami, kdo ve, če se ne priplazijo danes ali jutri izza gorskih grebenov pošastne sence, ki zakrijejo solnce in prinesejo solze in nevihto!... Bila je srečna, ničesar od vsega onega ni pogrešala, kar se navedno umeva pod srečo, a vendar je začutila semtertja neko praznoto v prsih, da se ji je nehote vsiljevalo vprašanje: „Ali je to res že vse, kar more nuditi življenje? Ali je to vse, kar mi je obetal srce s svojim skrivnostnim šepetanjem?“... Ljubila je in bila je ljubljena — kaj je še hotela? Mnogo je mislila, a ni mogla doumeti, kaj jo vznemirja... Nedostajalo ji je nečesa, ki se z besedo ni dalo povedati, nečesa, kar se odteguje človeškemu pojmovanju, a je krepko živelo kot potreba, kot

slutnja v globočini njenega srca... Tolažila se je z mislijo, da se godi vsakemu človeku, zlasti pa vsaki mladi zakonski ženi tako, tolažila tudi z nado, da prej ali slej vse ta neubranost v njenih prsih poneha...

V istini je na vse to često pozabila. A prešlo ji ni. Vedno zopet se je pojavilo, vedno zopet jo napolnilo z dvomi in neprijetnimi čustvi. Njen soprog jo je ljubil, ljubil ognjevito, kakor sploh more ljubiti mlad mož mlado ženo, vendar se ji je zazdelo včasi, da manjka tej njegovi ljubezni nekaj bistvenega, pogrešala je v tej ljubezni one sladke blaženosti, ki je sanjala o njej njena deviška duša. Z grozo se je nekoč zavedela, da pozna pač svojega moža po zunanosti, da pa se ji doslej še ni posrečilo, prodreti v njegovo dušo, v njegovo srce. Če ga je kdaj kaj vprašala po njegovi preteklosti, je pogovor hitro zasukal na drug predmet, ali pa jo je s svojimi poljubi in objemi premotil tako, da ni dalje vpraševala. In če mu je hotela pogledati kdaj prav globoko v oko, je hitro povetil veke, kakor bi se bal, da bi mu ne čitala v njem onega, kar je bilo v njegovem interesu, da ji ostane nepoznano. Iz teh vzrokov se včasi ni mogla ubraniti občutku, da nekaj skriva pred njo in da je nekaj med njima, kar ju loči navzlic veliki medsebojni ljubezni. V tej misli so jo utrjevale tudi nekatere zunanje okolnosti. Kako to, da dobiva njen mož toliko pisem, med njimi tudi taka, ki se ji je zdelo, da jih je pisala nežna ženska roka? In zakaj jih tako skrbno spravlja pred njo, akoravno se mu ni treba bati, da bi jih ona čitala, ker so bila pisana, ako je smela soditi po naslovih, v tujem, njej neznanem in nerazumljivem jeziku?

Nekoč ga je vprašala, kdo mu tako pogosto piše.

„Si mar ljubosumna?“

„Kako bi ne bila!“

On pa je stopil k nji, jo objel, privil nase in dolg, strasten poljub je začutila na svojih ustnicah. Vsa omamljena je vstrajala v njegovem objemu in ni ga nadlegovala več. — Saj mož, ki tako ljubi, ne more biti varljiv in nezvest! —

Prvo veliko razočaranje pa ji je prišlo takrat, ko se je najmanj nadejala, takrat, ko mu je razodela sladko skrivnost, da se čuti mater, da se mu obeta torej potomstvo. Pričakovala je, da se mu ob osrečujoči novici raz-

žari obraz, da jo presrčno objame in ji ginjen dahne svojo zahvalo v uho, a nič od vsega tega se ni zgodilo. Nasprotno, zdelo se ji je, kakor bi bila hipoma neka senca zatemnila njegov obraz in kakor bi se bil ustrašil tega, kar je mislila, da ga navda z največjim zadovoljstvom.

„Oj, ti se ne veseliš?“ je jeknila bolestno in solza se ji je zablesketala v očesu. On pa se je izgovarjal: „Draga moja, človek ne more biti vselej vesel, kadar bi hotel!“

„Pa kaj ti brani, da ne moreš biti vesel?“

„Skrbi, moja ljuba! Vesti, ki jih dobivam z bojišča, niso take, da bi mi mogle biti všečne. Ljudi primanjkuje bolj in bolj in lahko se zgodi, da se odkaže tudi meni drug delokrog, ki bo zahteval, da grem od tebe proč, proč morda baš takrat, ko bi me najbolj potrebovala in ko bi sam bil najraje ob tvoji strani. Sicer pa se za zdaj nikar ne vznemirjaj! Gotovega ni nič in vse se lahko še drugače zasuče. Trenotno vsaj ni nobenega vzroka za to, da bi se bala!...“

Od tistega časa se je večkrat pripetilo, da je za dva, tri dni odpotoval. Vračal se je navadno z mračnim obrazom, a če ga je prosila, da naj si olajša srce, da naj ji pove, kaj ga teži, jo je skoro nevoljen odrinil od sebe, poudarjajoč, da so to tajnosti, ki jih ne sme razodeti nikomur, tudi njej ne. Še se je zgodilo, da je vzplamnela njegova ljubezen in da je v njegovih objemih za nekaj časa pozabila na skrbi, ki ji niso hotele potihnuti v prsih več, a to so bili samo še posamezni trenutki, ki so postajali bolj in bolj redki. Misel, da ji je odmenila usoda nekaj strašnega, nekaj, kar naj bi stoinstokrat odtehtalo vse tisto lepo, kar je bila užila doslej, se ji je čim dalje bolj učvrstvovala v srcu. Kadarkoli ji je naznanil, da mora zopet odpotovati, ji je bilo, kakor bi bil izrekel smrtno sodbo nad njo. Zgodilo pa se je, da ji je napovedal svoj odhod celo prav tedaj, ko se je bila približala njena težka ura... prav tedaj, ko je imelo prikliti v svet iz njenega blagoslovljenega telesa novo človeško bitje. In še ne dovolj! Namignil ji je, da ga ne bo to pot nemara delj časa, morda štirinajst, morda tudi mesec dni ne...

„Dragec, ali se to ne da izpremeniti?“

„Nemogoče!“

„Sama naj bom, brez tebe v urah trpljenja?...“

„Posameznik mora vzeti nase tudi najtežje, kadar zahtevajo to višji, skupni interesi! Sicer pa bodi mirna! Vse se izteče dobro! Kar prestanejo druge, ki so slabotne in bolehnne, prestaneš tudi ti, ki si močna in zdrava!“

„O, meni pa dopoveduje srce drugače... meni dopoveduje, da se ne steče srečno... dopoveduje tudi, da te — ne bom videla več! O ostani, ostani pri meni!“

„Ne morem! Ne smem!“

Objel jo je, poljubil in odšel. Storivši nekoliko korakov se je okrenil in ozrl z dolgim pogledom nazaj nanjo. A vrnil se ni. „Da si mi zdrava!“ ji je še zaklical in izginil. Ona pa se je, ko so se vrata za njim zaprla, opotekla proti postelji in se ihteč zgrudila nanjo...

*

Njene zle slutnje, kolikor so se nanašale na porod, se niso obistinile. Povila je zdravega, lepega otroka moškega spola, ki se mu je že pri rojstvu vse divilo. To je vplivalo ugodno na njeno razpoloženje. Malodušnost in temoglednost sta ji bili prešli, vse se ji je videlo spet v lepši, svetlejši luči. Eno samo željo je zdaj gojila: da bi se že skoro vrnil on, ki jo je osrečil z materinstvom in ki ga je prav zaradi tega še bolj ljubila. O, s kako srčno radostjo bi mu vskliknila nasproti: „Evo ti tvojega sinka!“ Prav videla je, kako bi ob pogledu na otroka tudi njega prešinilo veselje, kako bi v svoji očetovski sreči nekaj časa strmel nad detetom, potem pa se sklonil k nji in ji dahnil goreč poljub na ustnice. Ah, in ona bi se ga oklenila z obema rokama in mu zašepetala vsa blažena: „O kako te ljubim, kako te ljubim, moj dragi! Moj si, moj in jaz tvoja — zdaj in vekomaj!“

Nestrpno je čakala, da bi prišel, ali ji poslal vsaj kako vest o sebi, a ni enega, ni drugega ni bilo. Preteklo je bilo štirinajst dni in ona je že vstajala, a od njega nobenega poročila! Kaj se je zgodilo?... Zakaj ne piše?... Zakaj pušča, da trpi?... In zopet se je je lotil nemir, in zopet se je naselil v njene prsi strah — strah, kakor bi imelo priti prav zdaj tisto grozno, tisto neznano, a sluteno, ki uniči njeno srečo, ki izpremeni vse to veselje, ki jo je prešinjalo ob pogledu na ljubljeno otroka, hipoma v žalost in tugo...

Preteklo je novih štirinajst dni, a ona je še vedno zaman čakala in njena razburjenost se je večala od dne do dne. Toda nekega jutra se je vendar le zglasil pismo-
noša, ki ji je izročil pismo, pisano od njegove roke. O kako ga je poljubovala, kako ga pritiskala na svoje drhteče prsi, preden ga je odprla! Ko pa ga je začela naposled čitati, je raslo z vsakim trenutkom njeno strme-
nje, njeno začudenje. Kaj naj to pomeni?...

„... Hvala Ti za vse prelestne ure, ki sem jih pre-
živel s Teboj. To so bili najlepši trenutki v mojem življenju, ki jih ohranim v neizbrisnem spominu vse svoje dni! Žal, da so bili tako kratki! Žal, da se mora tako končati! Ako sem Ti povzročil britkosti in ako ni bilo vse prav v mojem postopanju — odpusti! Pre-
več sem Te ljubil, da bi bil mogel drugače! Sicer pa upam, da tudi Tebi ne bo težko, dvigniti se preko za-
starelih nazorov, da boš tudi Ti presojala stvar tako, kakor jo presojam jaz... da boš tudi Ti smatrala čas najinega skupnega žitja za — prijetno epizodo v svojem življenju. V novi dobi živimo! Moderni ljudje smo! Eno zavest imaš lahko: tako kakor sem Tebe nisem ljubil prej nikoli in tudi ne bom nikoli več in prepričana bodi, da ga ni moža na svetu, ki bi Te mogel ljubiti bolj, kot sem Te ljubil jaz! Zdravstvuj!“

Čitala je in čitala, a ni mogla razumeti. Ali je bolan in je pisal v vročici, v deliriju? ... Ali pa je moral v boj in je pisal te vrstice v slutnji, da pade in da se ne bosta videla več? ... A potem je hipoma vsa vztrepetala in se vprašala: Ali ni, kakor bi hotel reči: „Lepo je bilo in hvaležen sem Ti, a zdaj je treba, da se razideva. Ostaja nama le še prijeten spomin na ono, kar je bilo!...“

Pa saj to ni mogoče, pa saj to ni mogoče!...

Povedala ni o vsebini pisma nikomur nič. Da ne bi prišlo komu v roko, ga je skrila v omaro. A stokrat je segla čez dan ponje in vedno zopet ga je čitala, toda raz-
rešiti ga ni mogla! Da bi jo bil res zapustil, se ji je zdelo pregorostasno. Zakaj bi jo zapuščal, ako jo je ljubil in da jo je ljubil, o tem je bila ne glede na njegove besede prepričana, ker si je bila v svesti, da je vredna njegove ljubezni. Ni mogla in ni mogla verjeti! In ker ni verjela, je še vedno upala. Njena zdrava, krepka narava jo je obvarovala, da ni omagala. Noč in dan je prisluškovala,

kdaj se pojavi znana stopinja na hodniku, kdaj se ustavi kdo pod njenim oknom in ji zakliče, da je vse dobro, da je konec dvomov, konec skrbi in bojazni...

Ko se je naposled zgodilo tisto veliko, ki je odkazalo zgodovini človeštva nove smernice, ko se je nenadoma raznesla vest, da je konec grozne morije, se je njeno upanje iznova poživilo. Armada, pri kateri je služil on, se je bila zrušila. Zdaj je moral priti, zdaj se je moral vrniti! Po dnevi in po noči so hrumele trume vračajočega se vojaštva mimo, težki in lahki vozovi so grmeli v divjem begu skozi kraj, ona pa je slonela ob oknu in čakala, čakala neprestano od jutra do večera, od večera do jutra, kdaj se vrne on, ki ji je bil vse na svetu, ki je bil oče njenega ljubljenega otroka...

Često se ji je zazdelo, da ga vidi... Tam, tam prihaja, ponosno sedeč na svojem konju!... Nihče drug ne more biti, kot on. O, kako hiti, kako priganja konja, kako ga žene hrepenenje v njeno naročje!... A ko je prišel jezdec bliže, je spoznala, da se je motila. Ne, to ni on, ali tam zadaj, tam čisto daleč še, tam res prihaja! Že jo je zapazil, že steza roko proti nji, že jo pozdravlja! „O pridi, pridi ljubljeni, pridi, da se razjokam na tvojih prsih!...“ Še mu je odzdravljala, še ga klicala, ko se je hipoma zabrisala mameča slika... sladka podoba je izginila in utonila v valovečih množicah... A na to se ji je dozdevalo zopet, da je v tem, ko se je bila obrnila k otroku, ki je bil zajokal in se pomudila par trenutkov ob njem, že stopil v hišo. Natanko je razločevala njegov glas, natanko razumela, ko je hlastno vprašal po nji, če je zdrava, če ji je bilo zelo hudo in kako je z otrokom. Že so se bližale stopinje, zdaj zdaj se odpro vrata, zdaj zdaj se strneta v sladkem objemu... A utihnil je glas, utihnila stopinja in vrata se niso odprla... —

Hrup na cesti je ponehaval, samo posamezna zapoznala krdela so še prihajala in odhajala, mestece je dobivalo bolj in bolj svoje vsakdanje lice, ona pa je še vedno upala, še vedno čakala, venomer se tolažeč: „Saj mora, mora priti!“

Toda ni ga bilo!... —

Nekega dopoldne pa je prihrumel nenadoma oče v njeno sobo. Ona se je prestrašila. Vedela je takoj, da je prišlo zdaj tisto, ki je imelo priti... „Oče, oče!“

mu je kriknila nasproti, kakor bi prosila milosti, kakor bi hotela omehčati njegovo srce, da ji prizanese. A on je srdito odvrnil: „Oče, da, oče — ko bi le tako ne bil!“

In vsul se je iz njegovih ust roj besed, brez usmiljenja, brez izbere, ena grša od druge, ki so vse žalile, vse bolele, vse ranile in skelele...

„Za pet ran božjih, kaj se je zgodilo?“ je zaklicala mati, ki je od zunaj slišala krik in vsa iz sebe planila v sobo. Oče pa je naprej rohnal: „O, še prehitro zveš, kaj se je zgodilo! Hahaha, to je zdaj tista najina edinka, ki sva bila tako zaverovana vanjo! Stokrat bolje, da bi bila strela udarila v hišo in bi bilo vse do tal pogorelo, kot da sem doživel tako sramoto! Da, da, moja ljuba žena, imenitnega zeta nama je naklonila ta najina oboževana hčerka! To imava zdaj za najine žrtve, za najino ljubezen! Imeniten zet, v istini! O ta lopov, ta slepar, ta — pa saj je ni besede, ki bi mogel izraziti z njo zaničevanje, kakršno zasluži!...“

„Oče, moj soprog je!“ je vskliknila bolestno.

„Hahaha, tvoj soprog! Samo to je vrag, da je bil poročen že prej z drugo, preden se je s tabo poročil!“

„Ljubi mož, ali si ob razum?“ se je vzgrozila mati.

„Jaz — ob razum? Zdaj še ne, dasi bi ne bilo nič čudno, ako bi bil! O dobro si je izmislil, dobro jo je izpeljal! Zares, prebrisano lopovstvo! Dasi oženjen, se oženi še drugič, da pride tako do cilja. Lopovstvo brez primere! O, uničeni smo! Odslej bomo samo še bežali pred ljudmi! Županstvo sem že odložil. Takoj, ko sem zvedel, takoj, ko mi je pojasnil adjutant onega podleža, kakšne so stvari. Sam je krenil po drugi poti, njega pa je menda nalašč sem poslal, da bi ga opravičil, ali ka-li, kakor da bi se kaj takega sploh opravičiti dalo! O, govoril je priliznjeno in sladko, ta njegov odposlanec, — če je res bil in ni tega kujona morda privedla lastna radovednost semkaj — navzlic temu pa sem čutil, kako se naslaja ob moji bolečini. „Dandanes ni to nič takega — tak zakon na kratek rok! — Ljubezen edina je, ki dela zakone, vse drugo nikomur nič mar! Kaj postava, kaj predpisi!... Zdaj nismo več tam, kjer smo bili! Nazori se izpreminjajo! Kar je veljalo pred sto leti, in morda tudi nedavno še, temu je napravila vojna konec!“...“

Tako je govoril med drugim! O, čudno, da ga nisem udaril! Ljudje pa, ki jih je bilo slučajno baš takrat obilo v občinski pisarni in so vse to slišali ter iz njegovega pripovedovanja naposled razbrali, zakaj gre — toliko da niso pričo mene izbruhnili v grohot! Ko je naposled še čisto jasno povedal, da je bil oni ničvrednejše prej oženjen in da ima družino doma, sem kar pobegnul. Ne, niti ure ne morem bit več župan! Naročil sem tajniku, da naj takoj obvesti odbornike o mojem odstopu... In zdaj bi se rad skrtil, skrtil — a najljubše bi mi bilo, če bi se odprla zemlja pod mano in me pogoltnila. O taka sramota, taka sramota!...“

„Za njim naj gre in svoje pravice naj zahteva!“ je pripomnila mati brez preudarka.

„Za njim naj gre? Kam? Kje ga bo iskala? Ali ji je kdaj povedal po pravici, od kod je? Če je bilo eno izlagano, je bilo tudi drugo! In svoje pravice naj zahteva? Kje jih pa ima kaj? In če bi jih tudi imela, kdo jih ji bo hotel priznati v teh časih? Še tega bi nedostajalo, da bi se metala za tako propalico! O naj le gre! Morda naključje res nanese tako, da ga dobi! Potem jo pač predstavi svoji pravi ženi kot ljubico za kratek čas, kotčasni nadomestek pač! Kaka čast zanjo in še za naju, hahaha!... Tako je, ako otroci ne ubogajo! Ali nisem zadosti branil, ali se nisem dovolj zoperstavljal?“

Zdaj je začela še mati s svojimi tožbami in grenkimi očitki. Njena usta pa so bila kakor onemela. Nobene besed ni bilo iz njih čuti. Ni se branila, ni ugovarjala. Samo pogled je od čas do časa dvignila kvišku, pogled, ki je hotel prodreti do nebes, pogled, ki se je zdelo, da kliče proti nebu: „Oče nebeški, kako je to mogoče? Kako si mogel dopustiti kaj takega, ti, ki te je sama ljubezen, samo usmiljenje, sama pravičnost!...“

Oče in mati sta bruhala s svojo jezo na dan, a ona ni poslušala in ni slišala. Vedela je samo to, da sta se odvrnila od nje tudi roditelja in da je zdaj sama, da ni na vsem božjem svetu nikogar, ki bi izkušal odvaliti grozno težo z njenih prsi, vlti s tolažečo besedo hladila v njeno razmesarjeno srce... nikogar, ki bi jo pomiloval, ki bi imel usmiljenje z njo v tej strašni zapuščenosti... —

Oče in mati sta bila odšla, ona pa je še vedno strmela pred se, zatopljena v svoje pekoče misli. „Sama sem, od vseh zavržena! Kam naj se zatečem? Pri kom naj iščem utehe? Vse, vse me je varalo! Varalo me je moje lastno srce, varalo moje zaupanje v neskončno dobrega Boga! Nikogar, nikogar nimam več! Samo ti si še, ti moj ubogi črviček, ti moje edino... ti moje vse!...“

Sklonila se je k otroku in pogreznila k njemu v blazino svoj trpeči obraz...

* * *

Škodoželje je triumfiralo, razbohotilo se v prave orgije in senzacije lačne množice so tonile v nasladi... To je bilo v istini več, kot se je moglo izcimiti v najbolj bujni človeški domišljiji. Vse delo v mestecu je nekaj dni počivalo. Kakor o velikih praznikih so postajali ljudje po cestah in ob vogalih. Zanimanje, ki ga je vzbujal ta na posamezno osebo omejeni žalostni dogodek, je bilo vse večje od zanimanja za konec velike drame, ki se je bila prav kar završila na bojnem polju. Dan za dnevom samo šušljanje, sami izpodmuljeni in pomenljivi pogledi, samo zlostno hihiranje in roganje. Na vseh obrazih je bilo čitati praznično razpoloženje, veselje in zadovoljstvo. Ta in oni si je koval lastno srečo iz tuje nesreče... Če je kdaj kdo v kaki družini izrekel pomilovalno besedo, je storil to samo zaradi tega, da se je njemu in onim, proti katerim je govorli, iznova oživil prijeten spomin na tujo nezgodo in da so iznova zašumeli jezovi klevete... Celo tisti, ki so ji bili nekoč morda resnično vdani, so se odvrnili zdaj od nje, tudi ti so zdaj začutili potrebo, da bi udarili po nji!...

Ona je slutila, kaj se godi. Videla je v duhu vse tiste od veselja topeče se obraze, videla srečne in zadovoljne vse tiste svoje znanke in prijateljice, ki ji niso mogle nikoli odpustiti, da je bila lepša od njih, ki so se čutile tolikrat zapostavljene zaradi nje, akoravno si ona sama nikdar ni tega želela in ki so se ji delale prijazne samo iz tega vzroka, ker ni bilo zanje nobene možnosti, da bi ji bile škodovala. Zdaj je privrelo lahko neovirano vse tisto na dan, kar so toliko časa v dnu svojega srca pritajevale, zdaj so si lahko ohladile svoj srd, ki se jim je tolikrat zaradi tega vzbujal do nje, ker niso

mogle tekmovati z njo in ker so morale pri raznih prilikah gledati in trpeti, da se je klanjalo vse naprej nji in potem stoprav morda tudi še kaki drugi izmed njih. Videla je vsa tista od škodoželjnega smeha razblinjena lica in prav lahko si je mislila, kake bajke si pripovedujejo o njej hudobni jeziki. Tiščala se je v kotu svoje sobe in niti k oknu si ni več upala, boječ se, da bi se njene oči ne srečale z zlobnimi pogledi onih, ki jih je radovednost gnala pod njeno okno in ki so si želeli, da bi videli, kake sledove je pustila v njenem prej tako cvetočem licu grozna bol, ali pa, ki bi ji bili morda radi očito pokazali svoje sovraštvo in zaničevanje...

Silno je zahrepenela včasi po svojem vrtu, a niti ozreti se ni smela vanj, če ni hotela, da bi jo kdo uzrl in silno si je zaželela včasi svežega vzduha, toplih solčnih žarkov, svobodnega pogleda v sinje nebo, a odrekla se je vsemu, vsemu... Obsodila je sebe in otroka v samotno ječo, kjer so ji v grozni enoličnosti potekali dnevi in noči. Njena prijazna sobica, ki je v svojih dekliških letih preživela v njej toliko zlatih ur, presanjala toliko lepih sanj o sreči, ki si jo je obetala, je bila izpremenjena v kazensko celico, kjer se je vila noč in dan v nepopisnih duševnih mukah...

A čakalo jo je še hujše!...

Morala se je prepričati, da človeška zlovolja ne pozna mej, prepričati, da je v naravi strupene golazni, da pika in da ljubi hijena hrano posebne vrste. Ko si je nekega večera, kot že tolikrat, zaman želela, da bi ji spanec zatisnil trudne oči in ji naklonil vsaj par trenutkov pozabljenja, je zaklical nenadoma nekdo z izpremnjenim glasom pod njenim oknom:

„Gospa baronica, gospa baronica!“

Kaj je to? Planila je po koncu.

„Gospa baronica, gospa baronica!“ se je ponavljalo.

Ali sliši prav? Kdo se glasi? Kaj ji hoče?...

„Gospa baronica, gospa baronica!“ je zaklicalo v tretje z glasom, ki se je hipoma prelil v porogljiv zasmeh. Obenem je čula, kako je nekdo stekel izpod okna.

Zdaj je vedela: zlohoten človek — morda jih je bilo tudi več — ki mu še ni bilo zadosti njenega trpljenja, si je izmislil zanjo to novo, to posebno muko!...

In to se je ponavljalo zdaj noč na noč... Obupno je vila roke in vzdihovala proti nebu:

„Moj Bog, moj Bog, ali še ni dovolj križanja?... O, saj je to hujše, kot če bi bila na križ pribita! Izkravela bi, umrla... tako pa trpim in trpim, a ni je rešitve... O stori konec, stori konec, oče nebeški!“

A še ni bilo dopolnjeno!

Domišljija zlohotnikov ni mirovala. Snovala je neumorno in zajemala iz svoje brezdanje globočine. Nastajale so vedno nove bajke, zdaj tu, zdaj tam so se čule nove podrobnosti... Govor se je sukal neomajno še vedno o njej, zlasti pa zvečer po gostilnah.

„Zdaj pa ima barona!“ so se rogali. „Domačin, navaden človek, ji ni bil dovolj dober, zdaj pa ima, zdaj pa ima barona!“

„Pravi baron! Ogrski cigan, pa ne baron! Premeten ogrski cigan, nič drugega!“ je poudarjal nekdo tako odločno in samozavestno, kakor bi bil izključen vsak dvom o resničnosti njegove trditve.

„Cigan!“ je zašumelo po gostilniški sobi in oči so se zaiskrile, po licih pa se je razžarelo iznova zadovoljstvo in veselje...

„Cigan!“

To je bilo nekaj, kar je iznova razživilo vnemo poklicnih klevetnikov, nekaj, kar je razlilo preko dogodka novo, še žarkejšo luč...

„Cigan!“ — Beseda je bila izgovorjena in je učinkovala, kot bi potaknil plamenico v slamnato streho. Zubelj se dvigne in se širi, širi in se ne da več ukrotiti!...

„Cigan!“ Beseda je bila izgovorjena in je vzbujala stoteri odmev. „Cigan! Cigan!“ je šlo od ust do ust in ni je bilo hiše bogatina in ni je bilo kočje reveža, kjer bi se beseda ne bila ponavljala, kjer bi ne bili mladi in stari razmotrivali dogodka od te nove strani.

Nikdo ni vprašal, od kod ta vest, nikdo se brigal za to, kje jo je zvedel oni, ki jo je prvi pravil in raznesel, nikdo ni preudarjal o tem, ali je kaj takega mogoče, ali ni mogoče... Kakor povodej je hrumelo in zavzemalo vedno širše kroge in nič drugega se ni čulo kot: „Cigan, cigan!“

„Jej, jej, cigan! Zdaj ima, zdaj ima svojega barona! Kdor visoko leta, nizko obsedi!...“

Najbolj pa so se vdajale zmagoslavju njene bivše prijateljice, njene tovarišice, ki so jo za njeno baronstvo zavidale bolj kot za vse drugo.

Odslej so se vsako noč pod njenim oknom razlegali klici: „Cigan-baron, cigan-baron! Oj baronica-ciganka!“ Meta, stara služkinja, ki jo je v otročjih letih pestovala in ki jo je edina pomilovala, edina še ljubila in ji stregla, ji je povedala, kaj se je zopet nekdo izmislil...

Stresla se je in obupen pogled je vprla v otroka. Zanj ji je bilo, ne zase! Vse je videla, vse vedela, kako še pride...

Tam sredi zelene trate se igrajo otroci. Med njimi njen sinček z žarečimi lici. Veselje mu sije iz nedolžnih oči. Brezskrbno raja med brezskrbnimi tovariši. Kar trešči proti njemu beseda: „Cigan!“ Prvi hip ne ve, se li res njega tiče in ker se vsi smejejo, se smeje še on. Tedaj pa pokaže deset rok nanj in iz vseh ust se čuje: „Cigan, cigan!“ Šele zdaj se mu zresni lep obrazek, oči se mu razširijo in vprašujoče se ozira okoli. A nobenega dvoma ne more biti, njemu velja sramotitev! Solze se mu vderejo po licih in žalosten se obrne proti domu. Počasi stopa spočetka, ves omamljen od nenadnega napada, potem se zdrezne in začne bežati. Za njim pa se vsipljejo kot toča klici: „Cigan, cigan!“ In tudi kamenje leti za njim. On pa beži, beži, dokler ne pribeži jokajoč v njeno naročje...

„Mamica, mamica, zakaj mi pravijo cigan?“

In ko bo večji, ko bo hodil že v šolo — o, tak zdevek se ne pozabi nikoli! Kakor težko breme bo nosil ta primek svoj živ dan seboj! Ko se bo najmanj nadejal, pa mu ga zalučí kdo v obraz! In njegovo mlado, proti zlobi še neutrjeno srčece mu vztrepeče v silni boli ob vsakem takem napadu in solnce, ki je še ravnokar tako lepo sijalo, se mu skrije za oblake... O trpel bo, trpel, trpel vse svoje žive dni! — —

Njegovi tovariši, njegovi sošolci, ki bo hodil z njimi isto pot, bodo vedno nosil sabo skrivno misel: „Cigan, cigan!“ In kadar se bo zdelo komu, pa ga pozdravi s to strašno besedo! In vsa gruča se strne okrog njega in iz vseh ust bo čul: „Cigan, cigan!“ On, pomilovanja vredni revček, pa se bo zaman oziral po pomoči, zaman bodo njegove nedolžne oči prosile: „Imejte usmiljenje, imejte

usmiljenje!“ Čim prikupljivejši, čim lepši bo, tem bolj bo izzival srd, tem bolj bo vzbujal zavist in sovraštvo, s tem večjo naslado ga bodo grdili in psovali!... Nikdar, nikdar se ne iznebi sramotnega pečata, ki mu ga je pritisnila človeška zloba na čelo! Vse njegovo življenje bodo počivali dvoumni pogledi na njem, ki ga bodo pekli in mu ne bodo dali priti do srčnega miru. Kjerkoli se kdaj pokaže, povsod bo v nevarnosti, da začuje psovko: „Cigan, cigan!“

„Zakaj, zakaj si prišel na svet, zakaj, zakaj si zagledal luč sveta, ti moj ubogi, ubogi — ciganček!“ —

O, ljubila ga je, pa če bi bil njegov oče tudi res cigan! Ljubila ga je, tako presrečno ljubila!...

Cigan!... Kako strašen pomen je bila zadobila zanjo ta beseda, kako strašno se ji je bila zajedla v meso! Ob sami misli na njo je zadrhtela po vsem životu v grozi in bolečini, kakršne bi ji ne bila mogla povzročiti nobena telesna muka. In vedno, vedno jo je slišala... „Cigan, cigan!“ ji je šumelo od vseh strani nasproti, „cigan, cigan!“ ji je klicala ura s cerkvenega stolpa, ko je štela v pozni noči njene udarce, „cigan, cigan!“ se ji je rogala sapa, ki je tulila okrog vogla... V črni nočni temi je videla vstajati mrtvece iz grobov, ki so šušljali venomer: „Cigan, cigan, cigan!...“ Vse mogoče prikazni so se pojavljale pred njenimi očmi in ponavljale neusmiljeno: „Cigan, cigan, cigan!“

„O ti ubogo moje dete, o ti ubogi moj — ciganček!“ Tako vsa prevzeta je bila od te strašne besede, da je še njej sami proti njeni volji prihajala iz ust ... „Cigan, cigan, cigan!“ O!...

Obupno se je borila zoper pošasti... bila in tolkla je z rokami okrog sebe, da bi pregnala neljube goste, a ni se jim mogla ubraniti. Iz njenih bolnih, izmučenih možganov so se porajale vedno in vedno nove slike, ki so jo begale, povzročale ji nov strah in nove boleti...

Onkraj ceste tam, glej, se je nastanila druhal umazanih, razcapanih ljudi... Zakurila je, posedla okrog ognja in si začela pripravljati večerjo. Na ražnju si peče mrhovino poginole živali in komaj čaka, da plane po ostudni pečenki. Surovi, hripavi glasovi se križajo, divje so poteze na moških in ženskih obrazih... Mlajše ženske imajo v ogabnih cunjah zavite svoje dojenčke... Tam

ona le... čudno!... ali ni to ona sama? Vsa raztrgana, komaj pokrita!... In otrok v njenem naročju, odet z beraškim krpežem — njen Zlatko!... „O ti ubogi, o ti prisrčni ciganček moj!...“ Ampak kako se je zgodilo? Da, da, spominja se, ugrabili so ju nekoč... Na izprehodu je bila s svojim dragcem, na izprehodu tam v zelenem, šumnem gozdu, kamor si je tolikrat želela. Večerec sta opazovala, ki so se lovile in zibale po šibkih vejah vitkih, proti nebu kipečih smrek. In tičjemu petju sta prisluškovala, prisluškovala s tako slastjo, s takim veseljem!... Pa so nenadoma prihrumeli grdi, divji ljudje, obkolili ju in prisilili, da sta šla z njimi... Slekli so njo in otroka do golega, vzeli jima lepo obleko in jo jima nadomestili z gnusnim odelom. In gnali so ju v svoji sredi in norčevali se iz njiju. Od tistih dob sta njih ujetnika. O ko bi le uteči mogla! Toda srepi pogledi čuvajo strogo nad njo in otrokom. Vsako njeno kretnjo nadzorujejo... Ali navzlic temu hoče poizkusiti!... Zaradi otroka hoče, ako treba, tvegati življenje... Čuti, kako jo je nenadoma prešinila čudezna moč. Po koncu plane, napne vse sile, na levo in desno se odmika grda druhal in že se je prerila iz kroga tatinske družbe. Teče, kolikor se da, prizadeva si na vse kriplje, da bi ubežala, da bi se osvobodila... Že se vidi rob gozda; tam na griču se že svetlika v zadnjih solnčnih žarkih župna cerkev; že se ji smehljajo in jo pozdravljajo v pojemajoči solnčni luči žareča se okna ljube domače hiše... Še malo in rešena bo!... Teče, teče, a hipoma ji odrevene noge. Kakor bi bila k tlom prirasla — ne more naprej... Za sabo začuje stopinje, zdaj zdaj jo dohité preganjalci... Strah ji stiska grlo... Kakor z železno roko jo drži nekaj za goltanec... Zdaj... zdaj — gorje, že stoji glavar ciganskega krdela s povzdignjeno pestjo poleg nje. In zdaj šele ga spozna, zdaj šele vidi, da je to on, njen soprog, oče otrokov, on, ki ga je nekdanj tako ljubila in ki ga — še ljubi!...

„O — cigan!“ je zastokala in se vzdramila. Bila je do smrti izmučena. Srce se ji je vilo v bolestnih krčih. Ves život se ji je kopal v sragah...

„Sanje, samo sanje!“ se je naposled domislila. „O da ni tudi vse drugo prazen sen!“

Sklonila se je po koncu. Otrok je jokal na ves glas. Bolehale je že delj časa in včasih je prevpil cele noči. Vedela je: zaradi večnega žalostenja, večnega dušnega trpljenja je bil njen organizem zastrupljen, zato tudi mleko ni moglo biti zdravo, ki je vrelo iz njenih prsi in škodovalo je otroku. A tako se ni še nikdar zvijal v bolečinah kakor zdaj. Hotela ga je vzeti v naročje, da bi ga utešila, ko se odpro vrta in stopi oče s svečo v roki v sobo. Videlo se mu je, kako je razburjen. Ves srdit je zarohnel:

„Ali res ne bo nikoli več miru v naši hiši?... Ali ne bo nikoli tiho ta — zalega?... Ali bo vedno vreščal ta — cigan?!“

„Oče — tudi vi?... Tudi vi, oče? O!...“

Zarila si je roke v svoje goste lase in si jih začela puliti. „Zalega!... Cigan!...“

Oče je izginil. Njej pa so se napolnile prsi hipoma z brezmejnim, blaznim sovraštvom, s sovraštvom do vsega sveta... do očeta, do matere, do lastnega otroka...

„Zalega! Cigan!... Pa pogini, pa pogini, cigan, da bo mir, da bo konec!... Pa pogini, pa pogini, ti zalega!...“

In pograbila je otroka, ki je še vedno vokal in ga na vso moč pritisnila na prsa. Tiščala ga je k sebi tako dolgo, da je umolknil... da je iztrepetalo drobno telesce v njenih rokah. Potem pa je zakričala z nečloveškim glasom, ki je presunil vso hišo:

„Zdaj imate, zdaj imate, kar ste hoteli imeti!“

Prileteli so skupaj oče, mati, hlapci, dekle...

Ona pa je ponavljala venomer:

„Zdaj imate, zdaj imate — zdaj se vam je želja izpolnila! Iznebili ste se — cigana! Več vam ne bo v nepotje, mir boste imeli pred njim! O moje dete, o ubogo moje dete! Zdaj tudi tebe nimam več! Nikogar, nikogar nimam več na božjem svetu: ne soproga, ne očeta, ne matere in tudi otroka ne več! Vse, vse me je zapustilo — menda tudi Bog v nebesih!...“

Zaihtela je in se zgrudila...

„Zadušila ga je!“ se je izvilo iz ust nekemu izmed služinčadi in strah je pretresel vse navzoče.

Hlapci in dekle so se razbežali. Drugo jutro pa so govorili že na vse zgodaj ljudje daleč na okoli o tem, kar se je bilo po noči zgodilo...

* * *

Dvoboj med javnim obtožiteljem in zagovornikom je bil dobojevan. Končal se je z zmago zadnjega. Porotniki so krivdo obtoženke zanikali — dejstvo, ki je vzbudilo tudi izven sodne dvorane glasen odmev ter povzročalo nekaj dni mnogo prerekanja in celo časopisne polemike. Prišlo je iznova na dnevni red vprašanje, ali so porotna sodišča umestna, ali ne in bi li ne bilo bolje, ako bi se odpravila. Bili so taki, ki so namigavali, da so porotniki nasedli zagovorniku, ko jih je pozval, da naj se ozro v lepi obraz obtoženke, češ, da so se dali premagati od njene lepote in jo zato spoznali za nekrivo, dokler ni nekdo odločno in s poudarkom zaklical: „Pustite porotnike pri miru! Da so sodili tako, kakor jim je velevalo srce... da so vpoštevali duševno razpoloženje obtoženke in šli pogumno preko golega dejanja, jim moramo šteti samo v dobro! Zadostili so na ta način oni višji pravici, ki se ne da stisniti v nikake paragrafe, a ki živi od vekomaj v poštenih in nepokvarjenih človeških srcih, ter baš s tem dokazali upravičenost porotnih sodišč!...“

Med poslušalci v sodni dvorani pa menda ni bilo nikogar, ki bi se ne bil strinjal z izrekom porotnikov.

Ko je predsednik porotnega sodišča razglasil oprostilno razsodbo, je veselo zavalovilo med zbrano množico in tu in tam se je slišalo glasno odobravanje.

Samo ona, ki se je je tikalo vse to, je ostala ravnodušna, kakor bi se ne zavedala, kaj se je zgodilo, ne zavedala, da ji je grozila smrtna obsodba...

V svoji otrpnjenosti se niti ganila ni in pristopiti sta morala oče in mati, da sta jo vzdramila in odvedla iz dvorane. Molče so se nato vozili proti domu, molče so se razšli doma vsak v svoj samotni kot.

Oče in mati sta kuhala še vedno nevoljo do nje. Preveč ju je varala v njunih upih, preveč je trpel njun ponos, preveč sta bila ponižana pred svetom zaradi nje, da bi bila mogla pozabiti vse tako hitro in ji nakloniti svojo prejšnjo ljubezen. Toda materi se je začela oglašati sčasoma vest. Nekega dne je rekla svojemu možu:

„Ne bova jo smela puščati tako same. Zboli nama še in umrje!“

„O da ni že davno umrla!“

„Ne bodi tako trd! Pomisli, da je najina edinka, da nimava nikogar razen nje! In ne delaj ji krivice! Res je, da sva ji midva odsvetovala in da sva se protivila, toda kako dolgo? Čim bolj razmišljam, tem bolj mi hodi spoznanje, da ji nimava prav za prav ničesar očitati. Nesreča je pač prišla nad nas! Tak čas je, da zadene vsakega kaj bridkega. Toliko kriva kot ona, sva midva tudi! Zakaj nisva rekla odločno: ne! Pa če bi bila tudi res sama vse zakrivila: ali ni dovelj trpela, dovelj se pokorila? Ali naj jo puščava brez tolažbe v tem trpljenju, ki ga prenaša? Iz kamna bi moralo biti najino srce, če bi se nama ne smilila! K nji pojdem, da veš, in porečem ji, da si ji tudi ti odpustil.“

Iz dejstva, da na to ni dobila odgovora, je sklepala, da je njenemu možu enako pri srcu in da tihoma odobrava njeno namero.

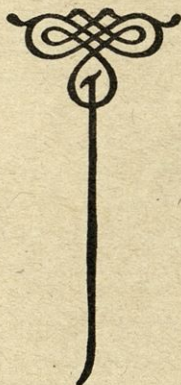
Toda tisti dan še ni šla h hčeri. Morala je tudi ona premagati še v sebi odpor proti mehkejšim čutom. „Jutri hočem k nji!“ si je dejala. „Naj le dela še malo pokore! Prilike bo še dovolj, da jo prepričam o svoji ljubezni...“

A ko je drugi dan stopila v sobo svoje hčere, je z grozo zaznala, da je predolgo odlašala in da je prepozno prišla s svojo tolažbo. Dobila jo je sedečo na postelji in zročo nepremično v nekaj iz raznih tkanin skup zvitega, ki je ležalo v njenem naročju in ji očitvidno predstavljalo otroka...

„Blazna!“ je prešinila mater grozna misel. „Blazna!... In k temu sva pripomogla midva: jaz in oče njen s svojo trdosrčnostjo! O ti vsemogočni, ali še ni zadosti udarcev? O, v čem smo se pregrešili, kaj smo storili, da si tako neusmiljen z nami, da nas tako strašno preganja tvoja jeza!... O Bog, blazna... blazna!“ —

DR. FRAN ZBAŠNIK:

INVALID

... Dolgo je strmel kot okamenel na vrata, skozi katera je bila izginila... Strmel je, kakor bi ne mogel verjeti, da je bila to njegova žena... kakor bi se mu zdelo nemogoče, da je izgovorila ona, ki jo je smatral toliko časa za najblažje bitje na božjem svetu, neusmiljeno besedo... Kakor v omotici je bil. Strmel je in strmel in ni mogel verjeti. A potem je položil glavo na mizo in hipoma so se mu vsule solze iz oči. Intel je kakor otrok, ki se ne da utešiti...

„Invalid!“

Ena sama beseda je zadostovala, da se je za vselej razblinilo v nič vse tisto lepo, ki je toliko časa mislil in veroval, da ga obdaja. Vse nade so se na mah za večno zrušile, vsi upi zatonili... Vedel je, da je zanj izgubljeno vse, vse... —

* * *

Kakor če bi bila udarila strela iz jasnega neba, tako je učinkovala vest, da je vojna napovedana!...

Njega je izpreletelo ob tej vesti neko čudno, neprijetno čustvo. Bilo mu je, kakor bi mu bil nekdo zašepetal: „Tvoja ura je odbila! Ti si obsojen!“

„Zakaj je moralo to priti baš sedaj?“ se je vprašal... Usoda? Kaj je usoda?... Od kod tiste niti, ki se prede iz njih človeku sreča ali nesreča? O, on je imel trdno, energično voljo... on je imel poguma dovolj, da bi se bil boril za svojo srečo! Ali posegle so sile vmes, ki so presegale njegove moči, sile, ki se jim ni mogel ustavljati noben posameznik. Tudi on se jim je moral pokoriti, tudi on je moral brez ugovora tja, kamor je moralo proti volji stotisoče drugih...

Kot edinemu sinu veleposestnika in grajščaka se mu je obetalo lepo življenje. Bil si je svest tega in mračnih

misli ni poznalo njegovo srce. Zrl je z jasnim pogledom v jasno bodočnost in snoval lepe načrte. Sosednji graščak je imel poleg treh sinov tudi hčer, krasotico, ki mu je brez obotavljanja priznala, da tudi ona njega ljubi, ko ji je bil razodel svojo ljubezen. S poroko se jima ni mudilo, ker sta bila oba še jako mlada. Hotela sta počakati še dve, tri leta, tako dolgo pač, da bi imela ona popolnoma za sabo vzgojo, ki sta ji jo bila odmenila roditelja in pa da bi njemu izročil oče posestvo, kar bi bil sicer rad takoj storil, ker je bil bolehen, a si je zaradi sinove mladosti vendar nekoliko pomišljal, hoté ga še nekaj časa obvarovati skrbi, ki jih povzroča tako veliko gospodarstvo, kot je bilo njegovo.

Tudi on sam je rad še nekoliko počakal. Bil je komaj dovršil vseučiliške študije — visoko šolo za poljedelstvo — in želel si je še nekoliko svobode, zato je bil očetu celo hvaležen, da je vrhovno vodstvo obširnega posestva pridržal še sebi ter nudil njemu na ta način možnost, da se je še nekaj časa vdajal brezskrbnemu uživanju zlate mladosti. Sicer je očeta podpiral z znanjem, ki si ga je bil pridobil s svojimi študijami, a ker je odgovornost za vse v gospodarstvo spadajoče odreditve zadevala v prvi vrsti vendar le očeta, ga to ni težilo. Nemoteno se je lahko še predajal sanjarijam, ki jih je polno vsako mlado srce, nemoteno se lahko bavil s svojimi načrti za bodočnost, lahko pa tudi pojezdil k ljubljeni nevesti v komaj pol ure oddaljeni sosedni grad, kadarkoli je le preveč zakoprnel po njeni bližini.

Ali niti leto dni ni trajala ta zlata solnčna doba. Na obzorju se je pokazal nenadoma oblak, nebo se je stemnilo in svet je pretresel strašni klic: „Vojna!“

Kot poročnik v rezervi je moral nemudoma odpotovati. Naključje je hotelo, da se od svoje neveste osebno niti posloviti ni mogel. Bila je pred kratkim odšla za nekaj časa k neki sorodnici v tujo deželo. Ker je bil zaradi prevažanja vojaštva promet za druge ljudi nekaj dni popolnoma ustavljen, se ni mogla pravočasno vrniti, da bi mu bila podala roko v slovo. Naznanil ji je bil sicer brzojavno, da mora od doma, toda njenega odgovora ni pričakal. Povelje je bilo nad vse strogo, treba se je bilo brezpogojno ravnati po njem, pa naj je hodilo to temu ali onemu še tako neprilичno in težko.

Dotlej se nikoli ni bavil z verskimi problemi. Zdaj pa so se mu hipoma vzbudili z vso silo dvomi nad ono višjo pravičnostjo, ki naj bi bila največja tolažba za človeštvo. Čudno vporne misli so se mu porajale. Zakaj sploh mora biti vojna? Kdo jo hoče imeti in zakaj? Če je vojna res nekaka kazen za grehe, kakor so pridigovali po cerkvah in trdili tisti, ki si mislijo Boga vedno s šibo v roki — zakaj naj zadene kazen v prvi vrsti one, ki so baš v tem času dosegli neko starost? Če bi bil rojen prej, ali če bi bil rojen pozneje, pa bi ga bržčas ne bilo zadelo! Ali tiči krivda morda že v tem, da je bil rojen v kritični dobi? Kdo more kaj za to? Pol stoletja in več se ni prelivala kri, zakaj se mora baš zdaj?... Kazen božja! Tudi v tej mirni dobi so grešili ljudje, zakaj naj bi bilo tem vsaj najhujše prizanešeno, zakaj bi morali krvaveti in umirati samo oni, ki so prišli o nepravem času na svet?... To naj bi bila volja neskončno pravičnega Boga? Če pa je bila vojna samo nakana zločestih ljudi, zakaj ne poseže višja roka vmes ter ne prepreči nameravanih moritev?...

Take misli so se mu budile in mu legale kot mora na srce. Ni se mogel iznebiti grenke slutnje, da se začinja z današnjim dnem v njegovem mladem življenju usodepolno razdobje... da ga ne čaka v bližnji bodočnosti nič dobrega... da preži nanj morda celo kruta smrt na bojišču daleč stran od ljubega domačega kraja... daleč stran od ljubljene izvoljenke...

„V boj! v smrt!“ tako je velel ukaz... Pa zakaj?... Komu na ljubo? Kdo je tisti, ki sme kaj takega zahtevati? In celo v boj zoper lastne bratel... Oj prokleti, ki ste se kaj takega izmislili!...

In v smrt... v smrt v pomladi svojega življenja!... „Ne, umreti ne!“ se je vpiralo v njem. To srce, ki se je tako oklepalo življenja, naj bi nehalo utripati... sredi razkošja, ki se je opajala z njim njegova koprneča duša, naj bi bilo hipoma vsega konec?... Drugi naj bi uživali, kar gre njemu — po kaki pravici, po kakih zakonih?... Njegovo nevesto naj bi drugi objel, drugi okušal njeno ljubezen?... Ne, umreti ne!...

Dvignil je oči proti nebu in zaprosil: „Oče nebeski, umreti ne — samo umreti ne!...“

*

Z bridko občutenim nesoglasjem v prsih je potoval v smer, ki so mu jo odkazali. Kje je bil pravi cilj potovanja, kje se bo treba ustaviti, ni vedel ne on ne kdo drugi od njih, ki so delili z njim usodo. V boj pač in morda — v smrt!... Vedno zopet se mu je vračala ta misel. Izkušal se je je otresti, prigovarjal si je in se bodril. Zakaj bi se ne moglo izteči srečno, zakaj bi se moralo zgoditi najhujše? Vsi vendar ne poginejo, ki se vojskujejo, marsikdo se je vrnil že z bojišča čil in zdrav, zakaj bi se baš on ne?...

Toda vsa ta samotolažba ni izdala mnogo. Nedostajalo ji je prepričevalnosti... Prej kot slej ga je tiščalo v prsih in oni glas ni hotel utihniti, ki mu je pravil s kruto določnostjo: „Tvoja usoda je zapečatená!...“

Čudil se je, da ni bilo zaznati nekaterim njegovim tovarišem prav nobene skrbi na obrazu in da so zbijali šale med sabo, kakor bi odhajali na kako zabavo. Zlasti pa je bilo moštvo po večini veselo razpoloženo. Obrnil se je do vojaka prostaka, ki se je venomer na vsa usta smejal in mu pripomnil: „Priatelj, nenavadno dobre volje ste!“

Mislil je, da se na njegove besede strezne, kar je tem bolj želel, ker ga je tisto večno smejanje motilo v njegovih čustvih in ga ni mogel nič več prenašati. A ta mu je odvrnil:

„Zakaj bi tudi ne bil dobre volje? Ali bi bilo kaj bolje, ako bi se kisal in kremžil?... Kar bo, pa bo!...“

„Filozofija rojenega fatalista!“ je pomislil. Sicer pa se mu je zdelo, da se od vseh teh, ki so bili z njim oziroma okrog njega, le malokdo bavi z razmišljanjem o vprašanju, kaj ga morda čaka. Naj se je ozrl sem ali tja, očem se je kazala vedno in povsod neka razposajena razigranost, ki se loteva človeka po navadi samo v hipih skrajne lahkomišelnosti, v hipih ko ga je ali popolnoma premagalo hlepenje po uživanju, ali pa ga prevzela docela neka brezčutna resignacija in vdanost v neizogibno.

K veselemu razpoloženju, ki ga je opazil pri prav mnogih, so pač ne malo pripomogli sprejemi, ki jim jih je prirejalo občinstvo na raznih železniških postajah. Po vseh večjih mestih je valovilo ob njih prihodu na kolodvoru burno življenje, povsod so jih viharno po-

zdravljale mnogobrojne množice in kjer koli so se mudili kaj več časa, so jim segali v roko in se poslavljali po bratovsko od njih ljudje, ki so jim bili povsem tuji in neznani. V vozove, ki so bili natrpani v njih, pa so se izkušale pririti gospe in gospodične, da bi jim postregle z jestvinami in pijačami. Druge zopet so delile cvetje mednje, ali pa jih obdarovale s smotkami. Pri tem jim je igral na ustnih usmev, ki se je zdel njemu že skoro frivolen in iz oči se jim je iskril ogenj, ki ga ni mogel spraviti v skladje s sramežljivostjo, ki je njega pri ženski pred vsem mikala. Mnogim izmed njegovih tovarišev je vse to očividno prijalo, njemu pa je vzbujalo mračna, neprijetna čustva. Njemu se je zdelo, da se v vedenju vseh teh gospâ in gospodičen ne razodeva toliko neka prostodušnost kot od skrivnih želja podžigana vsiljivost in njegovo srce, ki je hrepenelo drugam, se je skoro z nevoljo napolnilo ob njih prizadevanju, da bi druga drugo prekosila v radodarnosti in ljubeznivosti. Dočim so se njegovi tovariši gnetli okoli darovitih dam in se trudili, da bi bili v čim večji meri deležni njih milosti in naklonjenosti, je on stal na strani in si želel, da bi ga prezrle. Toda ta želja se mu ni izpolnila. Prišel je tudi on na vrsto. Dvoje žarečih oči se je hipoma zatopilo vanj in približala se mu je devojka izredne lepote, nasmehnila se mu, kakor bi se od mladih nog poznala ter mu pripela, ne da bi vprašala, ali sme, ali ne sme, duhtečo tejo na prsa. Privila se je tako tesno k njemu, da je čutil njen dih, čutil toploto, ki je puhtela z nje-nega razgretega lica... In pristopila je k njemu dama — očividno mati, ker je vodila seboj za roko majhno dekletce in najbrže zakonska žena — dama, krepkih udov in valovečih prsi, in mu ponudila polno pest naj-finejših smotk. Pri tem je uprla vanj pogled, ki se mu je zdel, da ves žari v pohlepšem ognju. In kakor bi jo bile nenadoma premagale želje, mu je položila desnico okoli vrata in ga poljubila. On se je zbegal odmaknil, čudil se in dvomil, če je vse to res, ali pa samo sanja... In prišla je še druga in tretja in vsaka ga je poljubila in videl je, kako pripenjajo vse na okoli devojke šopke mladim možem, prav tako kakor bi bili njih ženini, dasi jih še nikoli v življenju niso videle, in kako si zrelejše dame, ki so nedvomno že poznale živ-

ljenja skrivnosti in sladkosti, izbirajo najlepše može ter jih obsipajo s poljubi, da je zdaj temu zdaj onemu vzkipela kri in je kakor brez uma objel in pritisnil nase tuje žensko telo, do katerega ni imel nobene pravice. In nihče se ni zgražal nad tem početjem, zlasti pa ne dame same, ki so se delale, kakor bi s svojo popustljivostjo vršile zaslužno domoljubno in morda celo bogoljubno delo... delo krščanske ljubezni pač...

Kamorkoli so prišli, povsod so se ponavljali bolj ali manj isti prizori.

On se ni mogel načuditi. Zdelo se mu je, kakor bi bil ves svet v nekem deliriju, kakor bi se bila lotila vseh ljudi neka blaznost... zdelo, kakor bi bilo človeštvo komaj čakalo, da dá duška dozdej le s težavo krotenim strastem. Kar nenadoma so bili nastali čisto novi pojmi o tem, kaj je spodobno in kaj ni spodobno, kaj se sme in kaj se ne sme... „Ali pojde zdaj povsod in vedno tako?“ se je vprašal. „Ali so z vojno napovedjo pretrgane vse vezi, ki so doslej držale in veljale za svete in nedotakljive? Ali ni poslej nikakih zakonov več, nikakih dolžnosti? Kako ga je smela poljubiti žena, ki ga ni poznala, žena ki je prisegla nemara pred oltarjem drugemu večno zvestobo? Ali je storila to res zgolj iz čistih nagibov? Ali je bil namen njenega početja res samo ta, da vlije nesrečniku, ki je šel morda smrti nasproti, tolažbe v srce, da mu izkaže svojo ljubezen in spoštovanje zato, ker je bil pripravljen žrtvovati svoje življenje za druge?...”

To kar je bil zapazil, ga ni utrjevalo v veri, da je tako. Kdor je imel odprte oči — in on je bil dober opazovalec — ni mogel dvomiti o tem, da se skriva za vsem tistim „navdušenjem za veliko stvar“, ki se je tolikanj poudarjalo in propagiralo in ki so se hotele odlikovati v njem zlasti zastopnice ženskega spola... za vso tisto ljubeznivostjo, ki so jo te tako radodarno razsipale, prav mnogo sebičnosti. On ni bil prezrl, da so polagale dobrotne Evine hčere svoje mehke ročice najraje najlepšim, najkrepkejšim možem okoli vratu, da so se najraje tistim približevale, ki so jim najbolj žarele oči, ki so se znali najbolj pomembno, najbolj izzivajoče nasmihati, dočim so se izogibale onih, ki so skromno ždeli na svojem prostoru in ki so bili manj prikupljivi, manj sim-

patični po svoji zunanosti. Ako je kdo zaradi tega zaslužil ljubezen, ker je šel v boj, potem bi je bili morali biti deležni vsi v enaki meri, zakaj vsi so imeli vršiti enako nalogo, vse je čakalo enako trpljenje! Tako pa so morali občutiti prezirani dvojno bol, ker si je vsak izmed njih lahko po tihem mislil: „Ako ti pogineš, ne bo nikomur žal! Skoda je samo za one, ki se zdijo komu ljubezni vredni!“

Vse kar se je godilo ob teh prilikah pod pretvezo domoljubja in se kitilo še z raznimi drugimi lepimi naslovi, ni bilo po njegovem čutenju v pretežni meri nič drugega kot prešustvovanje — ljubezenske orgije, vpriporjene često z največjo rafiniranostjo pod lažnivo etiketo sočutja in usmiljenja...

„Ali bo poslej vedno in povsod tako?“ se je iznova vprašal? Kam vede to?... Možje in zaročenci v vojni, žene in zaročenke doma, a ves svet poln pustolovcev in vsakovrstnih brezvestnežev!“

Ni mu bilo težko, predstavljati si nevarnost, ki je obdajala v teh časih vsako žensko... Zmislil se je na svojo izvoljenko in grenka skrb se mu je zajedla v srce.

* * *

„Težko da se posreči kedaj komu, da bi izlil v primerne besede ono grozo, ki so jo občutili in jo občutijo vsi, ki so bili obsojeni, da se zarijejo v zemljo in tam v roveh živi pokopani čakajo v moreči monotonosti na osvoboditev, ki jim je skoro ne more prinesiti drugi kakor — smrt!“ Te besede je zapisal nekoč v svoj dnevnik. Tudi njega je zadela ta usoda!... Kakor bi počivala na njem nepoznana kletev, je moral okusiti vsako bridkost!

Spočetka si je krajšal v jarku čas s tem, da je opazoval... opazoval sebe in druge in si delal beležke. Namenil se je bil, da poda nekoč, ako ne postane žrtev bojne furije, vsaj približno sliko strašnih muk, ki so se vili v njih tisoči po zaslugi krvoločnih mogotcev, hlepečih po nadčloveštvu in vekovečni slavi. Proučeval je sebe in proučeval svoje sotrpine. Skušal je doznati, kako učinkuje oglašujoče grmenje topov, kako učinkuje pogled na razmesarjena trupla in potoke krvi na živčevje tega ali onega, kako se izraža strah pred onim, kar je grozilo in stud nad tem, kar se je zgodilo v obrazu posa-

meznika, kako mu odseva v očeh njegova notranjost, v kaki meri se razodeva pri njem odpor proti tuji volji, kake sledove pušča v njegovih potezah spoznanje lastne nemoči in popolne odvisnosti od tistih, ki so si zaslužnili narode in igrali z njimi brezobzirno nevredno igro v dosego svojih nelepkih, sebičnih namenov. V prvih dneh so se kazale pri posameznikih čisto jasno razlike temperamenta. Izražale so se v vsem vedenju: v kretnjah, vzklikih, gestah. Oni, ki so imeli krepke živce tako kot on sam, so skušali zatajiti strah, ki se mu ni mogel odtegniti tudi najkrepkejši organizem, ako je s silnim treskom telebnila kje v bližini granata na tla in se razletela v tisoče kose. Drugi, slabejši, ki jim narava ni bila podelila zadostne odporne sile, so obupno krilili z rokami po zraku, gestikulirali kot blazni, padali v omedlevico in se nezavestni sesedali na zemljo. Njemu so se smilili v dno srca vsi ti reveži. Pazil je, da se jim nihče ni zaradi tega rogal, tolažil jih je in storil vse, da bi jih pomiril.

Sčasoma pa so se tudi manj krepki privadili boj-nemu plesu. Razlika med posamezniki se je bolj in bolj zabrisavala, izrazite osebnosti, individualne markantnosti je zapazil manj in manj... vsi ti nesrečniki, ki so delili eno in isto usodo, so predstavljali naposled samo še eno skupno človeško maso, ki se je je lotevala zdaj skrajna onemoglost, topost in otrpnost, zdaj zopet silna, nebrzdana kljubovalnost in vpornost...

Od časa do časa je zavladala v jarku smrtna ti-hota. Nikdo ni izpregovoril besedice, vsakdo je molčal, kakor bi se bal lastnega glasu. Kakor okamenel, zroč vedno v eno in isto točko, je bulil vsakdo oči in strmel pred se. Nenadoma pa se je zganilo nekje in začula se je grda psovka, psovka na osebo, ki je veljala za posvečeno, za sveto in nedotakljivo, na osebo, ki ji je šlo po zakonih brezpogojno spoštovanje... In kakor bi se bila toča vsula, se je ponavljala žaljivka iz sto ust! Zgodil se je eden najhujših zločinov, ki ga je mogel zagrešiti vo-jak v vojnem času, zločin, za katerega je bila določena brezpogojno smrtna kazen. Vsi po vrsti bi bili morali biti ustreljeni, ki so dajali na tak način duška svojemu gnevu! On se je delal, kakor bi ničesar ne slišal, a v srcu je čutil nekaj kot zadoščenje. Storil je s tem, da je

molčal, tudi sebe krivega velikega zločina, a ni si očital. Zakaj tudi njemu je polnil prsa srd proti onim, ki so pahnili svet v brezmejno gorje...

In srd je naraščal. Divje je plamenel iz stotero oči in iz ust so bruhale vedno grše besede... Srd je naraščal, popenjal se v skrajnost in se obrnil naposled proti samemu Bogu! Grozne kletve so pretresale zrak kot odgovor na večno udarjanje granat, padale so besede tako strašne, kakor jih do tistih dob še ni čulo njegovo in morda sploh ne človeško uho... V brezmejnem sovraštvu so se dvigale pesti proti nebu... Toda nenadoma se je preokrenilo! Nekomu je omahnila roka, ki je baš kar še grozila, prijel se je za prsi tam, kjer se je v neznosni muki vilo njegovo srce, zdrknil je na kolena in zaplakal, zaplakal pretresljivo v svoji grozni boli, dvignil oči kvišku in zaprosil: „Odreši, odreši nas, o Gospod!“ Začuden so ga pogledali tovariši. Temu in onemu se je že hotelo, da napravi zaničljivo opazko, a beseda mu je zamrla na ustnicah, strepetal je in tudi njemu so se zašibila kolena in tudi on je zaihtel... In šlo je od moža do moža in nenadoma se je po vsem jarku od enega konca do drugega razlegalo ihtenje in jok. Preko sto v mukah in trpljenju okamenelih obrazov so se vsipale vroče solze, iz prsi pa so kipele goreče molitve proti Onemu, ki so ga baš kar tajili in kleli:

„Odreši, odreši nas, o Gospod!“

On je ginjen gledal vse to in bilo mu je, kakor bi moral tudi sam poklekniti... Naslonil je glavo na steno in tudi njemu se je zaihtelo, tudi on je prosil po tihem:

„Odreši, odreši nas, o Gospod!“

*

V strašno enoličnost je prineslo izpremembo samo kako sporočilo, ki ga je dobil ta ali oni od svojcev, ali pa drugih znancev iz domačega kraja. Ta sporočila so bila nekaka skupna last vseh... Ako je kdo izmed moštva prejel pismo, so ga hitro obsuli tovariši s prošnjo, da ga jim prebere ali vsaj pove njegovo vsebino. Vsaka vest, ki je prodrla iz zaledja v strelski jarek, pa naj se je tikala v prvi vrsti že katerega koli posameznika, je zanimala v enaki meri vse, ki so vzdihovali v strašni ječi. Vsak dogodek, ki so zvedeli na ta način zanj, je bil ne-

srečnežem dobro došel povod za razmišljanja in razpravljanja, ki so jim prinesla za kratek hip nekoliko pozabljenja in morda celo razvedrila...

Tudi zanj je bil oni dan nekak praznik, kadar je dobil pismo bodi od doma, bodi od svoje neveste. Ta mu je v začetku pogosto dopisavala. Zlasti prvo pismo, ki ga je prejel od nje po odhodu, je bilo pisano s toliko prisrčnostjo in je v tako toplih besedah izražalo bol, ki jo je občutila ob dejstvu, da se ni mogla posloviti od njega in ji je bil tako nenadoma odvzet, da so se mu hipoma razpršile vse skrbi, ki so se mu bile obudile spričo vsega tistega, kar je videl in opazoval o priliki svojega potovanja. „Ne, moja Olga ni taka, kot so one, ki so se razkazovale po kolodvorih,“ si je dejal pomirjen, ko je bil prečital njene vrstice. „Ženska, ki čuti tako globoko, ki zna v tako lepih besedah izraziti svojo vdanost in ljubezen, je nedvomno iskrena in prepričan sem lahko, da ne pozabi, kaj je meni, svojemu zaročencu in kaj je sama sebi dolžna. Ona ne bo ljubimkovala, ne bo vzbujala iz samoljubja in drugih nelepkih nagibov napačnih misli, ali celo upov pri ljudeh, ki jo je goli slučaj privedel v stiko z njimi, ki ji niso bili in ji ne morejo biti nič in napram katerim nima drugih kot obče človeških obveznosti... Ne, moja Olga se mi ne izneveri, ona ne stori ničesar, kar bi se ne skladalo z dostojnostjo in z njeno in mojo častjo!“

Tako si je zatrjeval, tako si izkušal pregnati vse dvome. Toda vedno se je pripetilo kaj, kar ga je iznova vznemirilo. Nekoč mu je odstopil tovariš časopis, v katerem je nekdo tako-le jadikoval:

„Kam jadramo? Nad vse žalostni časi so nastopili! Propadanje morale in zastrupljanje duš zavzema med svetom z vsakim dnem večje dimenzije! Pokvarjenost narašča, kakor narašča povodenj ob jesenskih nalivih. Strašne so res gmotne izgube, ki jih povzročajo vojna človeštvu, a še vse strašnejše so izgube, ki zadevajo človeštvo v nravnem pogledu. Ako ne poseže pravočasno mogočna roka vmes, bodo izgubljene vse duševne dobrine, ki si jih je priborilo z velikim naporom tekom stoletij. Temelji družinskega življenja so izpodkopani. Zvestoba pojema bolj in bolj in se umika verolomstvu in

razuzdanosti. Kamor se ozreš, vidiš lahko, kako praznuje zapeljivost zmagoslavje ter se ponaša z neverjetnimi uspehi... Nobenih mejâ ni več med dobrim in slabim. V nekolikih mescih se je popolnoma izpremenilo človeško mišljenje, izpremenili človeški nazori o tem, kaj je dovoljeno in kaj ni dovoljeno. Dandanes se zdi mnogim najslajše, najbolj zaželjeno ono, kar je bilo doslej najbolj zabranjeno. Vsak hlepi najbolj po prepovedanem sadu...“

„No, ta je še večji črnovidec kot sem jaz!“ je pomislil: „Ne, to je pretiravanje!“

Nasmehnil se je, a ta smeh mu ni prihajal od srca. Tam notri v prsih sta že zopet gospodovala bojazen in strah!... Nenadoma se mu je pojavilo vprašanje:

„Zakaj so Olgina pisma že delj časa tako čudno hladna? Zakaj mu prihajajo v vedno večjih presledkih?... Zakaj mu je odgovor na njegovo zadnje pismo že tri tedne na dolgu?“

V njegove dvome je jedko posvetilo pismo, ki ga je prejel še tisti dan od matere in ki je vsebovalo tudi te-le vrstice: „Od Olge ne dobiš bržčas nobenega pisma več! Pozabi jo! Tako je pač življenje dandanes!“

„Tudi ona... tudi ona?... Ali je mogoče?...“

Odpisal je takoj materi. Prosil jo je in zaklinjal, naj mu pove vso resnico, da si more ustvariti sam svojo sodbo... Mati mu je odgovorila: „Predaleč bi segalo, ako bi ti hotela vse poročati, kar se govori. Eno je nedvomno: Olge ni več tukaj! Neki tujerodni častnik ji je zmedel glavo. Vdala se mu je in ko je odšel, je odpotovala za njim — kam, tega ne ve nihče. Če bi bil doma, bi se ti vsa stvar ne zdela tako nemogoča, kot se ti zdi morda zdaj. Vsak dan se dogajajo podobne stvari, zdaj tu, zdaj tam. Marsikaj se razve, a še več ostane prikrito. Tragedije se ne dogajajo samo na bojišču, kjer neusmiljeno kosi smrt, ampak tudi v zaledju. Morda tu še pretresljivejše kot tam! Človeštvo je obsojeno, da ne trpi samo telesne, ampak tudi duševne muke, ki so često hujše od onih. Strašno se maščuje nad nami jeza božja! A človeštvo se ne briga za to! Človeštvo greši dalje... Zdi se, kakor bi se boj ne vršil samo med ljudmi na

zemlji, ampak tudi med zemljo in nebesi. Kakšen bo konec?...

Za Olgo ne žaluj preveč! Kakor rečeno: v takih časih živimo! Ženska, ki stori kaj takega, ne zasluži, da bi se žalostil zaradi nje!“

Kako brezčutne so se mu zdele te same na sebi dobrohotne besede! Očividno mati niti slutila ni, kako globoko so bile pognale v njegovem srcu korenine ljubezni in zato tudi vedeti ni mogla, kako skelečo rano mu je zasekala njena vest. Da je pokvarjenost v teh časih nekako splošna — to naj bi bila tolažba zanj, v tem dejstvu naj bi iskal utehe?... O, preveč je cenil svojo zaročenko, da bi ne bil obžaloval njene izgube! Preveč se je bil že uživel v misel, da mu bo družica na življenje poti, da bi se ne bil čutil zdaj samega in zapuščenega!...

Od tistih dob je imel samo še eno željo: da bi že priletela granata, ki bi naredila konec njegovim mukam...

Ni bil edini v strelskem jarku, ki mu je prizadela ženska srčno bol. Zdaj pa zdaj je dobil kdo od podrejenega mu moštva vest, da se mu je spečalo deklé, da ga je osramotila žena. Na različen način so posamezni nesrečniki dajali zaradi tega gnevu duška, v nečem pa so si bili podobni vsi: vsi brez izjeme so kakor iz neke potrebe razkrivali svojo sramoto, vsi so grozili in se rotili, da se osvetijo. V tem razkrivanju lastne nesreče, v priseganju in obetanju maščevanja, je bila neka tolažba, ki je on ni imel. Presveta mu je bila bol, ki jo je občutil ob misli na nezvestobo bitja, ki mu je bilo doslej najdražje na svetu, da bi jo bil hotel zaupati komurkoli, pa naj bi bil tudi njegov najboljši prijatelj. Prevelika je bila ta bol, da bi jo bil mogel umeti razen njega še kdo drugi in zdelo se mu je, da bi bilo nečastno, ako bi ne pridržal za se, kar je bilo samo njemu namenjeno. Sam je hotel biti s svojo boljo, sam je hotel trpeti, od nikogar si ni želel ne tolažbe, ne sočutja...

In da bi se maščeval? Osveta nudi morda res neko uteho, a nad kom naj bi se maščeval? To bi se ne ujemalo z njegovimi nazori in tudi ne z njegovim ponosom! In s kako pravico naj bi to storil? Ni bila mar svobodna? Jo je li mogel ali smel siliti, da ga ljubi?

Ali pa naj se maščuje nad njim, ki je zavzel njegovo mesto pri nji?... Naj ga mar pobije zgolj zaradi tega, ker je imel pri ženski večjo srečo, kakor on?... Ali bi ne bilo to podlo? Je imel mar dokaze za to, da jo je zapeljal, prevaril, pridobil z zvijačo za se? Pa če bi se bilo tudi kaj takega zgodilo, ali bi ne bila samo ona upravičena, da se maščuje in pa tisti, ki bi mu morda ona poverila maščevanje?... Ako pa se je zgodilo z njeno voljo, ako je ona zahrepenela po njem, ona si želela njegove ljubezni in jo morda celo iskala, potem bi se pač samo osmešil, ako bi se lotil kaj takega, kar bi merilo ali spominjalo na maščevanje!... Ne, on si ni mogel oljašati srca z nekako izpovedjo, on ni mogel nikomur potožiti, on se ni mogel nad nikomur maščevati, zanj ni bilo nobene tolažbe — on je bil obsojen, da trpi!...

Pri vsem tem je bilo najstrašnejše to, da mu je domišljija zdajpazdaj pričarala pred oči vse podrobnosti, ki so se lahko godile, pričarala tako živo, tako prepričevalno, da je bil često uverjen, da se je odigralo res vse popolnoma tako in nič drugače, pa če so tudi bile tiste podrobnosti vsak hip druge, vsak hip v drugačni vzročni zvezi med seboj...

Vse, vse je videl — videl je, kako se je začejalo, kako se nadaljevalo, kako končavalo in — končalo... Slika za sliko je vstajala pred njim... prizor se vrstil za prizorom pred njegovimi očmi, eden bolj razburljiv kot drugi. — Enkrat jo je videl kot žrtev nasilja, drugič je bila ona, ki je hlepela po nasladi ter vabila in izzivala, pozabljač na dano obljubo... Vse, vse je videl — videl je, kako je drhtela v objemu človeka, ki ga je bilo zgolj naključje privedlo v njeno bližino... kako je vztrepetala, ko se je osmelil in se dotaknil njenih deviških grudi, ki so kipele liki brsteči cvet vrtnice... kako je polagoma omagovala v njegovi oblasti, kako so ji ob njegovih strastnih poljubih postajali trudni udje... videl, kako so se ji začele v prijetni dramavici povešati veke... kako jo je naposled vso preobvladala sladka omotica... kako se je bolj in bolj vdajala volji drznega tujca... kako je trpela in dopuščala, ko si je upal vse, vse... dočim on v svoji nežni, čisti ljubezni, v svoji rahločutni spoštljivosti do nje često

poguma ni imel, da bi jo bil pritisnil na svoje koprneče srce...

Bile so strašne sanje, ki jih je sanjal noč in dan!

Nekoč se mu je izvil tuleč vzdih iz razbolelih prsi, da se je moštvo prestrašeno spogledalo in da se je tudi sam ustrašil tega glasu, kakor bi ne bil njegov...

In kakor je nekoč prosil: „Oče nebeški, umreti ne, samo umreti ne!“ — tako si je zdaj želel, da bi že prišla smrt in napravila konec njegovemu življenju, njegovim bolečinam...

*

Nekega dne je prišlo povelje, da treba zapustiti strelski jarek. Sovražniku se je bilo posrečilo, da je zavzel gorski greben, od koder so se dale obvladati važne točke bojne prizornice in šlo je za to, da se s te pozicije zopet prepodi. Dasi so se vsi zavedali, da se začinja prava opasnost za njih življenje šele zdaj, ko so morali brez kritja stopati sovražnikovim strelom nasproti, so občutili vendar izpremembro, ki je bila v zvezi s tem poveljem, kot nekako olajšavo, kot osvoboditev iz neznosne ječe. Ta in oni si je mislil: „Bolje umreti, kot biti živ pokopan!“

On je s čudno ravnodušnostjo korakal na čelu svojega oddelka. Življenje je bilo izgubilo zanj vso vrednost, zato ga ni prav nič vznemirjala misel, da bo treba umreti. Da je to njegova zadnja pot, o tem ni dvomil. Vedel je le predobro, da cilja, ki mu je bilo ukazano, da mora priti do njega, ne doseže s svojimi ljudmi nikoli, vedel, da je to eno izmed tistih povelj, ki se zdi, da jih je narekovala blaznost, ker zahtevajo nekaj nemogočega in ki imajo morda samo z ozirom na celoten kompleks strateških podvzetij kak pomen. Treba je bilo sovražnika premotiti in morale so biti na eni točki žrtvovane množice ljudi, da se je pokazal mogoče na drugem, važnejšem mestu uspeh. Bil si je popolnoma v svesti, da je tudi on med žrtvovanimi, med onimi, ki so bili posvečeni smrti. Saj drugače biti ni moglo. Preveč je bil izpostavljen s svojim moštvom smrtonosnim izstrelkom, da bi bil mogel kdo živ in zdrav dospeti na kraj, kamor je velel ukaz. Projektili so rezali zrak v dveh nasprotnih si smereh in križali se nad njih gla-

vami, tako, da jim lastni topovi niso bili dosti manj nevarni kot sovražnikovi.

Sicer pa je bilo vsem znano, da bi njih lastno topništvo streljalo takoj naravnost nanje, ako bi se začeli umikati pred sovražnikom, znano, da jim ne preostaja nič drugega, kot da stopajo odločno v smrt...

Zdaj zdaj se je razletela v bližini kaka granata in razpršila se v neštete drobce, zdaj zdaj se je zgrudil kdo na tla in obležal v krvi. A nihče se ni zganil zaradi tega, nihče se ni zmenil za ranjenca ali mrtveca. Vsakdo si je pač mislil: „Zdaj ti, pri prihodnjem strelu nemara jaz!“ Molče so stopali naprej, morda z molitvijo, morda tudi s kletvijo v srcu... —

Njemu so se budile čudne, skoro paradokсне misli. Ker je bil prepričan, da ne ostane živ, je bilo umevno, da je začel razmišljati tudi o življenju in smrti. „Življenje — smrt... življenje — smrt, ta strašni, večni, neprestani krogotek!“ je vzdihoval sam pri sebi. „Kaka kruta igra! Komu se je je zahotelo? Kdo ima nad njo svoje veselje?... Življenje — kaj je življenje?... Zdaj sem, prihodnji trenotek nisem!... Kje je vsklilo in zakaj?... In smrt?... „Smrt je ločitev duše od telesa“, so me učili, ko sem bil otrok. Oj duša — ti nezvestnica! Če ti v telesu ni kaj prav, ga zapustiš in — greš!... Kam greš? V neskončni prostor mar, iskat si nove celice, da se naseliš vanjo?... V nebesa, vica ali pekel? — — In kakšna si? Tako nekak oblaček, nekaka meglica, prozorna, človeškemu očesu nevidna?... Ali nekak odsev telesa, kakor pravi Dante?... Odsev, ki govori s človeškim glasom!... Oj Dante, ta licentia poetica je skoro že — presmela!...“ Nasmehnil se je, potem pa dalje razmotrival: „A če duše sploh ni?... Zakaj kako bi bilo mogoče, da bi človek, ako res z dušo misli, mogel dvomiti o njej in jo morda celo tajiti?... Ali ni to, kakor bi duša sama sebe zanikavala?... In vendar je! O — je! Duša se pač ne razodeva tolikanj v človeški misli, v njegovem razumu, kjer jo moti in ovira snov pri njenem udejstvovanju — njen pravi dom je podzavest! Tu je njen prestol, tu njeno suvereno kraljestvo!... V podzavesti gleda človek v bodočnost, gleda v daljnje, očesu nepoznane kraje in svetove, vidi stvari, ki jih oko nikdar

ne more videti, ker so mu nedostopne... O je — duša!... In vendar vse skupaj strašna zagonetka!... Zagonetka, ki se meni zdajzdaj razreši... razreši tisti hip, ko me — več ne bo!..."

Iz teh misli ga je vzdramil trušč granate, ki se je razpočila ne daleč od njega in podrla zopet nekaj mož.

„Kako to, da meni tako dolgo prizanašaš?“ se je spomnil.

Ozrl se je proti strani, od koder so grmeli nasprotnikovi topovi. In takrat je zapazil, kako se je nenadoma pojavilo zopet nekaj temnega v ozračju. Spočetka majhno in drobno, se je večalo in bližalo z bliskovito hitrostjo. Zdelo se mu je, da je namenjeno naravnost proti njemu. Strah, ki se je doslej uspešno boril z njim, mu je nenadoma stisnil prsi... „Ali je ta... ta?...“ Toda preden je zaključil svojo misel, je treščilo in se razletelo. Več mož okoli njega se je hkratu zgrudilo in on z njimi... „Mrtev!“ mu je šinilo skozi glavo. Toda takoj se je izpametoval: „Če bi bil mrtev, ne bi mislil!“ Preteklo je nekaj časa, a on še vedno ni vedel, kaj se je zgodilo. Nemara da ga je samo puh podrl na tla? Poskusil je, da bi vstal. A tedaj je začutil strašno bolečino. Omahnil je nazaj in ničesar ni več vedel...

* * *

Ko se je vzdramil iz dolgotrajne nezavesti, je počivalo dvoje milobnih, sladkih oči na njem. Začuden je strmел. Trajalo je dokaj dolgo, preden se je razgledal in spoznal, da je v bolnici. Ob vznožju njegove postelje je stala mladenka v snežnobeli halji z znakom Rdečega križa na levi roki in se mu ljubko v obraz smehljala... Ko je opazila njegovo začudenje, je stopila k njegovemu zglavju, sklonila se malce k njemu in položila svojo mehko ročico na njegovo vroče čelo. Usmiljenje in vdanost sta ji sijali iz lepega očesa. „Hvala Bogu,“ je šepnila, „nevarnost je premagana!“ Poklicala je zdravnika, ki se je mudil na nasprotni strani. Zadovoljno je pomežiknil ta, ko je videl, da se je bolniku preokrenilo. „Dobro je tako!“ je pripomnil proti njemu obrnjen. „A vi, gospodična, pazite še dalje na svojega varovanca!“

On bi bil rad izpregovoril, a jezik mu je bil kakor odrevenel in nikakor mu ni hotel služiti. Bil si še ni

prav na jasnem, kaj je z njim in rad bi bil vprašal, a ni mogel. Njegova lepa strežajka pa je menda uganila njegove želje in začela ga je tolažiti: „Leva noga bo kmalu popolnoma dobra, desno vam — nadomestijo pač z umetno... Čudežne naprave izdelujejo dandanes! Zato ne bodite preveč žalostni!“

„Zakaj ne raje smrt!“ je s težavo izustil. Ona pa si je še dalje prizadevala, da bi ga pomirila in prepričala, da nesreča ni tako velika in da jih je mnogo, ki so še vse bolj obžalovanja vredni, pred vsem tisti, ki so prišli ob vid in nimajo nobenega upanja, da bi še kdaj izpregledali.

Uprl je hvaležen pogled v svojo tolažnico, a njegovo srce ni bilo potolaženo. Spomnil se je svoje bivše neveste. Kako bo zadovoljna, da se je pravočasno ozrla po drugem! Če bi se bil vrnil zdrav, bi ga čakalo morda navzlic razočaranju, ki ga je doživel, še kaj lepega, tako pa si od bodočnosti ni mogel ničesar več obetati... —

Ob skrbni postrežbi, ki jo je bil deležen v vsakem pogledu, se mu je začelo zdravje polagoma boljšati. V isti meri pa, kakor so se mu jačile telesne moči, se je boljšalo tudi njegovo duševno razpoloženje. Tako se je zgodilo, da je bolj in bolj izgubljalo na pomenu zanj vse ono, kar je bilo za njim, da mu je bolj in bolj ginila iz spomina preteklost in da so se njegove misli pogosto že bavile s sedanostjo in celo prihodnostjo. Občutki, podobni onim, ki navdajajo človeka, ko se začno po dolgotrajni zimi pojavljati prvi znaki bližajoče se pomladi, so se ga lotevali in sladke slutnje o bodoči, dasi še nepoznani sreči so mu prešinjale prsi. Prišli so hipi, ko si je dejal: „Morda je pa vendar le še vredno živeti!...“

To se je dogajalo redno, kadar so mu prisijale nasproti tiste čudovite, milobe polne oči, ki slajših in milejših ni še videl v svojem življenju. Večkrat je razmišljal, kaj sije iz teh oči, kaj se razodeva v njih, od kod se zajema tista čarobna luč, ki je imela do njega tako silno moč in ki je tako blagodejno vplivala nanj...

Oj, kako je koprnel po teh očeh, kako si je želel, da bi mu vedno, vedno sijale, da bi se nikdar, nikdar ne obrnile proč od njega!...

Od časa do časa je nastopila pač nekaka reakcija... od časa do časa so se ga lotevale temne in otožne misli.

„O če bi bil zdrav!“ Ta bolesteni vzdih se mu je često kar nenadoma in kakor sam od sebe izvil iz prsi. Njegova bol je bila tem večja, ker je videl pred sabo jasno cilj, ki bi bil stremil za njim, ako bi ga ne bila zadela nesreča. Če bi bil zdrav, ali če bi bil imel vsaj upanje, da kdaj popolnoma ozdravi, bi se ne bil prav nič pomišljal, da se razodene nji, ki si je bila tako nenadoma osvojila njegovo srce. Tako pa, kot hromec...

Pri vsem tem je imel samo eno tolažbo: če bi ga ne bila zadela granata, bi je ne bil nikoli spoznal, bi se nikoli ne bila srečala njuna pota!...

„Kako kruta je usoda,“ je pomislil sam pri sebi, „ki ne nakloni človeku nikdar čiste sreče! Vsako sladkost treba odkupiti z bolečino in trpljenjem!...“

Ali je ona slutila, kaj se vrši v njem, kaj mu je, kako mu duša hrepeni po njej? Skoro se mu je zdelo da! Ali bi bila sicer vstrajala po celo uro in delj ob njegovi strani? Ko je bila povsod drugod odpravila, se je vrnila vedno zopet k njemu, vsedla se ob njegovi postelji, ter ga izkušala razvedriti. Pripovedovala mu je to in ono, ki je mislila, da bi ga moglo zanimati in neprenehoma si je prizadevala, da bi se mu izkazala uslužno. Vsako željo je hotela izvedeti od njega in vsa srečna je bila, kadar mu je katero lahko izpolnila...

Njemu pa je bilo tako blaženo v njeni bližini! Ko bi bil le vedel, kako naj ji pokaže svojo hvaležnost! Kajti če ji je rekel tudi še tolikrat: „Hvala!“ — kaj je bilo s tem povedano? O, poklekniti bi bil hotel pred njo in jo častiti kot svetnico v oltarju!...

Včasih je zašepetal: „Kako ste dobri, gospodična! Kdaj vam povrnem to vašo...“ Obmolknil je. Hotel je reči: ljubezen, a zbal se je, ker se je zavedel dvojnega pomena te besede. Ali je bila to res ljubezen, tista prava ljubezen? Ali ni bilo to zgolj usmiljenje do nesrečnika, ki ostane svoj živ dan pohabljen?...

Neprijetno mu je bilo ob dvomih, ki so se mu budili pri takih in podobnih vprašanjih in često se ga je lotilo silno vznemirjenje, ki se je polehlo šele tedaj, ko je zopet ona pristopila k njemu in s svojo ljubeznivo besedo pripomogla, da se je otresel mučnih misli.

Bil je že mesec dni in več v bolnici, a še vedno ni vedel, kdo je njegova požrtvovalna oboževanka. Nekoč se je opogumil in ji rekel:

„Gospodična, toliko časa se že poznavam, a vendar sva si še tako tuja! Niti tega ne vem, kako vam je ime!“
Zasmejala se je.

„Moje ime vas zanima? Je mar na imenu toliko ležeče?“

„Če tudi ne! A rad bi ga vedel!“

„Marija! Čisto navadno ime so mi izbrali pri krstu, kakor vidite. Nebroj Marij hodi po svetu!“

„Jaz poznam samo eno, ki je vredna tega lepega imena!“

Zardela je nalahko, stisnila mu roko in odbežala. On pa je žalostno zrl za njo.

Nekega dne ga je obiskala mati v bolnici. Predstavil ji je Marijo. Ko sta bila z materjo zopet sama, je pripomnil:

„O mati, še so ženske na svetu, ki zaslužijo, da jih človek spoštuje!“

„Bodi Bog zahvaljen, da je tako!“

„Ne, niso vse take, niso vse take, kot —“

„Vem, kam meriš. Ali še misliš nanjo?“

„Prebolel sem, mati!“

„Prav je tako! Res ni vredna, da bi se žalostil zaradi nje!“

„Kje je zdaj?“

„Doma! Neprijetne stvari je morala doživeti, da se je vrnila. Vsa je izpremenjena. Ne bi je spoznal, ako bi stopila pred te. Greh je zapustil globoke sledove v njenem obrazu...“

„Kako sem se motil v njej! Nikdar bi ji ne bil prisodil kaj takega!“

„Dan danes se dogaja marsikaj, česar ne bi bil človek nikoli pričakoval. Ne zaupaj nikomur, ako nočeš doživeti bridkih izkušenj!...“

„O mati, Marija je angel! Ne vem, kaki nagibi so vzrok, da prihajajo v bolnico dan na dan vse te dame, ki jih vidiš, a da streže Marija bolnikom iz prave krščanske ljubezni, o tem sem prepričan! O ti ne veš, kako se je moja duša oklepa! Kadar stopi v dvorano, se mi

zdi, da vidim zarjo na jutranjem nebu, ako pa izgine skozi vrata, mi je, kakor bi sredi noči luč ugasnila!...“

„Tudi meni je izredno simpatična!“

„Kakor bi rad že zapustil bolnico, se vendar bojim trenutka, ko se mi ne bodo več smehljale njene lepe oči!“

„Naprositi jo hočem, da pride s teboj za nekoliko časa na naš dom. Ako hodi lahko v bolnico bolnikom streč, pač ne bode nobene ovire, da ustreže moji želji in pride za par tednov k nam.“

„O da bi mogla vedno pri meni ostati!“

Mati je umolknila. Slutila je, kaj se vrši v sinovi notranjosti. Obrisala si je solzo. Smilil se ji je. Pojmila je njegovo nesrečo morda bolj kot on sam! Ostala je nekoliko dni pri njem in med tem časom mnogo občevala z Marijo. Ko se je poslovila od njega, mu je pripomnila: „Prav je, da imaš v čislih to dekle! Vse kaže, da je res boljša od mnogih drugih!“

*

Odslej ga je imelo silno hrepenenje, da bi že okreval toliko, da bi mogel hoditi brez tuje pomoči, pa če tudi z umetno nogo. Potem bi lahko razbremenil očeta, lahko prevzel gospodarstvo in...

Ustrašil se je sam svojih misli in hipoma se ga je lotila zopet malodušnost. Ali se ne osmeši, ako ji začne govoriti o ljubezni, ako jo zaprosi za roko?... Ali mu ne poreče: „Gospod, tako ni bilo mišljeno! Napak ste si razlagali mojo prijaznost! Če bi bila slutila, da je kaj takega mogoče, bi bila bolj previdna... Žal mi je, če sem vam vzbudila upe, izvala nade, ki jih izpolniti nisem nikoli nameravala...“

In že se mu je zdelo, da je uganila njegove misli, da se ji bere užaljenost na obrazu in da se ga izogiblje... Ako se je kdaj kaj zakasnila in je ni bilo točno ob tisti uri, ko je navadno prihajala, se ga je polastil obupen nemir. Po vsem životu je vztrepetal, če je pomislil, da bi utegnila nekoč izostati. Prav ob tej misli je še posebno živo čutil, kako je navezan nanjo in kako nima brez nje življenje nobene vrednosti več zanj...

Da jo ljubi, se je prav do dobrega zavedel šele tedaj, ko se mu je začelo buditi v prsih ljubosumje, če je videl,

da se mudi pri kom drugem, če je opazil, da se tudi drugim smehlja, da je tudi proti drugim prijazna. Vedel je, da nima nikake pravice, oponašati ji kaj takega, in da je bilo vse to docela v skladju z njeno nalogo, a ni si mogel pomagati. Ako je šla kdaj stran od njega, je vselej nestrpno čakal, da se povrne... vedno boječ se, da bi se ne posrečilo komu, vzbuditi v večji meri njeno zanimanje, kot ga je bil deležen on. V vsakem ranjencu, ki je prišel na novo v bolnico, je videl svojega tekmeča, da, svojega nasprotnika. Z vsakim dnem se je večalo njegovo razburjenje, ki je postajalo včasih že tako neznosno, da mu je hotel napraviti konec za vsako ceno. Sklenil je, da si pribori, če ne že srčni mir, pa vsaj gotovost, hotel je zvedeti resnico, zvedeti, kakšna so njena čustva do njega, kaj je bistvo dobrohotnosti, ki mu jo je tako radodarno izkazovala...

Ko je nekega dne pristopila k njegovi postelji, mu podala roko in ga, kakor običajno, vprašala, kako mu je, se je zamaknil z dolgim pogledom vanjo in odgovoril:

„O — ali je treba še vprašati? Kako naj bi mi bilo drugače kot dobro, če ste — vi pri meni!“

„S tem odgovorom se ne morem zadovoljiti! Rada bi vedela, kako se počutite ne glede na to, kdo je v vaši bližini, kajti samo tako morem presoditi, kako je z vašim zdravjem!“

„Vse, vse je dobro! Hotel sem samo reči, da si nič drugega ne želim, kot da bi bili vi vedno pri meni.“

Povesila je oči.

„To pač ni mogoče! Vi ozdravite in se vrnete na svoj dom, jaz ostanem tu, če ne že v bolnici — saj bo menda enkrat konec vsega tega — pa pri svojih stariših“...

„In z mano ne bi hoteli? Ne morem si misliti, kako bi mogel brez vas —“ „Živeti“, bi bil rad rekel, a si je premislil, ker se je bal, da bi je beseda ne zadela neprijetno in umolknil je.

„Kadar boste popolnoma zdravi, me ne boste pogrešali!“

„Vas da ne bi pogrešal?...“

„Sicer sem pa vaši mami na njeno ljubeznivo povabilo obljubila, da vas obiščem za nekaj časa. Ali pa vas

morda celo spremim, kadar zapustite bolnico. Med potjo bi nemara potrebovali mojo pomoč...

Čutil je, da ga noče razumeti in utihnil je zopet, toda upati ni nehal...

*

Dobrih štirinajst dni po tistem, ko ga je bila mati obiskala, je dobil naznanilo od nje, da mu je oče preminul. „Smrt ga je rešila groznih muk,“ tako je končala svoje pismo, hoté mu ublažiti boleost, ki je vedela, da mu napolni srce ob tako bridki izgubi.

„Smrt ga je rešila!... Kako protislovje!“ je pomislil. Življenje — največja, najdražja dobrina, a smrt, gonobivka življenja, rešiteljica!... Ali ni izražena v tem neskladju vsa tragika človeške usode?... Kako se človek oklepa življenja, kako grozna mu je misel na smrt, a pride čas, ko jo pozdravlja, ko vidi v njej svojo dobrotnico!... Ali ni vsega tega okusil mar že sam? Ali ni tistikrat, ko je odhajal z doma, ne da bi se bil mogel posloviti od svoje zaročenke, vzdihoval proti nebu: „Oče nebeški, umreti ne — samo umreti ne!“ A potem, ko ga je zadel grozni udarec, kako si je želel, da bi mu ne prizanesla smrtonosna krogla, kako si želel, da bi ga sprejela bela žena v svoje hladno naročje in mu zatisnila v večno spanje trudne oči!... In vendar...

Z grozo se je spominjal zdaj na vse to. Kaka nespamet, da si je želel smrti! Če bi se mu bila tistikrat izpolnila želja, ali bi ne bil ob najlepše, kar mu je naklonilo življenje? Če bi bil umrl, če bi ga bil zadel granatin drobec v glavo ali prsi, bi mu ne bile nikoli sijale sladke Marijine oči, nikoli bi ne bil okusil tiste blaženosti, tiste rajske sreče, ki jo uživa zdaj v njeni bližini!... Ne, umreti ne! Zdaj ne, tako dolgo ne, dokler je upanje... Umreti ne... — Sicer kdo ve, če ne pride zopet čas, ko bo iznova klical: „Pridi, pridi dobrotljiva smrt!“ Kdo ve, če ni že vse lepo minulo in bi ne bilo najbolje zanj, ako bi se s tem trenutkom vse končalo?... A vendar: ne! Ne, umreti ne — zdaj še ne!...

Očetova smrt mu ni prišla nepričakovano. Bil je že dolgo bolan in mati mu je bila o priliki svojega obiska omenila, da mora biti na kaj takega pripravljen. Vendar ga je žalostna vest hudo pretresla. Ljubil je svojega rodi-

telja in težko mu je bilo pri srcu ob misli, da ga ne bo nikoli več videl, da ne bo nikoli več govoril z njim... Ves čas, ko je ležal dragi pokojnik na mrtvaškem odru, so mu uhajale misli k njemu in se pobožno mudile pri njem. Živo mu je stopalo pred oči vse, kar se je godilo tisti čas na njegovem od žalosti prešinjenem domu. Tam v črno zagrjnjeni veliki sobi počiva med svečami, med cvetjem in zelenjem očetovo po dolgotrajni bolezni izmučeno telo. Neka blaženost odseva z njegovega mirnega, bledega obraza. Ustnice so mu zaokrožene v tisti ljubeznivi, šegavi usmev, ki je bil tako značilen zanj in ki ni nikoli izginil z njih... Zdaj zdaj se ti zazdi, da je trenil z očmi, zazdi, da samo spi, da se samo potajuje in prisluškuje zamolklemu brnenju zvonov, ki oznanjajo preko širne doline njegovo smrt... prisluškuje pobožnemu šepetanju prijateljev in znancev, ki so prihiteli od blizu in daleč, da ga še enkrat pozdravijo in vzamejo potem za vselej slovo od njega...

Od časa do časa se prikaže mati pri stranskih vratih. Presenečena postoji vselej, kakor bi ne mogla verjeti, potem se približa, da se uveri, da se prepriča... Dotakne se roke mrtvega, dotakne njegovega čela... mraz jo izpreleti... jok ji strese život in žalostna, potrta odide zopet...

Bolj in bolj se bliža ločitve čas... Že so pristopili črni možje, ki ne poznajo usmiljenja, ki ne dajo nobene odloga... Odrinili so sveče, polastili se trupla in ga položili v posrebreno krsto. Še en pogled je dovoljen, samo še en pogled, potem se zavezne pokrov in za vselej je izginilo predrago obličje... Pogrebci so se razvrstili... otožne mrtvaške pesmi vznemirjajo zrak... počasi se pomika izprevod proti prijaznemu gričku, ki so ga izbrali živi mrtvim za bivališče... še nekoliko odmora v mali cerkvi pred oltarjem... iznova mrtvaško petje... presunljivo vekanje malih kapeličnih zvonov... še par korakov in dosežen je cilj!... Težko čaka že lačna zemlja, da pogoltne svoj plen... pretresljivo ječanje v globočino pogrezujoče se krste... grmenje na njo vsipajoče se grude in vse, vse je pri kraju. — — —

Bolestno je vzdihnil. Marija ga je prijela z desnico za roko, z levico pa mu je obrisala mrzli pot s čela in

potem še sebi solzo iz očesa... Presedala je mnogo tiste dni ob njegovi strani. Govorila je le malo, ni ga hotela motiti v njegovi boli, a če je prišla kaka beseda iz njenih ust, je pričala, kako globoko čuti z njim. Ko so se ga dotaknili njeni vitki prsti, ga je sredi velike žalosti prešinilo sladko, dobrodejno čustvo. Vzhičen ji je hotel že reči: „Moj dobri oče je mrtev. Kar je bilo njegovo, je zdaj moje. Dovolite, vi moja blaga varuhinja, da položim vse svoje imetje pred vaše noge!“ Toda pravočasno se je še spomnil, kako neumestno bi bilo, če bi kaj takega storil in tudi žaljivo zanjo, ki bi lahko mislila, da si hoče na ta način kupiti njeno ljubezen. In zato ni rekel ničesar. A dvignil je njeno roko, ki je še vedno v njegovi počivala k svojim ustom in jo nežno poljubil...

Ona je zardela, izvila se mu obzirno, pozdravila ga prijazno in odhitela.

* * *

Še so minili tedni, preden je začel vstajati in uriti se v hoji z umetno nogo. Oj kako bridko razočaranje so mu prinesli ti prvi poizkusi, kako malo se je ujemala resnica s tem, kar so pisali in govorili o novi iznajdbi in kar si je zaradi tega sam od nje obetal! Kako ga je bolelo spoznanje, da ne more človeška roka nikoli nadomestiti ustvarjajoče moči narave! Spočetka je sploh mislil, da se tej hoji ne priuči nikoli. A polagoma se je privadil in nekako sprijaznil s svojo usodo. In tako je naposled vendar le napočil dan, ko mu je zdravnik izjavil, da ni več neobhodno potrebno, da bi ostajal še dalje v bolnici in da se zdravi in krepča odslej lahko v domači hiši ob skrbstvu kake večše osebe. Kakor bi se vračal iz dolgotrajnega ujetništva, tako mu je bilo pri srcu, ko je sedel nekega dne v železniški voz, da se odpelje proti domu in z njim Marija, ki se je, zvesta dani obljubi, rada odzvala njegovi prošnji, da ga spremi. Storila je to tem rajše, ker se je bala, da bi drugače doma vsaj spočetka ne pogrešal one podrobne nege, ki jo je moral imeti po zdravnikovih predpisih. Izprosila si je pri stariših dovoljenja, da sme z njim za toliko časa, da se dobi kdo, ki bi jo lahko nadomeščal pri strežništvu, ali ko bi mu tuje pomoči sploh ne bilo več potreba.

Veselje, ki ga je navdajalo ob zavesti, da ima tisto strašno trpljenje za sabo, da še živi, da še zre v lepi solnčni svet, mu je kalila edino skrb, da bi ona, ki mu je sedela nasproti in se tako požrtvovalno trudila za njegovo udobnost, ne naznanila nekega dne, da mora proč od njega, da jo drugam kliče dolžnost, drugam morda — vleče srce. Zdaj zdaj se je plaho ozre vanjo, kakor bi se bal, da bi njegove oči ne zapazile kakega znamenja, da ji je žal, ker se je napotila z njim, da se je loteva morda že zdaj domotožje po svojcih, ali hrepenenje po kom, ki ji je posebno drag... A prešinila ga je nova radost, ko je videl, da ni zaznati ničesar takega na njenem licu, kar bi upravičevalo njegovo skrb in se mu je celo zdelo, da je tudi ona nekako razigrana, iz česar je sklepal, da ji dene dobro ta mala izpremema v vsakdanjosti in enoličnosti življenja, ki ji jo je nudilo potovanje ob njegovi strani. Zdelo se mu je, da niso njene mile oči še nikoli s toliko toploto in toliko vdanostjo na njem počivale kakor danes in novi upi so napolnili njegovo srce... Bil je nepopisno srečen!... V tej svoji veliki sreči se je iznova pokesal, da si je kdaj želel smrti. Hvalil je previdnost, ki ga je dala sicer na trdo preizkušnjo, a ga je za vse tisto bridko, ki mu je naklonila, zdaj tako bogato odškodovala... —

„O, je nekdo, je nekdo,“ je mislil sam pri sebi, „ki vodi človeško usodo, ki jemlje, a tudi daje!“

Da bi se še bolj prepričal, je pripomnil proti nji:

„Samo tega se bojim, da vam bo dolgčas pri nas!“

„Ali grem morda zaradi tega z vami, da bi se zabavala? Zadovoljna bom, ako bom videla, da vam morem koristiti!“

„No, da bi se poleg tega, da se žrtvujete, še dolgočasili pri nas, tega res ne bi hotel! Malce upam, da vam bo nekoliko vendar všeč naš kraj. Ni sicer divjeromantičen, toda brez lepote ni. Res sem radoveden, kako vam bodo ugajale naše vinske gorice!“

„Jaz ljubim naravo, zato se mi zdi povsod lepa. Pogled na zelene travnike me razveseli prav tako kakor pogled na plodna polja. Prijazno gričevje mi ni nič manj drago kot nebotični gorski velikani. Različna so morda čustva, ki mi jih vzbuja eno ali drugo, a v vseh teh ču-

stvih je nekaj osrečujočega, pa tudi nekaj, kar dela človeka ponosnega in sicer zato, ker ima vse, kar se nahaja v vsemirju, svoj pomen samo z ozirom na človeka. Človeška misel je pravzaprav, ki ustvarja. Brez človeške misli ni pojmov, brez človeške misli ni ničesar, ne solnca, ne zvezd, ne zemlje...

„Saj ste prava filozofka!“

„Filozofi so ljudje, ki iščejo resnico!“

„No, in vi ne?...”

„To prepuščam drugim! Sicer rada čitam tudi take stvari. Saj je v istini zanimivo tisto iskanje resnice. Nikakor pa si ne želim, da bi se res kdaj komu posrečilo, da bi prišel resnici do dna.“

„Kako to — iz katerega vzroka?“

„Ker bi bilo potem v istini dolg čas na svetu! Pomislite, ako bi človek vse vedel, kaj naj bi ga potem še mikalo? O, Bog je že vedel, zakaj je prepovedal Adamu in Evi jesti od sadu, ki je zorel na drevesu spoznanja! Samo dobro jima je hotel! Prepričana sem, da je za človeško srečo večjega pomena iluzija kot vsevednost!“

Vsa se je bila razvnela in nikdar je ni še videl tako živahne. Ugotovil je z velikim zadoščenjem, da je potovanje v istini ugodno vplivalo na njeno razpoloženje. Smehljaje je pripomnil:

„No srečen bom, ako samote, v katero vas vedem, ne boste preveč bridko občutili!“

„Bodite brez skrbi! Za človeka, ki se rad vdaja mišlim, sploh ni samote! Saj je povsod dovolj povoda za razmišljanje! Grem na primer po cesti in se izpotaknem v kamen. Takoj se mi vzbudi cela vrsta vprašanj. Od kod si se pa ti vzel in kako to, da si prišel baš meni pod nogo?.. Ali je bilo od vekomaj tako določeno, da se midva nekoč snideva? Od kod in kaj te je prineslo semkaj? Mogoče da je bil nekdanj visoko kje na kaki gori tvoj dom, dokler te ni odkrušil mraz, ali pa oddrobil strele udar in potem odplaval hudournik v nižavo... Ali pa si priletel morda iz vsemirja kot neznan drobec neznanega nebesnega telesa?.. In kakim namenom si že vse služil? Kdo ve, če te ni bil že kak zidar porabil pri svoji stavbi? Morda si že stoletja tičal kakor priklenejen v steni kakega gradu notri dotlej,

da je potres ali pa sovražnikov top izpremenil mogočno zidovje v razvalino in tebe oprostil neprostovoljne ječe!.. O, tudi kamen ima svojo zgodovino, če ne še celo svojega posebnega življenja!“

On jo je zavzet poslušal.

„Čudovito bujno domišljijo imate — Marija!“

Nehote mu je prišlo njeno ime na jezik. Ko ga je izgovoril, se je zavedel, da je s tem prekoračil mejo običajne prisrčnosti ter dal svojemu razmerju do nje znak neke intimnosti, do katere morda ni bil upravičen.

Da bi ublažil nepovoljni učinek, ki bi ga bila imela lahko njegova prevelika domačnost in prostodušnost proti njej, jo je zaprosil:

„O — odpustite, gospodična, če vas pokličem kdaj kar po imenu!“

Ona je smehljaje odvrnila:

„Kličite me tako, kolikor vam drago! Smatrajte me za sestro — ako hočete!“

„Kako sem vam hvaležen! A zdaj, ko se bližava svojemu cilju, dovolite, Marija, da vas seznanim nekoliko z našo okolico.“

Opozoril jo je na to in ono in ji dajal pojasnila na njena vprašanja, dokler ni naposled vskliknil: „Zadnja postaja! Doma sva! Tam rezgetata že naša vranca! In mama sama naju čaka! Hitiva, hitiva ji naproti, Marija!“

*

Mati se je razjokala, ko je uzrla svojega nekdanj tako krepkega, zdravega, a zdaj tako zrušenega sina. Kako izpremenjen je bil in kako težko je hodil, naslanjaje se z eno roko na debelo palico opiračo, z drugo na svojo dobro spremljevalko. Stopila je k njemu in ga poljubila. On je uganil njene misli in tudi njemu je bilo trpko pri srcu, a zatajil se je in šegavo je pripomnil:

„Oj, mamica, mislil sem, da boš bolj vesela, ko se ti vrne po tolikem času edini sin domov!“

„Nisem mar vesela? Seveda, še vse bolj vesela bi bila, ako bi se bil vrnil popolnoma zdrav. Naš sosed grajščak je imel tri sine v vojni, a nobenemu se ni nič zgodilo!“

„Mama, nikar, da bi se ti zavist zajedala v srce! Nihče ne ve, kaj mu je v zlo, kaj v dobro! Res je, veliko sem pretrpel, a pozabljeno je!“

„Gotovo je najbolje, ako človek na vse hudo pozabi!“

„Vidiš, mamica,“ je nadaljeval, ko so bili že v vozu, „jaz mislim, da bo še vse dobro. Seveda si še nisem povsem opomogel, a čutim, kako se mi od dne do dne vračajo moči. Take stvari gredo pač zelo počasi! Ko se mi organizem v celoti ojači, mi tudi hoja ne bo delala več tolike preglavice. Sicer pa treba za to tudi vaje. Ob strani te moje skrbne in ljubeznive pomočnice pojde to naglo...“

Mati, ki je bila objela Marijo že pri pozdravu, jo je zdaj iznova privila k sebi, kot bi bila njena lastna hči in s solznimi očmi jo je vprašala:

„Ali res hočete biti tako dobri, da ostanete nekaj časa pri nas?“

„Zakaj ne bi, dokler je neobhodno potrebno? Tudi jaz upam, da pojde doma vse hitreje kot v bolnici.“

„O le čakajte, Marija,“ je dostavil on, „kadar bom popolnoma zdrav, vas hočem nekoliko odškodovati za vašo požrtvovalnost! Vse vam razkažem, povsod vas popeljem... vse hočeva preleteti: gozde, polja in travnike, po vseh sosednih grajščinah vas predstavim, na vse strani bova delala izlete, peš in z vozom in tudi jahala bova — ako še ne znate, vas pa naučim... Že kar vidim, kako ponosno vas nosi moj belec, ko hiti z vami skozi drn in strn!.. Oj, čudovite načrte imam! — — —“

*

Toda upi, ki jih je gojil, se niso hoteli izpolniti... Zdravje je napredovalo jako počasi. Potekali so dnevi, potekali tedni, a bistvene izpremembe ni bilo. Njegova skrb, da bi nekega dne ne stopila Marija predenj in mu naznanila, da ga mora zapustiti, je naraščala bolj in bolj. In upravičeno. Zakaj začela je bila dobivati od svojih ljudi pisma, v katerih so izrekli svoje začudenje, da se tako dolgo mudi. Včasih se mu je celo zdelo, kakor bi si že sama želela domov. Ko pa mu je nekoč omenila, da jo stariši pogrešajo, je vedel, da je prišel odločilni trenutek.

Da jo ljubi, ji ni prikrival nikoli, a da bi ji bil naravnost razodel srce, tega poguma ni imel. Na jasno vprašanje, bi mu morala dati jasen odgovor. Ker pa se je zavedal, kako strašno bi ga zadelo, če bi odklonila njegovo prošnjo, se je vedno in vedno pomišljal, da bi izval odločitev. A zdaj se ni mogel temu nič več izogniti. Z drhtečim glasom ji je rekel:

„Povejte mi po pravici, Marija: če bi vas nenadoma zadela obsodba, da morate v prognanstvo, da morate poslej živeti daleč stran od šumnega, vrvenja polnega mesta na deželi kje, recimo — tukaj le pri nas, ali bi bili hudo nesrečni?“

„Nesrečna zaradi tega, ker bi morala živeti na deželi? Kje pa je življenje lepše kot na deželi? O vse bolj žarko sije tukaj solnce, vse mileje sveti luna, vse bolj modro je nebo, ki se boči tukaj nad zemljo kot tam v mestu, nad katerim se zgrinjajo venomer gosti oblaki sivega prahu in črnega dima! Vse drugače dehti in klije tu cvetje, vse bolj sveže je zelenje in vse pristrčnejše se mi zdi tu žgolenje ptic, vse bolj tajinstveno šumenje gozda!... Tu razume človek marsikaj, česar ne more razumeti v mestu, v katerega hrupu je polno disharmonije, polno neprijetnih zvokov... Na deželi je človek sam del narave, v mestu pa se mu godi kot otroku, ki je odtrgan od materinih prsi...“

„Če je tako, Marija — in nobenega povoda nimam, da bi dvomil o iskrenosti vaše besede — potem se vam morda ne bo zdelo preveč drzno, ako vas vprašam: ali ne bi hoteli ostati tukaj pri nas?“

„Kakor veste, sem vam obljubila, da ostanem pri vas toliko časa, dokler vam morem kaj koristiti. A zdi se mi, da je tisti čas že minil, ko sem vam bila res nekoliko potrebna.“

„Da ne bo nesporazuma, moram govoriti določneje: Marija, družice potrebujem za življenje, družice, ki bi bila meni in moji materi v oporo!“

Njen obraz se je zresnil. S povešenimi očmi je odgovorila:

„Naravno, da se morate oženiti! Na takem posestvu kot je vaše, že celo ne gre drugače. Izberete si pač, ako

tega še niste storili, bogato nevesto iz ugledne rodbine, kakor se spodobi za moža, kakršen ste vi.“

„Bogato nevesto iz ugledne rodbine! — A vi?..“

„Jaz sem hči ubogega uradnika. To dejstvo vam pove vse. Ničesar od vsega tega, kar smete vi zahtevati od svoje neveste, bi vam jaz ne mogla prinesiti seboj. Kdaj je še štel uradnik doto svoji hčeri?“

On pa je vshičeno vskliknil:

„O blaženo oznanilo, ki prihaja iz vaših ust! Želel bi, da ste kakor pepelčica v bajki! Ako bi bili poleg vseh izrednih vrlin, ki vas dičijo, še bogati, kako bi si upal jaz povzdigniti oči do vas! Tako pa se drznem in vas prosim: Marija, zakraljujte v teh prostorih, bodite vi gospodarica na posestvu mojih prednikov... bodite moja, o Marija, ako se temu — ne protivi vaše srce!.. O Marija, vi ne veste, kaj ste mi in kaj ste mi bili že v prvem trenutku, ko so vas uzrle moje oči! O, kako srečen sem bil že tistikrat, ko ste dovolili, da vas smem klicati po imenu! Od tistih dob sem si vedno domišljjal, da ste nekako moja, da imam neko pravico do vas in zdi se mi, da bi moja usta za večno onemela, ako bi ne imel več prilike, da bi izgovarjal vaše sladko ime!.. Če je mogoče, Marija, če ni že drugam zaobljubljeno vaše srce, če čutite, da bi ne bili nesrečni z menoj — potem recite, da hočete biti moja!.. O Marija, ne zapustite me, ko veste, da ne morem živeti brez vas!“ —

Ona je odgovorila s tresočim, a vendar odločnim glasom:

„Verjamem, da imate blage namene z mano! Mislim pa, da vas je vaša pretirana hvaležnost predaleč zapejljala. Umestno bi bilo, da se v tej stvari posvetujete pred vsem s svojo materjo. Vaša dolžnost je, da se ozirate, kar se tiče ženitve, na njene želje. In zato naj za sedaj velja, kakor bi se ta pogovor sploh ne bil vršil med nama!..“

Odšla je mirno, a njen pogled je bil zamišljen in skoro otožen. Ko je kmalu nato mati vstopila, ji je povedal, da je zasnubil Marijo in tudi kakšen odgovor je dobil.

Mati je malo pomolčala, potem pa odvrnila:

„Zdelo se mi je, da prej ali slej storiš kaj takega!“

„Ali imaš morda kake pomisleke zoper to?“

„Samo enega: Marija je še mlada, neizkušena in bojim se, da ni še sama sebe našla...“

„Kako naj to razumem?“

„Včasih trpi jako dolgo, preden človek samega sebe do dobrega spozna. Marija nemara zdaj še ne slutí ne, kaj vse dozoreva v njej, kaj kali v njeni notranjosti... kake želje se ji še obude... kam se usmeri naposled njeno hrepenenje... Zdaj ji prija življenje v samotí, čez čas se ji bo hotelo morda zopet mestnega hrupa, mestnega razkošja...“

„Marija je značajna, ima dobro vzgojo in blago srce...“

„Ti hočeš reči, da se zaneseš nanjo, tudi če bi se je kdaj lotevala izkušnja. Ne dvomim, da ima Marija dobro vzgojo in vsa ta lepa svojstva, ki jih navajaš in ki so taka, da jih nikakor ne gre podcenjevati. Toda zgodi se včasih, da je temperament močnejši kot vse drugo. Samo to, kar je dano od narave, sloni na trdnih temeljih. Zoper nagone, ki morda spé v človeku, a se vsak čas lahko zbude, je boj težak...“

„Ti misliš torej, da bi bilo najbolje, ako se ne oženim?...“

Da bi sinu prikrila svojo skrb, ki ji jo je povzročala njegova bolehavost, je odvrnila:

„Kar sem rekla, velja za druge baš tako kot za té, oziroma ne velja zate nič bolj kot za druge, dasi morda ne velja za vsakogar v isti meri... Človeška narava je podvržena zakonom, ki se jim včasih zaman upira človeška volja!...“

„Nekamo skrivnostne so tvoje besede! Vsekakor posnemljam iz njih, da sem se prenaglil napram Mariji...“

„Ne razumeš me prav, ako misliš, da ti odsvetujem. Samo opozoriti sem te hotela na to, kaj tvegaš spričo Marijine mladosti in neizkušenosti, ako jo snubiš, da bi morda kdaj tvoje razočaranje ne bilo preveliko. Sicer pa tvega vsakdo, ki stopa v zakon! Nihče ne more vedeti naprej, kaj mu prinese, kakor sploh ne, kaj mu še življenje nakloni, ali dobro, ali slabo. Stem tudi še nikakor ni rečeno, da bi razočaranje moralo priti. Nasprotno,

uverjena sem za trdno — ako katera, te osreči gotovo Marija! Njena dosedanja požrtvovalnost zate je vsekakor čudovita!“

„Ti torej v obče soglašáš?“

„Iz vsega srca! Boljše sinahe si ne želim!“

V tistem trenutku se je vrnila Marija v sobo. Pogledi so se križali in kri ji je zalila lica. Slutila je, o čem sta govorila sin in mati. Hotela se je že umakniti, a mati je pohitela k nji, objela jo brez vsakega uvoda in ji rekla:

„Marija, hčerka moja, tudi jaz vas prosim!“

Mariji se je zaihtelo. Nagnila je glavo na prsi svoje bodoče tašče, vztrajala tako nekaj trenutkov, potem pa je stopila k njemu, ki je ves drhtel v velikem pričakovanju. Segla mu je v roko in pustila, da ji je dahnil prvi poljub na ustnice...

*

Tako srečnega človeka ni bilo pod božjim solncem, kot je bil on tistikrat, ko je vedel svojo Marijo pred oltar. Nič ga ni motilo, da je njegova težka stopinja tako neprijetno odmevala od cerkvenega tlaka, vse bridko, vse neljubo je bilo tisti trenutek pozabljeno, samo ta misel, samo ta zavest ga je prešinjala, da je Marija zdaj njegova in da mu je ne more nihče več vzeti...

Na ženitovanjsko potovanje nista šla. Čutil je, da je še preslab, da bi mogel za delj časa z doma. „Marija, ženitovanjsko potovanje odloživa do spomladi!“ ji je rekel strahoma, boječ se, da bi s svojim predlogom ne vzbudil njene nevolje, a srce se mu je napolnilo z novim zadovoljstvom, ko mu je ona vsa vdana odvrnila: „Čemu bi hodila po svetu, ko pa ni nikjer lepše kot tu pri nas!“

V najlepšem soglasju sta preživela jesen in zimo na svojem na novo opremljenem domu in že se je vdajal iluziji, da ima vse grenko, vse ono, kar ga je kdaj težilo, za večno za sabo. Toda čas, ki je menda poklican, da ugonobi vse, kar je, brez razlike, brez izjeme, čas, ki celi sicer stare rane, a še rajši nove seka, je začel polagoma glodati tudi na njegovi tihi sreči. Saj druge želje trenutno ni imel, kot da bi bil čil in zdrav, a že se je napovedovala pomlad, že se je bližal zlati majnik, ko bi bil moral Mariji izpolniti obljubo, ko bi bil moral po-

hiteti z njo v daljnji svet — toda on se ni počutil še nič bolje, on ni bil še nič bolj trden... Često je poizkušal, često si prizadeval, da bi hodil gibčno, da bi se držal po koncu pri hoji, a vselej ga je obšla neprijetna zavest, da se samo smeši, ako se trudi, da bi prikril svojo pohabljenost in onemoglost...

Gnev nad lastno usodo mu je naraščal bolj in bolj. Po cele ure je včasih v tihi noči razmišljal in sanjaril o tem, kako vse drugače bi bilo, ako bi bil še tisti, kot je bil svoje dni, kako lepo bi bilo njegovo življenje ob strani tako dražestne, mlade žene, kot je bila Marija, ako bi bil zdrav. V nekaj mesecih se je bila ona čudovito razbohotila in razživila in z vsakim dnem je bila krasnejša. Vse se je z občudovanjem oziralo za njo, vse se je divilo njeni lepoti... Oj, kako si je želel, da bi mogel poleteti z njo tako, kakor si je včasih v duhu predstavljal — iz kraja v kraj... na vse zgodaj zjutraj preko rosni, s cvetjem posejanih travnikov, popoldne pa, ko bi pritiskalo solnce, skozi senčnate smrekove in bukove gozdove, ki so tvorili mikavno ozadje njegovega prostranega posestva... Kako lepo bi bilo, če bi sedela vsak na svojem konjiču in drvila ob gozdnem parobku mimo zorečih poljan, ali pa po gladki cesti do kakega soseda graščaka in zopet nazaj!.. Vse polno čudovitih, skoro fantastičnih načrtov se je snovalo v njegovi glavi, ki pa so morali ostati vsi neizvršeni zaradi njegove nesrečne bolezni...

Kaj vse ji je bil namenil, ako bi mu bilo dopuščalo zdravje! Vsa večja in slovitejša mesta bi bila obiskala, vsem znamenitim naravnim krasotam bi se bila skupaj divila, vse kar je lepega ustvaril človeški duh, skup občudovala in uživala, povsod kamorkoli bi jo vleklo srce, vsepovsod bi jo popeljal, vsako željo bi ji izpolnil, ničesar, prav ničesar bi ji ne odrekel, da bi se ji izkazal tako hvaležnega, da bi ji povrnil tako vsaj deloma trud, ki ga je imela z njim v njegovi bolezni ter jo prepričal o svoji veliki, o svoji neusahljivi ljubezni in vdanosti. Sanjal je večkrat do utrujenosti o takih stvareh... A kadar se je iztreznil, mu je bilo tem bolj žalostno pri srcu. Čutil je le predobro, da se te sanje ne izpolnijo nikoli!.. In bolj in bolj se ga je lotevala neka bojazen... vsta-

jale so mu skrbi, katerih konture so bile sicer še zabrisane, katerih prave vsebine še ni poznal, a so bile vendar neprijetne in morda baš zaradi svoje nedoločnosti še bolj mučne...

Konkretnejše oblike pa so začele dobivati njegove skrbi v trenutku, ko se mu je hipoma zazdelo, da njegova Marija ni več tista, kot je bila...“

„Marija, še par mesecev počakava, potem bom pa res že toliko trden, da pojdeva lahko v svet,“ ji je pripomnil nekoč. Ona pa je povabila oči in čudno hladno je odvrnila: „Saj ni, da bi morala iti!“

Ali ni bilo, kakor bi bila hotela reči s temi besedami: „Kaj bi lagal sam sebi in — meni! Nehaj, nehaj že s svojim obetanjem!..“ —

*

Od tistih dob jo je bolj natanko opazoval in zdaj zdaj se mu je zazdelo, da se je izvršila neka izprememba v njeni notranjosti, da jo bolj in bolj mineva prejšnja zadovoljnost, da njen pogled ni več tako prisrčen, pa tudi ne odkritosrčen, kot je bil... Često se mu je videla zamišljena, često jo je moral po dvakrat, trikrat vprašati, preden mu je odgovorila na njegovo vprašanje...

Sicer je vedel, da izprememba prej ali slej pride. Bilo mu ni neznan, da poteka življenje po večnih zakonih, ki kljubujejo vsemu človeškemu prizadevanju, da bi jih odstranil, ali vsaj umilil. Vedel je, da tudi čustva umirajo in da je duševnost baš tako podvržena nekim procesom kot telesnost. Vsega tega se je dobro zavedal, a da so se pojavili znaki, ki so očitovali ali vsaj napovedovali izpremembo, tako zgodaj — še preden je poteklo dobro prvo leto njunega zakona, to ga je osupnilo in nemalo vznemirilo...

Vprašal jo je včas, ko je tako strmela pred se, ne da bi kaj govorila: „Marija, o čem razmišljaš?“

Ona se je zdreznila in zardela, a pravega, ali vsaj zadovoljivega odgovora mu ni vedela dati. Izgovarjala se je, a ne tako, da bi bil pomirjen.

Tiste lepe sanje, ki so ga tako prijetno mamile prve mesce njegove zakonske sreče, so se začele umikati zlim slutnjam in novim skrbem. Čim bolj mu je ginilo upanje, da kdaj tako ozdravi, da bi mogel izvesti vse tiste

razne zasnove, ki je z njih uresničenjem nameraval oslajati Mariji življenje, tem bolj se je smatral za njene dolžnika, tem bolj ga je premagovala bojazen, da bi ona nekoč bridko ne občutila razločka med tem, kar ji je obetal, ali si je morda sama obetala, in onim, kar ji je življenje ob njegovi strani v resnici donášalo...

Preveč jo je ljubil, da bi bil zahteval povrh vsega, kar mu je bila že storila, še kakih nadaljnjih žrtev od nje. Nikakor ni želel, da bi jo zakonske vezi in dolžnosti v njeni svobodi bolj omejevale, kot je bilo to neizogibno potrebno, zato ji je često sam prigovarjal, ako je zapazil, da ji željno uhajajo oči skozi okno, da naj se ne ozira nanj, da naj gre, kamor jo vleče srce, ven, v božji svet... Nekoč mu je ob neki taki priliki odvrnila: „Ah, da, ko bi le tudi ti že mogli!“

Te same na sebi ljubeznive besede so ga dirnile neprijetno. Ni bil prepričan o tem, da mu je hotela kaj očitati, a vendar je zvenelo iz njih nekaj, kar ga je v njegovi bolestni občutljivosti zaskalelo.

Ako je potem res šla in se je čez nekaj časa žarečih lic in veselih oči zopet vrnila, je bil ves srečen, ker je imel občutek, da se ji je vendar le nekoliko oddolžil s tem, da ji je dal njeno prostost, dal priliko, razvedriti se sredi kipeče, ustvarjajoče narave, ki jo je tako ljubila. In zato jo je silil skoro sleherni dan, da naj gre, če je bilo vreme le količkaj ugodno, dokler ni prišlo vse to tako v navado, da se je videlo obema samo ob sebi umevno, da je šla vsak dan ob določeni uri na daljši izprehod.

On se je med tem, ko nje doma ni bilo, zatopil najraje v čitanje kake knjige. To je storil lahko, ker je gospodarstvo, kakor prej že med očetovo boleznijo, po večini vodila mati. Med čitanjem mu je hitro potekal čas in tako se je zgodilo, da dolgo niti zapazil ni, da se vrača njegova žena iz svojih izletov bolj in bolj pozno domov. Šele ko se je nekoč skoro do noči zamudila, je postal pozoren. Osupnilo ga je nekoč tudi, ko je opazil, koliko pozornosti obrača na svojo toaleta, preden odhaja z doma. Po njegovem mnenju ni imelo to nikakega zmisla, kajti grad je bil na samem in ako se je hotela

naužiti svežega zraka, ji ni bilo treba iti preko domačih gozdov in livad...

„Ali Marija,“ je pripomnil pri neki taki priliki, „saj si se oblekla, kakor bi hotela na kako velikomestno promenado!“

Ona pa je odvrnila z glasom, ki se mu je jasno poznala nevolja:

„Moj Bog, oblečena moram pač biti, kakor se spodobi! Saj vendar tudi v tej samoti ni povsem izključeno, da me sreča kak boljši človek!“

On je umolknil. V svoji brezmejni ljubezni je mislil, da ji je že s svojo opombo storil veliko krivico. In nič več je ni nadlegoval in nikoli ji ni stavil več vprašanj, o katerih je domneval, da bi ji bila morda neljuba. Toda nekaj ga je težilo in begalo, dasi sam ni prav vedel kaj. Kakor se je spočetka veselil, kadar je videl, da se odpravlja, ker je bilo vse, kar je bilo nji prijetno, prijetno tudi njemu samemu, tako je bil zdaj vselej poln nemira, kadar se je bližal oni čas, ko se je običajno poslovila od njega in šla na izprehod... In ko bi se bila le še katerikrat domislila in rekla, kakor je to spočetka često storila: „Danes ne grem ven, danes, dragec, ostanim pri tebi!“ O kako veselje bi mu bila napravila! Samo toliko, da bi bila svojo dobro voljo pokazala, naj bi bila rekla tako! Saj bi za ves svet ne bil dopustil, da bi bila prišla zaradi njega ob izprehod, a njegovemu srcu bi bilo dobro delo in potolažen bi bil... A kaj takega se ni pripetilo nikoli, nikoli več. Pač pa se mu je večkrat zdelo, da se je loteva čemernost, ako zaradi slabega vremena ni mogla z doma. Ostala je sicer ob njegovi strani, a bila je pusta, redkobesedna in le s težavo je prikrivala svojo nerazpoloženost. On ji pa tega niti zameril ni. „Kaj more za to, ako se je loteva slaba volja!“ jo je opravičeval sam pri sebi. „Preveč enolično je pač življenje poleg mene!“ In sam je komaj čakal, da bi posijalo solnce in bi mogla zopet pod milo nebo. Samo ko bi ne bila tako dolgo izostajala! In da bi se bila vračala s svojih izprehodov taka, kakor prve čase: živa, vesela, polna ljubezni in skrbi zanj! Toda že nekaj časa ni bilo opaziti nič takega več pri nji. Prihajala je domov resna, zamišljena, često tudi čudno razburjena.

„Kaj se vrši v njej?“ je premišljal včasi. „Se ji mar toži po mestnem življenju, po svojcih? Se morda kesa, da je pristala na moje prošnje? Se je mar motila sama nad seboj?“

Da bi jo spravil v boljšo voljo, da bi jo razvedril, ji je predlagal to in ono.

„Marija, tebi postaja dolgčas tukaj! Zakaj ne pišeš svoji sestri, da bi prišla za nekaj časa semkaj, delat ti družčino?“

„Sestra ima vendar službo, ki je ne more prekiniti, kadar bi hotela!

„A kadar ima dopust...“

„Znano ji je, da lahko pride, ako hoče. Toda ukazovati ji ne morem. Turistka je in vleče jo bolj na visoke gore.“

„Pa tvoji stariši —“

„Oba sta bila že tukaj, oče in mati in gotovo še prideta. Prevečkrat in predolgo pa ne smeta biti nikomur v nadlego!“

„Komu naj bi bila v nadlego? Ali smo jima dali mar kdaj občutiti kaj takega?“

„Sicer pa — kdo ti pravi, da se dolgočasim? Ne delaj si nepotrebnih skrbi!“

Bolj ni hotel siliti vanjo in šlo je še dalje vse po starem.

Nekega dne pa, ko je bil zopet sam, stopi njegova mati nenadoma v sobo. Poznalo se ji je, da je razburjena.

„Kje je Marija?“ je vprašala hlastno.

On je takoj vedel, da se skriva nekaj neprijetnega za tem vprašanjem.

„Ob tem času hodi, kakor ti je znano, vendar po navadi na izprehod!“

„Ali si jo že kdaj vprašal, kje tako dolgo ostaja?“

„Ne maram jo žaliti!“

„Zdi se mi, da ji dovoljuješ vendarle preveč svobode!“

„Ali naj ji branim, da se naužije svežega zraka? Tako krut nisem in tudi nobene pravice nimam do tega!“

„Ne pravim, da stori kaj takega! Toda rekel bi ji lahko, naj se ozira malo bolj na te in naj ne daje po-

voda, da bi zlobni jeziki kovali kaj, kar bi se dotikalo tvoje časti...“

„Kaj pomeni to? Se li mar s kom shaja?“

„Opetovano sem že zapazila, da ima na svojih izletih spremljevalca.

„Kdo naj bi bil to?“

„Ferdinand! Zdelo se mi je vsaj tako!..“

„Olgin brat? Brat moje prve zaročenke?“

„Saj ni izključeno, da sem se motila“, se je popravljala mati, ko je videla, kak vtisk so napravile njene besede na sina.

On se je začel tresti po vsem životu. „Kaj“, je zastokal, „ali je mar ta rod določen za to, da posega tako usodno v moje življenje? Najprej se mi izneveri sestra tega človeka, zdaj pa bi mi rad izneveril nemara on mojo ženo, ako je še ni!..“

Mati ga je izkušala potolažiti, ker se je bala, da ne bi imelo njeno razkritje slabih posledic za njegovo zdravje.

„Nobenega vzroka še ni, da bi sumničil!“ je pripomnila.

„Zakaj potem tvoje vznemirjenje?“

„Ker vem, v kaj vse lahko zapelje človeka prilika!“

„Če je žena krepostna...“

„Naj bo še tako krepostna, naj ima še tako trdno voljo, bolje je, da se ne izpostavlja nevarnosti! Človek omaga, da sam ne ve kdaj...“

„Ako je toliko odvisno od prilike, potem jojmene! Prilika se kmalu kje nudi!“

„Vsekakor se je je treba po možnosti izogibati! V tvojem in Marijinem interesu je, da jo opozoriš. Morda niti ne slutiti ne, kaj ji preti!..“

Mati je odšla in ostal je sam. Zdaj šele je razumel samega sebe, razumel tisti strah, ki ga je često dušil, tisto skrb, ki se je ni mogel iznebiti, tisto boleost, ki ji ni vedel imena in ki do danes ni znal, odkod izvira. Njegovo srce je pač slutilo, njegova duša je pač vedela, kaj se pripravljala!..

„Torej tudi ti, Marija, tudi ti, ki bi bil tisočkrat zastavil svoje življenje za tvoje poštenje!..“

Zavrtelo se mu je v glavi. Ali je mogoče? Ta angel, ta čista duša...

„Nobenega vzroka še ni, da bi sumničil!“ je rekla mati. Toda ali ni mar sama sumničila? Sicer bi mu pač ne bila prišla z neprijetno novico! Da, morda je vedela že kaj čisto določenega, a povedala mu iz golega usmiljenja ni vsega, iz golega usmiljenja je govorila tako, kakor bi se ne bilo še nič zgodilo!...

In baš ta Ferdinand! Že kot dečka sta si bila nekaka rivala. Kolikrat sta se resno sprijela, kolikrat se borila, dokler ni eden ali drugi omagal! No, v tistih časih se ga ni bal! Bil je čvrst, bil je krepak, da celo krepkejši od njega... Sedaj pa je pač on močnejši v enem kot — drugem pogledu!.. O nikakega dvoma ni bilo: izneveril mu jo je, izdan je bil, osramočen!.. —

On tukaj sam, zapuščen, ona pa v njegovem objemu sredi košatega gozda v tisti sveti tišini, kjer se ljubijo tako nemoteno gozdni krilatci, kjer šelesti tako tajinstveno zaljubljena pesem južnih sap!..

Da, da, tam se da ljubiti!..

Planil je po koncu, hotel je ven, ven — tja, kjer... O, vedel je natanko, kam mora iti, da ju zaloti... tam, kjer stojijo tisti trije gabri ob žuborečem potoku, tam, kjer so tako lepo poraščena tla z mehkim mahom... tam, kjer tako prijazno vabi udobna klopica, ki jo je bil sam napravil pred leti... Vse, vse je vedel, vse je videl, sredi noči bi ju bil našel!.. —

O ven, ven!..

A komaj je bil storil prve korake proti vratom, je začutil zopet tisto strašno težo v svojih nogah, ki se ga je ovijala kakor železna veriga in ga priklepala k tlom. Zgrudil se je nazaj na stol in naglas je zaječal...

V svoji onemoglosti se je začel zopet tolažiti, bojevati se sam seboj, prigovarjati si, da njegovo razburjenje ni utemeljeno. Izkušal je, da sam pred sabo osmeši svoje bolešno razgreto domišljijo, ki mu je pričarala vsak hip pred oči nove privide, nove slike o ženini nezvestobi, rogal se je sam sebi, da se je dal zapeljati in preslepiti od lažnivih fantasmagorij... Ali ni mar res nespametno, da samega sebe tako muči, ne da bi imel

kakih dokazov... da si predstavlja nekaj kot resnico, kar nima morda prav nobene stvarne podlage?..

O vse bo še dobro! Vpraša jo in ona mu pojasni! In še sam sebi se bo smejal, smejal, da je bil tako aboten! Samo gledati treba, da jo s svojimi vprašanji ne razžali, da ne vzbudi z njimi njene nevolje! Lepo mora z njo govoriti, mirno, previdno se treba bližati resnici!.. Da, da!.. Samo ko bi že priti hotela!..

Neznosno počasi mu je potekal čas. Zdelo se mu je, da je ni danes še posebno dolgo domov. Neštetokrat se je dvignil s svojega sedeža, približal s svojimi težkimi koraki vratom ter prisluškoval, če se še ne vrača... če ni še čuti njene lahke stopinje...

Naposled je le prišla...
*

Vsa razgreta je stopila v sobo. On jo je premeril od nog do glave. Hotel ji je pogledati v oči, a njen pogled je plaho zbežal mimo njegovega in se ustavil nekje v daljavi.

„Dolgo te ni bilo, Marija!“

„Hitela sem, kar se je dalo. Vsa sem prepotena.“

„Ni prav, da hitiš! Lahko se prehladiš zdaj. A proti domu bi se lahko malo prej odpravila...“

„Priznavam, da sem se danes nekoliko zakasnila. Tako lepo je zunaj!“

„Da, krasno mora biti tam — v gozdu. Zdi se mi, kakor bi bila nekaj svežega vzduha prinesla seboj... Saj si bila v gozdu, ali ne?“

„No — seveda! V tej vročini ne kaže, da bi hodila drugam!“

„Ali si bila sama?“ Ostro je vprl pogled vanjo in čuti je morala to, kajti rdečica v njenih licih je potemnela...

„Kako čudno vprašuješ!“

„Čudno? Ni mar moje vprašanje popolnoma jasno?“

„Če sem bila sama!.. Ako hočeš s tem reči, če me ni nikdo srečal — potem vsekakor nisem bila sama!..“ Ljudje so pač povsodi! Kamor se obrneš, kamor kreneš, ti pride kdo nasproti!“

„In koga si na primer — srečala?“

„Ne poznam vseh ljudi! Sicer pa vidim: tebi ni prav, ako grem na izprehod! Pa ne pojdem več!..“

„Napačno me umeješ, Marija! Zakaj ne bi šla? Samo...“

„Ne, ne pojdem več!“ je odvrnila odločno.

„Krivico ji delam!“ je pomislil in že se je kesal, da je bil dal dvomom prostora v svojem srcu. Zdelo se mu je, da jo mora prositi odpuščanja. A ko je iznova uprl pogled vanjo, je zapazil na njenem vratu pod levim ušesom podolgovato rdečkasto liso, ki ga je osupnila tako, da mu je zamrla beseda na jeziku. V davnih dneh nekoč, ko je bil še študent in je prekipevalo življenje v njem, je bil poljubil lepo dekle prav tako na vrat. Ustnice so se mu bile strastno vsesale v njeno meso. Ko jih je odmaknil, je bilo vtisneno v dekletovo nežno kožo isto znamenje, kakor ga je videl zdaj pri svoji ženi... Srce se mu je stisnilo ter mu zapodilo vso kri v glavo, da se mu je storilo za hip temno pred očmi. A imel je še toliko moči, da se je premagal. Z nadčloveškim naporom je zatrl srd in še z dokaj mirnim, dasi vibrirajočim glasom jo je vprašal:

„Kaj imaš pa na vratu pod levim ušesom?“

Stopila je k ogledalu in se začela brisati.

„Kaj takega se ne da izbrisati, Marija! Zaman se trudiš! Saj je, kakor bi te bila — gosjenica oblezla!“

„Že mogoče, da me je!“

„Tudi poljubi puščajo včasih take sledove...“

Njegov glas je bil hripav, ko je izgovoril te besede in njemu samemu se je zdel nenavaden in tuj...

„Ali morda ne?“ je še dodal in še ostreje uprl oči vanjo.

Ona ni odgovorila. A mišice v njenem obrazu so se nervozno zganile in obrvi stisnile ena k drugi tako, kakor kadar človeka kaj hipoma hudo zaboli. Umerjenih korakov je odšla iz sobe, ne da bi črhnila kako besedo.

Kaj je bilo to? Ali užaljeni ponos?... Ali je bila morda tako vzvišena nad vsa ta sumničenja, da se ji niti vredno ni zdelo, kakor koli reagirati nanja? Ali pa ji je bilo tako malo mar, kako on sodi o njej?... Kaj storiti, kaj započeti, da se mu razodene resnica?... Ali naj pošlje

mar hlapca za ženo, kadar gre z doma in se tako osmeši pred svojo služinčadjo? Ali naj gre sam na — prežo in pokaže tako svojo slabost? Ali pa naj nastopi brutalno napram nji in jo prisili, da se mu izpove?... — Pa če bi bila navzlic vsemu temu, kar je govorilo zoper njo, vendar le nedolžna?... Tista rdeča lisa — zakaj bi jo ne bil v istini povzročil kak strupen mrčes? Ako ga sploh ni varalo oko! Kolikrat ga je že zapeljala njegova prebujna domišljija v zmoto!.. Vsekakor ni kazalo, da bi se prenaglil. Če bi ji delal krivico, ali ne bi s svojim nepremišljenim postopanjem zaigral za vselej njene ljubezni in njenega spoštovanja? —

Toda kako doznati resnico, kako? Kako se iznebiti strašnih dvomov?... —

*

Tisti večer se je prvokrat zgodilo, da sta šla spat, ne da bi si voščila lahko noč. Trpkost, ki se je bila naselila v njegovo srce, mu ni dala, da bi bil prijazen in ljubezniv z njo. Ona mu je sicer postregla kakor vsaki večer — pomagala mu je, ko si je odvezoval pro-tezo, postavila mu na nočno mizico vse potrebno, pre-rahljala mu še enkrat blazine, a pogledala ga ni in molčala je, kakor bi ne znala govoriti. Njemu je bil ta molk neznosen, a da bi ga bil prekinil prvi, tega ni vzmogel, temu se je protivilo njegovo srce. Akoravno si je priznaval, da nima nikake pravice, obsojati jo, dokler ni njena krivda popolnoma izpričana, so vendar po njegovi misli razne okolnosti zadosti opravičevale hladnost, ki jo je kazal napram njej.

Ona je naglo zaspala. Zdelo se mu je, da celo prej kot druge večere. Čudil se je temu, ker je o sebi vedel, da ne zatisne vso noč očesa. Ali ima res tako čisto vest? In da je že golo dejstvo ne vznemirja, da se je pojavil v njenem zakonu prvi resni spor!... On bi že samo zaradi tega ne mogel priti do miru! Pri njej pa ni bilo niti najmanjšega sledu od kakega razburjenja. Ali si ni jemala vsega tega prav nič k srcu? Mislil je, da je bolj rahločutna!... Pričakoval je, da bo izkušala, sprijazniti se z njim, preden ji zatisne spanec oči... A nič takega ni započela...

Bila je lepa poletna noč, polna življenja, polna skrivnostnega snovanja... Nekje blizu grada se je oglašal slavec. Njegov čisti, mehki glas je segal v srce... Iz daljave se je čulo ubrano fantovsko petje... Zdajpazdaj je potegnil jug, da so vzplahutnili čipkasti zastori ob odprtih oknih... Preko azurnega neba je veličastno plula luna, sipajoč na zemljo svojo srebrno milino. Bela svetloba se je zgrinjala nad pokrajino ter prodirala v sobo, da si mogel razločevati vse kakor po dnevu... Sklonil se je nekolikokrat pokoncu ter uprl pogled v svojo ženo, ki je ležala vznak poleg njega. Kako krasna je bila! Na njenih gladkih licih so cvetele rože... Njena zgornja ustnica je bila malce odstopila od spodnje in skozi mali presledek so blesteli njeni zdravi, biserni zobje... Dihala je mirno in globoko, — prvo spanje, ki objame človeka po dnevni utrujenosti! Njene okrogle, polne prsi, ki so bile na pol odgrnjene, so enakomerno vzkipevale in spet plahnile, v nekakem ritmu se dvigale in usedale, a do ramen gole roke so ji počivale na dragoceni svileni odeji in ji na lahko vztrepetavale...

„Lepših rok ni imela nikdar nobena boginja!“ je pomislil. „Ah in te roke so morda pred kratkim drugega objemale!...“

Kot strupena kača se je zapičila ta misel v njegovo srce... Vzbudila se mu je divja želja, da bi jo zagrabil in storil z njo, kakor je storil Otelo s svojo Desdemono... Toda — ali ni bila Desdemona nedolžna?... Kje so dokazi za to, da je njegova žena res grešila?... Približal se ji je z glavo, prav tja, kjer je bil podnevi zapazil tisto rdečo liso, a ničesar ni bilo zdaj videti... Kdo ve, če se ni res motil!... Na taki nežni koži se hitro kaj pozna... Vsekakor pa znamenje, ki ga povzroči strasten poljub, ne izgine tako hitro. In tega znamenja zdaj ni bilo!...

Pomiril se je nekoliko in iznova je uprl oči v njen lepi obraz. A ona ni bila zdaj več tako mirna. Zdelo se je, da sanja. Ustnice so se ji konvulzivično zgibale, grudi so ji kakor v razburjenju kipele in zdaj zdaj se ji je izvil globok, koprneč vzdih iz prsi. Parkrat je dvignila roke in zakrnila z njimi po zraku, kakor bi hotela koga doseči, usta pa so se ji trudila, da bi izpregovorila. Nekaj

časa so prihajali samo nerazumljivi glasovi iz njih, potem pa je čul čisto razločno vsklik: „Ferdinand, Ferdinand!“

O, zdaj je bilo jasno, zdaj ni bilo nobenega dvoma več! Zelel si je, da bi imel nož pri rokah. O s kakim zadoščenjem bi ji ga bil zasadil v nezvesto srce!...

Toda čez par trenutkov je že zopet omahoval. Morda pa le ni prav čul! Ko bi se le hotela še enkrat oglasiti! A njo je bil minil nemir, nepremično je zopet ležala in sladek pokoj je bil razlit po njenem cvetnem obrazu...

„Ne, gotovo sem se motil!“ si je ponovil že v stotič. Ne, ni bila vskliknila: „Ferdinand!“ In če bi bila!... Kdo ve, kako je prišlo?... Človek vendar ne more nič za to, ako sanja! In hipoma se je spomnil njenih besed: „Tebi ni prav, ako grem na izprehod!... Pa ne pojdem več!“ — Ako bi onega res ljubila, ako bi res koprnela po njem, ali bi se bila tako lahkega srca, tako brez pomisleka odrekla priložnosti, da bi se shajala z njim?... „Ne, ne pojdem več!“ je rekla čisto odločno. Ali ni bilo to zadosti? Ali ni bilo to dovolj dokaza, da nimata dogovorjenih sestankov? Če bi jih bila imela, bi bila vsekakor izkušala, da pride vsaj še enkrat z njim v dotiko. A ona tega ni hotela. „Ne, ne pojdem več!“ Ali je mogla še bolj jasno pokazati, da ji ni nič zanj? In jaz sem blaznel! O kake neumnosti so se podile po moji glavi! Zakaj se nisem prej domislil na te njene besede? Koliko muk bi si bil prihranil!“

Postalo mu je nenadoma lahko v prsih. Bilo je že jutro, solnce je že vzhajalo, a on je trdno zaspal...

Drugi dan popoldne sta sedela kot običajno v obednici in čakala na malico. Ona se je bavila z nekim ročnim delom, on pa je imel knjigo pred sabo, a ni čital. Zdaj zdaj je privzdignil glavo in se ozrl v njo, ki mu je sedela nasproti in jo opazoval. Bila je videti mirna, a neka strogost in odločnost se je izražala v njenih potezah, ki mu je bila doslej neznana. Stenska ura je odbila pet. Takrat se je hipoma zdreznila in pogledala na uro, kakor bi se hotela prepričati, če je prav štela. Pomudila se je še par minut, potem pa je vstala, pospravila delo in se obrnila proti svoji sobi.

„Kam se odpravljáš? Malica mora biti takoj tu!“
je izpregovoril on.

„Ne bom malicala — danes!“

„Kako to? Zakaj ne?“

„Nimam nikake potrebe!“

„Pa vendar! In ako ne, pa mi vsaj družčino delaj!“

„Saj sem ti jo! Oprosti, ako ne morem več! ... Kmalu bom nazaj!“

„Pa kam hočeš?“

„Na izprehod. Moram malo na zrak!“

Silno se je začudil.

„Na — izprehod? Ali nisi včeraj zatrjevala, da ne pojdeš več? Ali si si premislila?“

„Ti si vendar sam rekel, zakaj ne bi šla!“

„No, da, res je! ... Ne bom ti branil, kakor ti nikoli nisem. Ali danes ... danes ostani pri meni — prosim te, Marija! Jutri pojdeš zopet in potem sleherni dan, kakor doslej. Samo danes ugotovi moji želji! ...“

„A jaz ti baš danes ne morem storiti te usluge!“

„Pa zakaj ne?“

„Neznosno mi je! ... Duši me! ... Ven moram ...“

„Kaj te duši? Soparno je res, a v sobi je še vedno hladneje kot zunaj. Odloži delo in počivaj, odleže ti!“

„Ne, ne odleže mi! Moram, moram na zrak!“

V njem je vzkipelo. Trpkost, ki jo je občutil v srcu, mu je silila na jezik, a premagoval se je.

„Marija, ne bi bil mislil, da ti je tako lahko prelomiti besedo! ...“

„Sam si me odvezal od moje obljube, zdaj si mahoma spet drugega mnenja! Kdo je verolomen in nedosleden, jaz ali ti?“

„Pustiva prerekanje! Ti veš baš tako dobro kot jaz, zakaj gre. Rekel sem že, ne bom ti branil, a danes hočem, da ostaneš doma!“

V njenih očeh se je zabliskalo. Spela se je po koncu in odvrnila:

„Ako opravljam suženjska dela, nikakor še nisem sužnja!“

„Ti ne opravljaš ničesar, česar bi sama ne bila hotela opravljati! In prosim, da si od danes naprej urediš svoje razmerje do mene tako, da o kakem suženjstvu

absolutno ne bo moglo biti več govora. Sicer pa se zavedaš svojega suženjstva šele od tedaj, ko te je nekdo drug opozoril nanje...“

Zardela je. On pa je nadaljeval z mehkejšim glasom: „O Marija, samo danes, samo danes ostani doma! Ko bi videla v moje srce, bi razumela, zakaj te prosim!“

Nekaj časa je bilo videti, kakor bi omahovala, kakor bi se bojevala sama s seboj... A hipoma se je okrenil njen pogled proti oknu, prsi so se ji vzbočile in z veliko odločnostjo je odgovorila:

„Ne morem!... Ne morem!“

Skoro zakričala je te besede. A tudi on se ni mogel več krotiti.

„Ne moreš?... A jaz pravim, da moraš!“

Tista rdeča lisa na njenem vratu, ki potem, ko se je bil pomiril, ni več mislil nanjo, se je nenadoma zopet prikazala njegovim očem in po možganih mu je zabesnelo. Sam ni vedel, kako se je zgodilo, da je dvignil svojo palico proti nji.

„O še to! Oj udari, udari! Prav s tisto svojo opiračo me udari! To bo primerna nagrada za...“ Ni izgovorila, ampak v divji, skoro blazen smeh je izbruhnila. Njemu je omahnila roka in zäsramoval se je. S solzami v očeh je vzdiknil:

„Odpusti, Marija, prosim te, odpusti!“

A ona je bila vsa iz sebe.

„O udari, udari!“ je ponavljala. „S svojo opiračo me udari!“

„Marija odpusti! Glej, preveč je vse to za moje živce! Ubogaj, usliši me, Marija, in ostani danes doma!“

„Ne — morem!... O udari, udari!“ je blaznela dalje.

„Pa zakaj ne moreš? Povej, dragica, povej, Marija, zakaj ne moreš?“

„Duši me! Strašno, strašno je tukaj! O, grozno je, ako je človek vse življenje tako, kot sem jaz!...“

„Kako — kako si? Povej!“

„Navezana na...“

„Na koga?...“

Ni odgovorila.

„O, ti nimaš poguma, da bi povedala, kar ti je pri srcu?... Toda jaz hočem, da govoriš! Povej, na koga si navezana? Povej, kaj sem jaz? Govori, če ne...!“

Zopet je prekipel v njem srd in zopet je dvignil palico...

„Povej, kaj sem jaz!... Govori! Hočem da govoriš! Kaj sem?...“

„Invalid — pač!“ je bruhnila v silni razburjenosti na dan in odbežala, kakor bi se bila ustrašila svoje lastne besede, svojega lastnega glasu... On pa se je zgrudil, kakor od strele zadet ob mizi na stol in se zazrl za njo...

* * *

Otrl si je solze, ki so se mu dolgo nevzdržno usipale iz oči. Razburjenje se mu je bilo poleglo in začel je trezno preudarjati. In čim bolj je razmišljal, v tem ostrejših obrisih, tem jasneje mu je stopala pred oči strašna, gola resnica...

„Invalid!“

Ta beseda mu je razodela vse! Bila je nesrečna poleg njega!... Prišlo ji je spoznanje, da se je prenaglila, ko se je bila odločila in uslišala njegovo prošnjo! Njegova bolehavost ji je zamrzela in njeno srce je zahrepenelo pač drugam...

Ker ni imel nobene nade več, da bi se mu zdravje kdaj znatno izboljšalo — kako bi bil mogel še dvomiti, da je zanj vse končano?... Da, zdaj mu je bilo vse jasno! Stvar se mu je videla zdaj povsem umevna. Kdo ve, koliko sličnih žaloiger se je že odigralo in se jih še odigra! Tudi te žaloigre so posledica vojne! Često so se dale hčere najodličnejših rodbin v nekem čudnem oduševljenju zapeljati, da so se zaročile in poročile s hromci, slepci in sploh bolniki. Druge so storile isto morda iz usmiljenja, mogoče tudi iz drugih nagibov, ne da bi se zavedale, ne da bi mislile na to, kaj jih čaka. Nekaj časa je bilo vse dobro, potem pa se je nenadoma pokazalo, da bolezen in ljubezen nista pravi družici, in prišlo je, kakor drugače pač ni moglo priti — prišlo je iztreznjenje, prišlo kesanje...

Mogoče, da je med onimi entuzijastkami, ki so se odločile iz čistega nagiba za usodni korak, kje katera, ki ima dovolj moralne moči, da vztraja v svojem heroizmu,

a kaka nespamet, ako si je domišljjal, da mora biti baš njegova žena med tistimi izjemami! Prišel je pač čas, ko je sama sebe našla, kakor se je bila mati izrazila nekoč... prišel je čas, ko so se vzbudile želje, za katere prej ni vedela... ko je vzkipela njena kri in zahrepenela po utehi... čas, ko se je izkazalo, da je narava močnejša od vzgoje in vseh priučenih dobrih lastnosti! Morda bi se ne bilo zgodilo še tako hitro, morda bi do katastrofe sploh ne bilo prišlo, če bi se ji ne bil približal nekdo in ji zašepetal: „Kaka nesreča, da imaš — invalida za moža! Kakšna škoda za tvoje krasno telo!...“

O vedel je, kdo je zastrupil njeno nekdanje tako blago, tako plemenito srce in tem bolj ga je bolelo!...

„Invalid!“

Kaj je zvenelo iz tega njenega vzklika? Zaničevanje?... Zdelo se mu je, da ne. Zdelo se mu je temveč, da je izlila v ta vzklik nekaj lastnega gorja. A to ga je delalo še bolj nesrečnega! Ako bi ga bila zaničevala, bi bil iskal utehe lahko v sovraštvu, ki bi ga bil po pravici gojil do nje, ker zaničevanja pač ni zaslužil — tako pa je moral imeti, ako je hotel biti pravičen, samo — usmi-ljenje z njo...

„Invalid — pohabljenec! Vsa neizmerna nesreča izvira odtod! O zakaj se je moralo zgoditi tako, zakaj ni smelo biti drugače! O kdo si, kdo si, ki si mi naklonil vse to?... Kdo si, ki si velel granati, da me ni raztrgala na drobne kose, ki si hotel, da izpijem do dna čašo grenkosti?... Kdo si, ki se naslajaš ob mojih mukah, ob mojem trpljenju?...”

Zazrl se je v razpelo, ki je bilo pritrjeno v kotu in nadaljeval:

„Ne, ti ne! Ti mi nisi tega storil! Sam si trpel in veš, kaj je bolečina!... O — in tudi ti si dvomil! „Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil!“ Tudi ti si dvomil, kakor dvomim jaz!... Kje je resnica? Kje pravica? Kdo je, ki hoče, da je tako?... Ne, ti ne! Ti si nad vse dober in vreden, da te molijo in ti stavijo svetišča!... Ti si usmi-ljen, blag, poln najčistejše ljubezni — kako bi se mogla zoper tebe obračati moja nevolja? Ne, proti tebi ne! Toda zoper koga potem?... —

Sicer pa — kaj je moj srd, kaj moja nevolja? Kdo se meni za črva, ki se zvija v cestnem prahu? Usoda gre svojo pot!... Zgodilo se je in ne da se več izpremeniti! Marija ljubi drugega — kaj more za to? Marija se vdaja drugemu, a ona ni kriva! Zmagala je pač narava — hahaha!... Ona ni kriva, kriv sem jaz, edino jaz, ker sem — bolan in hrom!... Da, jaz sem kriv, a Marija... —? Zakonska žena, ki ne ljubi svojega moža, je ali — vlačuga, ali mučenica!... Ne eno, ne drugo nočem, da bi bila ti, Marija... ti, ki sem te tako neizmerno ljubil in te bom ljubil do — zadnjega vzdihljaja!... Da, samo jaz sem kriv, kriv zaradi tega — ker pač živim! Ako se umaknem, postane takoj čisto, kar je bilo nečisto in kar je bilo prepovedano, bo dovoljeno!...

Invalid! Ne, ni zvenelo zaničevanje iz tega vzklika! Prej boleost! In vendar — ali je bila izgovorjena kdaj hujša psovka?... Ali je mogla priti iz njenih ust beseda, ki bi bolj skelela?... —

Ne, Marija, ne boš vlačuga, ne boš mučenica!... Nič več ne boš priklenjena na pohabljenca, nič več ne boš opravljala sužnja dela! Veseli se, Marija, svobodna si!...

Zamaknil se je skozi okno. Solnce je tonilo za gorami. Zadnji njegovi žarki so se lovili po listju vinske trte, ki se je vila okoli okna in skrivnostno vztrepeta-vala v lahkem vetru.

„Zatoni, oj zatoni zlato solnce! Meni ne boš več sijalo! Ko zjutraj zopet pogledaš izza gor, bo invalid trdno spal in ne prebudi se več, nikoli več — — — —

Marija, ne daj se motiti po zdanjem trenutku! Vztrajaj, o vztrajaj v sladkem objemu svojega izvoljenca!... Zdaj si se našla!... A tudi jaz sem se našel! Vztrajaj, Marija, in uživaj! Uživaj v polnih požirkih slast prepovedane ljubezni, da bo utešena žeja tvoje vroče krvi! Uživaj in nič se ne boj! Nihče ti ne bo več očital, nihče branil! Ko se vrneš, bo invalid molčal, molčal!...“

Vstal je in stopil s svojim trdim korakom k mizi, na kateri je ležal v etuiju revolver. Z odločno roko je segel ponj, nastavil ga in sprožil... — — —

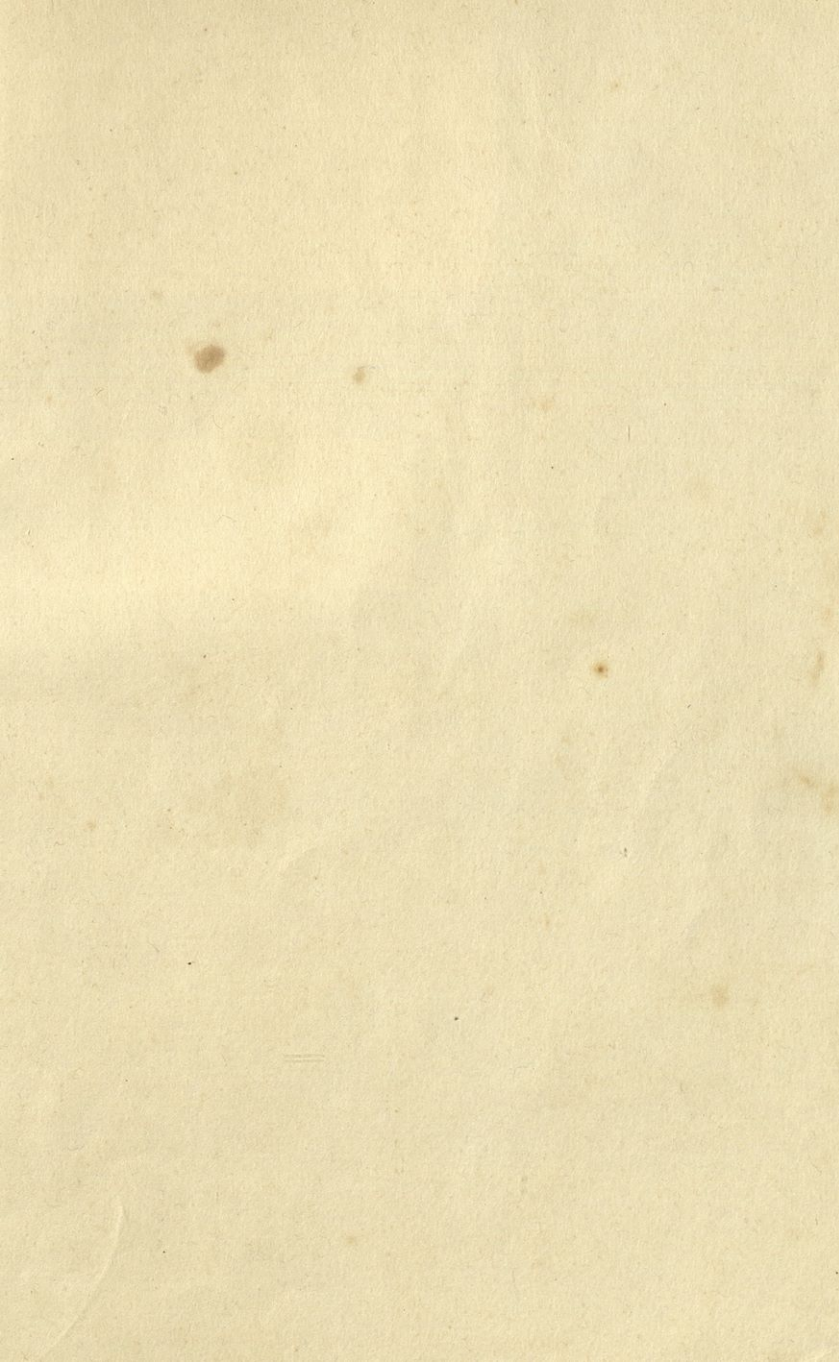

Popravki.

Čitaj: na strani 14. v 9. vrsti od zgoraj doli namesto s podežel-sko — v podeželsko... Na strani 16. v 22. vrsti od zgoraj doli na-mesto preudarita — preudarila... Na strani 34. v 6. vrsti od zgoraj doli namesto vsemu — vsega... Na strani 43. v 2. vrsti od zgoraj doli namesto naprej — najprej. Na strani 86. na koncu 7. vrste od zgoraj doli je narekvaj neumesten.

Prav je: **upoštevati**, **upreti**, **upor** i. t. d. in ne: **vpoštevati**, **vpreti** i. t. d., kakor je tiskano na raznih mestih, dalje: **vzkliti**, **vzklik-niti**, **vztrajati**, in ne: **vskliti**, **vsklikniti**, **vstrajati**, kakor tudi: **bridko**, **bridkost** in ne: **britko**, **britkost**.

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

1608

C00155 *

099712073

ZA ČITALNICO